పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీకపర్దిస్వామిప్రోక్తకపర్దిస్మృతి

స్మార్తకపర్ది కారికలు.

ఇది

మచిలీపట్టణ మందుండు,

చల్లా నాగలింగశాస్త్రిలవారి పుత్త్రుఁడగు

లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిచే

సంపాదించబడి

స్వకీయ శ్రీ

ఆర్యానంద ముద్రాక్షరశాల యందు

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడియె.

ప్రథమ ముద్రణము 500 ప్రతులు

దీనివెల రు. 0—12—0

1931

మచిలీపట్టణము.

విజ్ఞప్తి

"ఈకపర్దిస్మృతి" అను నీగ్రంథమునకు కొందఱు స్మార్త కపర్ది అనియును, కపర్ది కారికలనియును, బహువిధములగా వాడుచున్నారు. మఱియు వైదికాభిమానులయొక్క యుపయోగార్థము 1922 సం॥ కొన్ని కారికలు ముద్రింపఁబడినవి. ఆప్రతిలో పీఠికలో నుదహరించిన ప్రకారము పరోపకార ప్రముఖులగు ఈదిగువ నుదహరించిన పుణ్యాత్ముల సహాయముచే ముద్రించి ప్రకటించితిని.

(1) వీరాపురం నివాసులైన బ్రహ్మశ్రీ మామిళ్లపల్లి శేషావధానులుగారు వ్రాసిన కపర్ది కారికలన్నియును చేర్చి గొరిపెద్ది రామసుబ్బయ్యగారు మాకుఁబంపిరి. పిమ్మట అమ్మనమంచి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు మొదలగు పుణ్యాత్ములు ఈగ్రంథమునకు నిండా సహాయులు, వీరికెన్ని వందనములు చేసినను చాలదు ఈపుణ్యపురుషులను పరమేశ్వరుఁడు రక్షించుగాత. పునః రెండవ కూర్పునందు తాత్పర్యముతో ముద్రించదలచితిని.

ఆర్యానందప్రెస్
మచిలీపట్టణము.

ఇట్లు,
చల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి.

విషయసూచిక

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట
షోడశకర్మాణి	౧	ఉల్లేఖననిమిత్తమ్	౬
పుణ్యాహవిధిః	౧	రేఖాధిదేవాః	డిటో
శుభకాలః	౧	రేఖాకరణప్రకారః	౭
వధూప్రవేశనమ్	౧	తత్రాపఃస్పర్శనమ్	డిటో
సంకల్పః	౨	ప్రోక్షణాదీనాంలక్షణమ్	డిటో
పుణ్యాహకలశస్థాపనమ్	౨	అగ్నిప్రణయనమ్	డిటో
నాందీముఖమ్	౨	అథదూషితాగ్నిః	డిటో
అథాపరోవిశేషః	౩	హోమలక్షణమ్	౮
అన్యచ్చ	డిటో	అగ్నిజ్వాలలక్షణమ్	డిటో
మాతరిరజస్వలాయాంవిశేషః	౩	అగ్నిధ్యానమ్	డిటో
నాందీముఖనిమిత్తాని	డిటో	అగ్న్యభిముఖీకరణం	డిటో
అపరోవిశేషః	౪	అగ్నిభేదః	డిటో
జీవపితృకస్యవిశేషః	డిటో	అగ్నేఃసప్తజిహ్వాః	౯
శ్రాద్ధద్వయమ్	డిటో	పరిసమూహనమ్	డిటో
విశ్వేదేవాః	డిటో	అగ్న్యలంకరణమ్	౧౦
లౌకికాగ్నికర్మాణి	డిటో	పరిస్తరణవిన్యాసః	డిటో
గ్రంథాన్తరే	౫	దర్భభేదాః	డిటో
ఔపాసనాగ్నికర్మాణి	డిటో	దర్భేషుస్త్రీత్వాదిభేదః	డిటో
అధికారిభేదేనాగ్నిభేదః	డిటో	పాత్రాసాదనమ్	౧౧
కాలభేదేనకర్తవ్యకర్మాణి	డిటో	పాత్రలక్షణమ్	డిటో
పీఠలక్షణం	డిటో	పవిత్రలక్షణమ్	డిటో
ఆసనలక్షణమ్	డిటో	పూర్ణపాత్రస్థానమ్	౧౨
స్థండిలలక్షణమ్	డిటో	బ్రహ్మాసనలక్షణమ్	డిటో
అంగుళప్రమాణం	౬	అనిరుద్ధోఽగ్నిః	౧౩
ఉల్లేఖనమ్	డిటో	ఆజ్యసంస్కారః	డిటో
ఉల్లేఖనప్రకారః	డిటో	గ్రంథాన్తరే	డిటో

విషయము.	పుట.
స్రుక్స్రువసమ్మార్జనమ్	౧౪
ఇధ్మలక్షణమ్	డిటో
పరిధ్యాసాదనమ్	౧౫
పరిషేచనమ్	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
ఇధ్మప్రక్షేపణమ్	౧౬
ఆఘారహోమః	డిటో
అథచక్షుషీ	డిటో
అథముఖాహుతిః	డిటో
స్రుక్స్రువధారణలక్షణమ్	౧౭
ఆహుతిలక్షణమ్	డిటో
ఆహుతిప్రమాణమ్	డిటో
హోమముద్రాలక్షణమ్	డిటో
స్రువాహుతిః	౧౮
తిష్ఠద్ధోమః	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
అనూయాజసమిదిధ్మసన్నహనప్రక్షేపణమ్	డిటో
అథాఽపరః	౧౯
జయాదిహోమః	డిటో
ప్రయోగసారే	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
రాష్ట్రభృద్ధోమః	డిటో
జయాదికానితి రాష్ట్రభృద్విషయః	౨౦
జయాద్యగ్నిముఖకర్తవ్యకర్మాణి	,,

విషయము.	పుట.
గ్రంథాన్తరే	౨౦
జయాదివర్జ్యకర్మాణి	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
స్విష్టకృద్ధోమః	డిటో
శేషకార్యమ్	౨౧
పరిధిప్రహరణమ్	డిటో
పరిధిప్రహరనిషేధస్థానేశమ్యాః	,,
సగ్గ్స్రావహోమః	డిటో
సగ్గ్స్రావనిషేధః	౨౨
ప్రాయశ్చిత్తాహుతయః	డిటో
పూర్ణాహుతిలక్షణమ్	డిటో
పూర్ణాహుతినిషేధకర్మాణి	డిటో
పూర్ణాహుత్యుక్తకర్మాణి	డిటో
పూర్ణపాత్రవర్జనమ్	డిటో
అథాగ్నిముఖప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౩
ప్రణీతాపాత్రచ్ఛేదనే ప్రాయశ్చిత్తం	డిటో
స్థాలీభేదే ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
దర్భాస్తరణాది విపర్యాస ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౪
దర్వీకూర్చపవిత్రాదిచ్ఛేదదాహవినాశనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ఇధ్మాపరిధిదాహే విశేషః	డిటో
స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తం	౨౫
హవిషి మశకాదిపాతే ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో

విషయము.	పుట.
అగ్న్యుపఘాతప్రాయశ్చిత్తం	౨౫
తత్రనారాయణభట్టీయే విశేషమాహ	డిటో
అస్యార్థః	డిటో
శమ్యాపడ్వింశదంగులే త్యాపస్తంబః	౨౬
స్విష్టకృద్ధోమాకరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
శకునప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
అగ్నినాశే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౭
స్వయంప్రజ్వలితేఽగ్నౌ ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౭
ఆఘారహోమయోః ప్రాగ్వహ్నినాశే	,,
ఆఘారహోమానన్తరమగ్నినాశే	,,
ఇధ్మప్రక్షేపణాత్పూర్వమగ్నినాశే	డిటో
వివాహోపాసనాత్పూర్వమగ్నినాశే	౨౮
అస్యార్థః కృష్ణభట్టీయే	డిటో
తత్రక్రమః	డిటో
స్థాలీపాకతత్పూర్వమగ్నినష్టం	,,
అథశ్రాద్ధమధ్యఅగ్నినష్ట ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ఆరోపితాగ్నినాశేప్రాయశ్చిత్తం	,,
అన్వాధానేష్టిమధ్యేఽగ్న్యను నుగతప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౦
ఇత్యగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తం	౩౦
వైదికాఽగ్నిద్వయ ప్రా	...
అస్యాః కారికాయాస్తాత్ప ర్యార్థఉచ్యతే	డిటో
విహారకర్తృలక్షణమ్	౩౧
పథికృద్గుణేష్టిః	డిటో
వైదికలౌకికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తం	,,
ఔపాసనాగ్నివైతానికాగ్ని ప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౨
ఔపాసనాగ్నౌబ్రహ్మచార్య గ్నిసంసర్గేప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గ ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
అథస్మార్తాన్వాధానేష్టిమ ధ్యేప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే	౩౩
అన్వాధానేష్టిమధ్యే గ్రహణప్రాయశ్చిత్తం	డిటో
బృహన్నారదీయే	డిటో
అథాస్యప్రయోగః	డిటో
అన్వాధానేష్టిమధ్యే ప్రయాణమ్	౩౪
అన్వాధానేష్టిమధ్యే స్త్రీయాం రజస్వలాప్రాయశ్చిత్తం	౩౪
అనాదిష్టప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
విధురాగ్నిసంధానమ్	౩౫
అస్యార్థః	డిటో

విషయసూచిక.

విషయము.	పుట.
విధురాగ్నిసంధానవిధిః	౩౫
ప్రమాదాదగ్నిత్యాగ ప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౬
(కూర్మపురాణే)	డిటో
ఆలస్యాదగ్నిత్యాగే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౭
అస్మిన్నర్థే కారికాః	౩౮
పునస్సంధానాంగహోమ ద్రవ్యపరిమాణమ్	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
పునస్సంధానమ్	డిటో
పునస్సంధానప్రయోగః	౩౯
అథసమిదారోపణాత్మారోపణవిధిరుచ్యతే	౪౦
శ్రాద్ధమధ్యే అసపత్నీకస్య పునస్సంధానమ్	౪౧
హోమకాలః	డిటో
అథాశ్వలాయనః	డిటో
తత్రగౌణకాలః	డిటో
ముఖ్యకాలహోమాతీత ప్రాయశ్చిత్తమ్	౪౨
హోమాతీతప్రాయశ్చిత్తం	డిటో
అథహోమలక్షణముచ్యతే	డిటో
నిత్యహోమప్రకారః	౪౩
స్వకర్తృకహోమనిషేధకాలః	౪౩
కృష్ణభట్టీయే	డిటో
గ్రంథాన్తరే విశేషమాహ	౪౪
దంపత్యోర్యరసహితహోమః	డిటో
సమస్యహోమః	డిటో
పక్షహోమాదయః	డిటో
అథమతాన్తరమ్	౪౫
మేధావిలక్షణమ్	౪౬
అథఅగ్నిత్యాగేనదోషః	డిటో
సమావర్తనాదికర్మలోప ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
అథ పాణి[illegible]దశహోమః	,,
తత్రాయంప్రయోగః	౪౭
అనాదిష్టహోమః	౪౮
పార్వణాతిక్రమేతద్వ్రత లోపప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
ఆగ్నేయస్థాలీపాకాది సర్వస్థాలీపాకవిధిః	౪౯
అథాగ్నేయస్థాలీపాక ప్రయోగః	౫౦
అన్వారంభణీయమ్	౫౧
అత్రవిశేషమాహ	౫౨
తథాచగృహ్యపరిశిష్టే	డిటో
విశ్వప్రకాశికాయామ్	డిటో.
అస్యార్థః	డిటో
అథాఽస్యప్రయోగః	౫౩
పథికృత్ స్థాలీపాకః	౫౪
అథప్రయోగః	డిటో

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట.
విభ్రేష్టిః	౫౪	ఘటశ్రాద్ధకారికాః	౬౬
అథవైశ్వదేవస్థాలీపాకః	౫౫	హేమాద్రికారః	౬౭
అథవిభ్రేష్ట్యుక్తి విషయేపూర్ణాహుతి	౫౫	పరిహారార్థేణఘట శ్రాద్ధవిధిః	౬౮
అథవైశ్వానరేష్టిప్రయోగః	...	తస్యాయంప్రయోగః	...
అథపవిత్రేష్టిహోమకారికాః	౫౬	అథసంధ్యాదౌజపవిధిః	౬౯
అథఅస్యప్రయోగఉచ్యతే	...	అథదానలక్షణమ్	...
అథస్మార్తాగ్నిహోత్రక విధిరుచ్యతే	౫౭	శ్రాద్ధేఽగ్నౌకరణలోపప్రా	౬౯
గ్రంథాన్తరేవిశేషమాహ	౫౮	ద్విభార్యాగర్భిణీపతిః	...
అథపరిసంగాత్పాక యజ్ఞవిధిరుచ్యతే	౫౯	ఛాయాసక్తమ్	౭౦
తత్రాదౌనిత్యోపాసనమ్	...	గ్రహణశ్రాద్ధవిధిః	...
వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధిః	...	శాఖారంభవిషయః	...
తత్రసుదర్శనకారికాయాం	౬౧	నిత్యోపాసనకుండః	...
అథప్రయోగః	౬౨	జీర్ణోపవీతవిసర్జనశ్లోకః	౭౦
అథగౌణకాలః	౬౪	వివాహమధ్యేమావాస్యా చతుర్దశీవిషయమ్	...
స్మృత్యర్థసారే	...	పత్నీపుత్రిస్థానవిధిః	౭౧
అగ్నికార్యంవినాభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమగ్నిర్విధానే	౬౫	లాజహోమవిధిః	...
అత్యశవక్తాబుర్గ్విధానే	...	ఇతిగ్రంథివిసర్జనహో మలక్షణం	...
అగ్నేఃప్రాదుష్కరణకాలః	...	చౌలలక్షణమ్	...
ఇత్యగ్నిర్విధానోక్తమనుద్ధరణప్రా,,		ఆజ్యపాత్రస్థాపనక్రమః	...
స్రుక్స్రువాదిపరికృతివృతః	౬౬	లాజహోమః	౭౨
ఘటనప్రకారః	...	దశాంగధూపః	...
పంచమహాయజ్ఞప్రాయశ్చిత్త	...	అగ్నిచక్రశుద్ధిః	౭౩

విషయసూచిక.

విషయము.	పుట	విషయము.	పుట.
ప్రథమఃపటలః	౧	షష్ఠఃపటలః	౬
ద్వితీయఃపటలః	౨	సప్తమఃపటలః	౭
తృతీయఃపటలః	౩	అష్టమఃపటలః	౮
చతుర్థఃపటలః	౪	నవమఃపటలః	౯
పంచమఃపటలః	౫	బృహస్పతిస్థానం	౧౦

విషయములు సమాప్తము.

బృహస్పతిస్థాననిర్ణయః.

శ్లో॥ బృహస్పతిస్సదాతిష్ఠే ద్దిక్ష్వోదీచ్యాంసమాహితః।
స్మార్తకర్మసుసర్వత్ర నిశ్చితో్యక్తంకపర్దినా॥

యోక్త్రిలక్షణమ్

శ్లో॥ త్రింశద్దర్భైః కృతంయోక్త్రం ద్వాత్రింశదంగుళాయుతం।
అష్టావింశతిదర్భైర్వా జ్ఞేయం యోక్త్రస్యలక్షణమ్॥

గ్రంథశ్చాయం సమాప్తః.

ఓం పరబ్రహ్మణేనమః.

స్మార్తకపర్దికారికావళిః.

శ్లో॥ స్మార్తకర్మసుయేతూక్తాః కపర్ద్యాద్యైర్మహాత్మభిః।
గ్రంథాన్తాన్ సమ్యగాలోచ్య లిఖ్యన్తేకారికాఃక్రమాత్ ॥

షోడశకర్మాణి.

శ్లో॥ గర్భాధానంపుంసువనం సీమంతోన్నయనంతథా। జాతనామాన్నచౌలాని మౌంజీవ్రతచతుష్టయం॥ గోదానాఖ్యంస్నాతకంచ వివాహఃపైతృమేధికం। షోడశైతానికర్మాణి సమంత్రంకారయేత్తతః॥

పుణ్యాహవిధిః

శ్లో॥ శాంతికేపౌష్టికేచైవ శుభేవాఽప్యశుభేఽపిచ। ఆద్యాచసర్వకార్యేషు పుణ్యాహంకారయేత్తతః॥ గర్భాధానేవివాహేచ పుంసువేజాతకర్మణి। నామోపకరణేస్నానే ఏతేషూత్సర్జనేష్వపి॥ బ్రాహ్మణాన్భోజయేదన్తే వాచయేదాశిషస్తథా । సీమంతోన్నయనేచైవ అన్నప్రాశనచౌలయోః ॥ ఉపాయనేచగోదానే ఆదావేవవిశేషతః। బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాథ ఆశిషోవాచయేత్తథా॥

శుభకాలః.

శ్లో॥ నవభాగమహఃకృత్వా తత్రయుగ్మాంశకాస్తుయే।
అశ్లీలసంజ్ఞాస్తువిద్యాదోజాఃపుణ్యాహకాశ్శుభాః॥

వధూపవేశనమ్.

శ్లో॥ పుణ్యాహవాచనేచైవ సంకల్పేషుతథైవచ । ఆశీర్వచనకాలేచ నిత్యోపాసనకర్మణి॥ రక్షాబంధనకాలేచ పత్నీయోక్త్రవిమోచనే। ఏతేషూత్తరతస్తిష్ఠేద్వధూరన్యత్రదక్షిణే। ఆవాం కర్మణినిత్యహోమసమయే పుణ్యాహసంకల్పయోః । స్థాల్యాగ్రాయణయోక్త్రమోచనపునస్సంధానశయ్యోత్సవే। ఏతేష్వాద్యచరాచవిప్రపఠితా స్వాశీష్షురక్షాధృతౌ తిష్ఠేదుత్తరతోవధూః స్మృతివశాదన్యత్రచేద్దక్షిణే । పాదప్రక్షాళనేచైవ మధుపర్కస్యప్రాశనే। కన్యాస్వీకృతికాలేతు శోభన

ద్రవ్యధారణే । భువోర్మార్జనకాలేచ కన్యామూర్ధ్న్యభిషేచనే। యోక్త్రస్యావేష్టనేకాలే మాంగల్యస్యచధారణే। వధ్వాస్తండులసంప్రాప్తౌ వరోవారుణదిఙ్ముఖః॥

సంకల్పః.

శ్లో॥ నీయమానోద్విజైస్స్వార్థ ముపవిశ్యాసనేయథా ।
ప్రాణానాయమ్యసంకల్ప్య పుణ్యాహంకర్మనిర్దిశేత్॥

పుణ్యాహకలశస్థాపనమ్.

శ్లో॥ చరందక్షిణతస్తస్య స్థిరముత్తరతస్తథా। శుభకర్మణిసర్వత్ర తర్పణంచోత్తరేదిశి ॥ చరంతుదక్షిణేభాగే కలశంస్థాపయేద్బుధః। అచలంవామభాగేతు పుణ్యాహేకలశద్వయం ॥ తజ్జలంప్రోక్షణార్థంస్యాత్తత్పాత్రంనతుచాలయేత్ । చలనంయత్తుమాఢ్యేన పునఃకరణమాచరేత్॥ అరిష్టనిరసనంచైశే శామ్యఘోరాణినైఋతౌ । అన్యదిక్షు క్షిపేచ్చైవ కర్తురాయుఃక్షయోభవేత్॥

నాందీముఖమ్.

శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధంపితాకుర్యా దాద్యేపాణిగ్రహేపునః । అతఊర్ధ్వంప్రకుర్వీత స్వయంనాందీముఖంవరః ॥ పిత్రోస్తుజీవతోఃకుర్యాత్పునఃపాణిగ్రహంయదా। పితుర్నాందీముఖశ్రాద్ధః నోక్తస్తస్యమనీషిభిః॥ ఉక్తకాలేవివాహాంగం కుర్యాన్నాందీముఖంపితా। దేశాంతరేవివాహశ్చేత్తత్రగత్వాభవేదిదం॥ నాందీముఖంవివాహాదౌ శ్రాద్ధేపాకపరిక్రియా। నిమంత్రణంవాశ్రాద్ధేషు ప్రారంభఃస్యాదితిస్మృతిః॥ మాతుఃశ్రాద్ధంతుపూర్వంస్యాత్పితౄణాంతదనన్తరం। తతోమాతామహాదీనాం వృద్ధౌశ్రాద్ధత్రయంస్మృతం । నాందీముఖేవివాహేచ ప్రపితామహపూర్వకం ॥ నామసంకీర్తయేద్విద్వా నన్యత్రపితృపూర్వకం । అస్మద్గ్రహంతిలాన్దర్భా నపసవ్యంతథైవచ। నాందీశ్రాద్ధేత్యజేద్విద్వాన్ వృద్ధపూర్వంతుసర్వదా ॥ ఉపాయనాదిస్నానాంతకర్మస్వభ్యుదయక్రియాం । పితాకుర్యాత్తదూర్ధ్వంతు పరిణేతాయథావిధి॥

అథాపరో విశేషః.

శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధం పితా కుర్యాత్పుత్రీపుత్రవివాహయోః।
ఉత్తరేషు వివాహేషు స్వయం కుర్యాత్తు నాందికమ్॥
(ప్రమీతపితృకస్య నాందీముఖే దేవతానియమః)
శ్లో॥ అసగోత్రః సగోత్రో వా య ఆచార్య ఉపాయనే।
స తూపనీయ పిత్రాదీనుద్దిశ్యాఽభ్యుదయం చరేత్।
కన్యకాయా అయం మార్గో మునిభిస్సముదీరితః॥ (ఇత్యాపస్తంబః)

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ ఉపనీతౌ తు పిత్రాదేరభావేఽన్యం నియోజయేత్। ఆచార్యపితరస్తత్ర వృద్ధిశ్రాద్ధే తు దేవతాః॥ పిత్రైవోపనయేత్పుత్రాన్ తదభావే పితుః పితా। తదభావే పితుభ్రాతా తదభావే తు సోదరః॥ వివాహస్నానగోదానే నాందీశ్రాద్ధం విధీయతే। వరస్యైవ తు కర్తవ్యం న సందేహః కపర్దినా॥

శ్లో॥ వివాహే కన్యకాయాశ్చ వరస్యాఽపి గృహేషు చ।
నాందీశ్రాద్ధం తు పూర్వేద్యురవశ్యం స్మృతిశాసనాత్।
ఆధానే సోమయాగే చ తతశ్చాఽభ్యుదయం స్మృతమ్॥

మాతరి రజస్వలాయాః విశేషః.

శ్లో॥ నాందీముఖాన్తే యది లగ్నపూర్వే వటోశ్చ మాతా చ రజస్వలా స్యాత్। న చౌల మౌంజీవ్రతబంధనం చ కుర్యాద్వివాహం న చ సంశయోత్ర॥

నాందీముఖనిమిత్తాని.

శ్లో॥ సీమంతవ్రతచౌలనామకరణేష్వన్నస్య చ ప్రాశనే స్నానాధానవివాహయజ్ఞతనయోత్పత్తిప్రతిష్ఠాసు చ। పుంసూత్యావసథప్రవేశనసుతస్యాలోకనాద్యాశ్రమస్వీకారక్షితిపాభిషేకదమితా। ద్యర్త్వాచ నాందీముఖం సర్వర్ద్ధికరకర్మభ్యః పూర్వేద్యుః సద్య ఏవ వా। బ్రాహ్మణాన్ భోజయేదష్టౌ హిరణ్యేనాదనేన వా। తతః కుర్యాత్స్వయం కర్మ స్వగృహ్యోక్తవిధానతః। ద్విజైరేవం సదా కార్యం నాన్యశాఖానుసారతః। బహ్వల్పం వా స్వగృహ్యోక్తం యస్య కర్మ ప్రచోదితం। తస్య

తావతిశాస్త్రార్థే కృతేసర్వంకృతంభవేత్ । గణశఃక్రియమాణానాం మంత్రవన్మాతృపూజనం । నాందీశ్రాద్ధంభవేదేకం హోమమంత్రాః పృథక్ పృథక్॥

అపరోవిశేషః

శ్లో॥ యదిదర్శేతుసంప్రాప్తే నాందీశ్రాద్ధఃకథంభవేత్।
దర్శశ్రాద్ధంతునిర్వర్త్య వృద్ధిశ్రాద్ధమతఃపరమ్॥

జీవపితృకస్యవిశేషః.

శ్లో॥ యేభ్యఏవపితాదద్యాత్తేభ్యోదద్యాత్స్వయంసుతః। గ్రంథాన్తర్యేనాందీముఖే కర్మణిసంప్రవృత్తే పితాయదాజీవతియస్యపుంసః। యేభ్యశ్చదద్యాత్స్వపితాచ తద్వత్తేభ్యశ్చదద్యాదితిశాస్త్రసిద్ధం॥

శ్లో॥ యదాశిషాంస్మృతివిహితంహి వాచనం తదంతతోభవతివివాహాదిషు । క్రమాయతర్హ్యుపనయనాదికేపిచ తథైవతద్ద్విజవరభోజనంభవేత్॥

శ్రాద్ధద్వయమ్.

శ్లో॥ శ్రాద్ధద్వయంస్మృతంవృద్ధౌ వృద్ధౌశ్రాద్ధత్రయంస్మృతం। ఏకైకస్యతుయుగ్మంస్యాన్మాతాదాతుగణత్రయే । వైశ్వదేవాసత్యవసూ యుగ్మస్థ్లప్తిస్తయోరపి । లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాఃపిండభాగినః । నాందీముఖేతుపితరస్సప్తమూముపరిస్థితాః॥

విశ్వేదేవాః

శ్లో॥ దక్షస్యదుహితాసాధ్వీ విశ్వానామప్రకీర్తితాః।తస్యాఃపుత్రామహావీర్యా విశ్వేదేవాస్త్రయోదశ। ఇష్టిశ్రాద్ధేదక్షక్రతూ।సంకీర్త్యౌవైశ్వదేవకౌ । నాందీముఖే సత్యవసూత్రీర్థే ధురివిలోచనౌ । పురూరవార్ద్రవౌచైవ పార్వణేసముపస్థితే । హేమశ్రాద్ధేధనురుచీ సపిండేకాలకాముకౌ। ఏకోద్దిష్టేరుద్రసంజ్ఞౌ విశ్వేదేవాస్త్రయోదశ ॥

లౌకికాగ్నికర్మాణి.

శ్లో॥ చౌలజాతకగోదాన స్నానోపనయనవ్రతం । లాజహోమః సమిత్కార్యం లౌకికాగ్నావితిస్థితిః ॥

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ ఉపాయనేవివాహేచ చౌలోపాకర్మజాతకే।
స్నానేవ్రతేషుచతుర్షు లౌకికాగ్నౌవిధీయతే॥

ఔపాసనాగ్నికర్మాణి.

శ్లో॥ పాకయజ్ఞేచసీమన్తే పుంసువేవాస్తుకర్మణి।
ఔపాసనాగ్నౌవేతాని కుర్యాదాగ్రయణంతథా॥

అథాపరోవిశేషః.

శ్లో॥ అష్టకాధ్యయనేచైవ గృహశాన్తిప్రవేశనే। నవాగారశ్చతుర్థీచ నిత్యహోమస్తథైవచ। సీమంతోన్నయనంశ్రాద్ధం సువనం పార్వణంతథా। ఔపాసనాగ్నౌవేతాని కుర్యాదన్యానిలౌకికే॥

అధికారిభేదేనాగ్నిభేదః.

శ్లో॥ దుస్స్వప్నభీతౌయదివాఽద్భుతేచ వివాహవహ్నౌజుహుయాద్గృహస్థః।సర్వాహితేలౌకికఏవకుర్యాద్యోబ్రహ్మచారీసచలౌకికాగ్నౌ॥

కాలభేదేనకర్తవ్యకర్మాణి.

శ్లో॥ అన్నప్రాశనమాతిథ్యం వివాహంవాస్తుకర్మచ।
రాత్రావహనివాకుర్యా చ్ఛేషాణ్యహనికారయేత్॥

పీఠలక్షణమ్.

శ్లో॥ షట్సుప్రాదేశమాత్రంస్యా ద్ద్విపంచాంగులిమాత్రకం।
ఆర్ద్రాగ్రతూలసమాయుక్త మిత్యేకత్పీఠలక్షణమ్।

ఆసనలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఆధారాదీన్‌సమస్కృత్య కుశాగ్రేష్వాసనంతథా।
అక్షతైర్వాకుశైర్వాథ కల్పయేదాసనంనరః॥

స్థండిలలక్షణమ్.

శ్లో॥ ప్రాదేశతాలగోకర్ణా స్సర్జన్యాదియుతేతతే।
అంగుష్ఠేసకనిష్ఠేస్యా ద్వితస్తిర్ద్వాదశాంగులః।
స్మార్తేకర్మణిసర్వత్ర అరత్నిస్స్యాత్తతోబుధః॥
వితస్తిస్తుతదర్ధకే వితస్తిన్యూనతో మానాదష్టహస్తోత్తరంనహి।

అంగుళప్రమాణం.

శ్లో॥ సహస్రకిరణాద్రశ్మి రణురేకం ప్రచక్షతే। అణుత్రయసమాయుక్తం తిలమేకం ప్రచక్షతే। తిలత్రయసమాయుక్తం యవమేకం ప్రచక్షతే। యవత్రయసమాయుక్తం మానాంగులముదాహృతం। అరత్నిమాత్రంకుర్వీత ద్వాదశాంగులమాత్రకం। అరత్నిద్వయసంయుక్తం హస్తమాత్రంప్రచక్షతే। హస్తద్వయసమాయుక్తం బాహుమేకంప్రచక్షతే। బాహుద్వయ సమాయుక్తం కోదండంతత్ప్రచక్షతే। కోదండస్యసహస్రేణ క్రోశకంతత్ప్రచక్షతే॥ గ్రంథాన్తరే॥

శ్లో॥ తిర్యగ్యవోదరాణ్యష్టా ఊర్ధ్వావాప్రీహయస్త్రయః।
మానాంగులమితిప్రోక్త మథవాఽంగులిరంగులమ్॥

ఉల్లేఖనమ్,

శ్లో॥ నశర్కరాభిర్నఖై ర్నలోష్టైర్నచదారుణా। శర్కరాభిః పుత్రనాశో నఖైర్బంధువినాశనం। లోష్టేన కులనాశస్స్యా ద్దారుణా వ్యాధితోభవేత్॥ తస్మాత్సువర్ణ రజత తామ్రైస్వ్యన్యతమేనతు।శకలేనాఽథదార్భేణవ్రీహీణాంవాయవైస్సహ॥ (శకలశబ్దఃశమీకాష్ఠపరః)

ఉల్లేఖన ప్రకారః.

శ్లో॥ అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు సంగృహీతేన సూత్రవిత్।
ఋజవస్సంతతం రేఖా విలిఖేత్తుయథావిధి॥

ఉల్లేఖననిమిత్తమ్

శ్లో॥ సర్వరత్నమయీభూమి స్సర్వతీర్థమయీశుభా।
సర్వౌషధిసమేతాచ కిమర్థముపలేపనమ్।
ఇంద్రస్యవజ్రేణహతో వృత్రాసురమహాఘటః।
తస్యమేదోవశాచ్ఛన్నం తదర్థముపలేపనమ్॥

రేఖాధిదేవాః

శ్లో॥ ప్రాగగ్రాణాంతు రేఖాణాం ముఖం దేశపురందరాః।
రేఖాణాముదగగ్రాణాం బ్రహ్మావైవస్వతేందవః॥

రేఖాకరణప్రకారః.

శ్లో॥ ప్రాచీః పూర్వముదక్సంస్థం దక్షిణారంభమాలిఖేత్ ।
అథోదీచీః పురస్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేత్ ॥

తత్రాపఃస్పర్శనమ్,

శ్లో॥ శకలాదినిరస్యాఽప ఉపస్పర్శనమాచరేత్ ।
ఛేదేనిరసనేభేదే కృతేత్వాత్మాభిమర్శనే ।
నైర్ఋతేరాక్షసేరౌద్రే పైతృకేవాఽప్యుదీరితే।
అమేధ్యకేశవేపాది స్పృశ్యేవాఽపఉపస్పృశేత్ ॥

ప్రోక్షణాదీనాంలక్షణమ్

శ్లో॥ అవాచీనేనహస్తేన కర్తవ్యంస్యాదవోక్షణం ।
ఉత్తానేనతుహస్తేన కర్తవ్యంప్రోక్షణంభవేత్ ।
అవాఙ్ముష్టిప్రకారేణ అభ్యుక్షణముదీరితమ్॥

శ్లో॥ అవాక్కరో ఽభ్యుక్ష్యనిధాయవహ్ని ముత్సిచ్యతే వోక్షణతోయశేషం । ప్రోక్తాయమన్యన్నిదధాత్యుదగ్వా యథా బహిఃస్యాచ్చపరిస్తరాణాం॥

అగ్నిప్రణయనమ్,

శ్లో॥ హోమస్థానేపురోభాగే స్థిత్వావహ్నింనిధాయచ । నమస్కృత్యతతోవహ్నిం హృదిధ్యాత్వాసమాహితః । పాణిభ్యాంపాత్రమాదాయ వ్యాహృతీభిర్నిధాయచ।తత్పాత్రేపూరయేత్తోయం పూజయేచ్చసువాసినీం। గంధపుష్పాక్షతాద్యైశ్చ తతోవహ్నింసమింధయేత్ । అగ్న్యానయనపాత్రేంచ ఆర్ద్రేంకృత్వాసమూహయేత్ । అకృతేభ్రష్టహోమస్స్యాదాయుస్తత్రనపూర్యతే॥

అథదూషితాగ్నిః

శ్లో॥ ఉభాయాంచమహాగ్నౌచ శూద్రాగ్నౌవిధవానలే । శరావేభిన్నపాత్రేవా కపాలేవోల్ముకేఽపివా।అగ్నిప్రణయనంకుర్యాద్ వ్యాధిమృత్యుభయావహం । కేశకీటాదిసంయుక్త మమేధ్యస్పర్శనాదిచ। చితిసంస్పృష్టయానాది సంస్పృష్టకరణాదిచ । చర్మాస్థివసమాంసాది పురీషంశుక్లమేవచ। ఉచ్ఛిష్టశుక్లవర్ణాదీన్ నవహ్నౌవినియోజయేత్ ॥

హోమలక్షణమ్.

శ్లో॥ బహుశుష్కేంధనేచాగ్నౌ సుసమిద్ధేవిధూమకే।
సాంగారేవేలిహానేచ హోతవ్యంనాఽన్యథాక్వచిత్॥

అగ్నిజ్వాలలక్షణమ్.

శ్లో॥ పిటకేనభవేద్వ్యాధిః శూర్పేణధననాశనం। పాణినామృత్యుమాప్నోతి కర్మసిద్ధిర్ముఖేనతు । ముఖేనాపిధమన్యాది సంహితేనధమేత్తతః । ధమనీమంతరేకృత్వా తృణంవాకాష్ఠమేవవా । ముఖేనాఽగ్నింసమింధత ముఖాదగ్నిరజాయత॥

అగ్నిధ్యానమ్.

శ్లో॥ అథధ్యానంప్రవక్ష్యామి సాక్షాదగ్నేర్మహాత్మనః । ద్విశీర్షంత్వేకహృదయం చతుఃశ్రోత్రంద్వినాసికం । అన్యద్వయంచషణ్నేత్రం పింగలంసప్తహస్తకం । మేషారూఢంచతుఃశృంగం బాలాదిత్యసమప్రభం । ఉపవీతసమాయుక్తం జటామకుటమండితం। దక్షిణేతుచతుర్హస్తం త్రిహస్తంవామపార్శ్వకే। స్రుక్స్రువౌచాక్షమాలాంచ అభయందక్షిణేకరే । తోమరంవ్యజనంచైవ ఘృతపాత్రంతు సవ్యకే। స్వాహాంతుదక్షిణేపార్శ్వే స్వధాందేవీంతిథోత్తరే। దధానంపావకంధ్యాయే దిద్ధంసర్వేషుకర్మసు॥

అగ్న్యభిముఖీకరణం.

శ్లో॥ ప్రాఙ్ముఖోహితతోహ్యగ్నిః ప్రాఙ్ముఖాశ్చైవఋత్విజః। ప్రాఙ్ముఖీహిపత్నీతాచ కథంప్రత్యఙ్ముఖోభవేత్ । ఏషహిదేవమంత్రేణ మంత్రిపూతేనవారిణా । హవ్యవాట్సలిలంధృష్ట్వా భీతఃప్రత్యఙ్ముఖోభవేత్॥

అగ్నిభేదః.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామి యథాగ్నింహృదయేస్మరేత్। ద్వాత్రింశద్భేదతోవహ్నిః ప్రోక్తఃకర్మాంతరాశ్రయాత్ । పావకోలౌకికోహ్యగ్నిః ప్రథమస్సంప్రకీర్తితః। అగ్నిస్తుమరుతోనామ గర్భాధానేఽభిధీయతే । పవమానఃపుంసవనే సీమన్తేపుంసవస్తథా । శృంగీతుశోభనేనామ ప్రబలోజాతకర్మణి। పార్థివోనామకరణే భద్రోనిష్క్రమ్-

మణేస్మృతః । శుచిస్తుప్రాశనేప్రోక్తః సభ్యశ్చౌలేప్రకీర్తితః । జాతవేదోహ్యుపనయే సంభవస్తువ్రతత్రయే । గోదానేనామతస్సూర్యః సౌమ్యోవ్రతసమాపనే । పరిగ్రహోత్వావసథః బ్రహ్మస్యాద్గార్హపత్యకే । అన్వాహార్యేభవేద్రుద్రో విష్ణురాహవనీయకే। పూర్ణాహుత్యామిదోనామ ప్రాయశ్చిత్తేకృపీటినః । వరదఃశాంతికేప్రోక్తః పౌష్టికేబలవర్ధనః । వశ్యార్థేకామదోనామ కృష్ణావిద్వేషసాధనే। విద్యాదుచ్చాటనేధూమః స్తంభనేపింగలఃస్మృతః । ఏతత్కర్మకృతే నామ భేదాదజ్ఞానతోబలాత్ । యత్తుహోమ్యందదాత్యత్ర తత్సర్వంనిష్ఫలంభవేత్॥

అగ్నేఃసప్తజిహ్వాః

శ్లో॥ హిరణ్యాకనకారక్తా కృష్ణాచైవతుసుప్రభా । అతిరక్తాబహూరూపా సప్తజిహ్వాఃప్రకీర్తితాః । వివాహేపశ్చిమాజిహ్వా జాతకర్మణిమధ్యమా। ఉపనీతోత్తరాజిహ్వా యామ్యాచపితృకర్మణి । ఆగ్నేయామ్యుగ్రకర్మాణి ఈశాన్యాశాంతికర్మసు । పూర్వదిక్సర్వదేవార్థమేతద్ధోమస్యలక్షణం । సర్వద్రవ్యంహునేద్విద్వాన్ కనకాయాంసమాహితః । సర్వద్రవ్యాహుతింహుత్వా సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే। హిరణ్యాయాంహునేదిధ్మ కనకాయాంఘృతంచరుం । రక్తాయాంమిధునీహోమః కృష్ణాయాంజలహోమకం । సుప్రభాయాంహునేత్సక్తుం సిద్ధార్థంబహురూపకే । తిలహోమోతిరక్తాయాం హునేదేవంవిచక్షణః॥

శ్లో॥ సధూమఃకర్ణమిత్యాహుః సకృజ్జ్వాలాతునాసికే। ధూమ్రజ్వాలాభవేన్నేత్రే ప్రజ్వాలాతుముఖంసదా । కర్ణాహుతిర్దరిద్రంచ మహోదుఃఖంచనాసికే । నేత్రయోః స్వామినోమృత్యుర్ముఖే సంవర్ధతేప్రియం॥

పరిసమూహనమ్

శ్లో॥ కరేణతోయమాదాయ ప్రాగారభ్యప్రదక్షిణం ।
పరితోమార్జనంయత్త దాహుఃపరిసమూహనమ్।

పరిషేచనమ్:— (పరిధిపరిస్తరణపూజనేషు అంగులిప్రమాణం)

శ్లో॥ అష్టమేనవమేచైవ దశమైకాదశేతథా । సేచనంపరిధించైవ స్తరణంపూజనంక్రమాత్॥

అగ్న్యలంకరణమ్:— (మణిదర్పణే)

శ్లో॥ అగ్నేరభ్యర్చనంకుర్యా న్నామమంత్రైఃప్రయత్నతః । ఏకాదశాంగులేదేశే స్థండిలాద్వ్యాసమంతతః । అగ్నయేనమఇంద్రాద్యై ర్దిశిభక్త్యా ప్రపూజయేత్ । హుతవహాంయచాగ్నేయాం నమస్సర్వత్రయోజయేత్ । హుతాశినేచయామ్యాంచ నైర్ఋత్యాకృష్ణవర్త్మనే । పశ్చాద్దేవముఖాయేతి సప్తజిహ్వాయవాయవే। వైశ్వానరాయోత్తరస్యా మీశాన్యాంజాతవేదసే । ఏవంసంపూజయేత్పశ్చాత్కార్యంకర్మసమారభేత్॥

పరిస్తరణవిన్యాసః

శ్లో॥ పరిస్తరణదర్భాంశ్చ పరిధినపిసంధిషు।ఉదీచ్యానధరాన్కుర్యాత్పితృత్యైకర్మణితూపరి । అగ్నింషోడశభిర్దర్భైః పురతస్తుపరిస్తరేత్। పరిస్తరణమన్యేషా మేవంసంఖ్యావిధీయతే॥

శ్లో॥ పాత్రాణాంతుద్విషట్కం స్యాత్ప్రణీతాసాదనంతథా । అష్టభిశ్చాదనంతస్య త్రిభిర్బర్హిస్సనంభవేత్ । ద్వాతుదర్భాపవిత్రంస్యాత్తథాప్రత్యాసనస్యచ। సమ్మార్జనంత్రిభిర్దర్భై ర్జ్వలనస్యైకఉచ్యతే। పర్యగ్నికరణస్యైక మేవమష్టోత్తరంశతమ్॥

దర్భభేదాః.

శ్లో॥ విశ్వామిత్రాఃకుశాకాశాః శాలీమాంజీవయాఃపునః।
దూర్వాశ్చైవమునిశ్రేష్ఠాః సప్తదర్భాఃప్రకీర్తితాః॥

దర్భేషుస్త్రీత్వాదిభేదః.

శ్లో॥ అగ్రస్థూలంభవేన్నారీ మూలస్థూలంనపుంసకం ।
మూలాదగ్రంసమంపుంసాం దర్భాణాంచైవలక్షణమ్॥

శ్లో॥ వివాహేచైవపుందర్భాః స్త్రీదర్భాశ్చైవపుంసవే। అన్యకర్మసుషండఃస్యా ద్దర్భాణాంచైవలక్షణం । విచ్ఛిన్నాగ్రంతృణంప్రోక్త మవిచ్ఛిన్నంపవిత్రకం । ప్రాదేశమాత్రందర్భాశ్చ ద్విప్రాదేశఃకుశస్తథా । త్రిప్రాదేశఃపరిస్తీర్య అతఊర్ధ్వంతృణంభవేత్ । బ్రహ్మయ

జ్ఞేచయేదర్భాః యేదర్భాః పితృకర్మణి । యజ్ఞభూమిషు యేదర్భాస్తేషాం త్యాగోవిధీయతే । జాతనామాన్నచౌలేషు వివాహోపనయాదిషు । గర్భహీనాశ్చ యేవిప్రాః పుత్రహీనధనక్షయాః॥

పాత్రాసాదనమ్.

శ్లో॥ అగ్న్యాత్మనోరుదగ్దర్భా స్సమ్యగాస్తీర్య తేషుహి । దర్వ్యాదీనిచపాత్రాణి తత్తత్కాలేషువిన్యసేత్ । ద్వంద్వం న్యంచితుపాత్రాణి దర్వ్యాదీనిప్రయోజయేత్ । మానుషాణిసకృద్ధ్యైజ్యాన్యైకైకంపితృకర్మణి । దర్వ్యాజ్యపాత్రాణిసకృత్ప్రయోజ్యాన్యైకంకతీ ప్రోక్షణభాజనీస్రుక్ । ప్రణీతపాత్రేణసహేధ్మదారూణ్యుపస్తృతేశ్చా ఉపిఘృతైశ్చదర్వ్యా। ఇధ్మస్యాధోముఖగ్రంథం తత్స్రగ్భాగేనియోజయేత్ । తదేవవిపరీతంస్యాదుత్తానంతువిధీయతే॥

పాత్రలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఖాదిరేణస్రువఃకార్యః పాలాశేనజుహూర్భవేత్ । తదభావే పలాశీస్యాత్ప్రణీతాహూయతేహవిః । పాలాశంమధ్యమంపర్ణం స్రుక్స్రువౌచప్రకల్పయేత్ । పాలాశపర్ణాభావేతు అశ్వత్థంవిశ్వరూపిణం। అశ్వత్థవృక్షపర్ణైస్తు స్రుక్స్రువౌపరికల్పయేత్ । ఆజ్యప్రోక్షణపాత్రాణి జాత్యైకంపాత్రముచ్యతే। విపర్యయేణకృత్వాతు కర్తురేవవిపర్యయః॥

వా॥ అష్టపాత్రనిషిద్ధోరామేశ్వరః— (అత్రవిశేషః) బహ్వ్యశ్చరువన్తికర్మాణీధ్మవంతీతి వచనాదన్యథాచర్వభావే ప్రతీతమిదంభవతి చర్వాజ్యస్థాల్యౌ ప్రోక్షణ పూర్ణపాత్రే స్రుక్స్రువావిధ్మప్రస్తరంచేతి చత్వారిద్వంద్వాని స్థాలీపాకానాంతస్య ప్రస్తరస్య బర్హిస్సమంజనాదిసంస్కారఃస్యాదిదం తండుస్వామీ జగాదస్మార్తానాంచ కర్మణాం ప్రోక్షణీసగ్ంస్కారం ప్రణీతాప్రణయనం స్రుక్స్రువ సమ్మార్జనమితి దర్శపూర్ణమాసవత్తూష్ణీమితి — ఇతి పాత్రాసాదనమ్

పవిత్రలక్షణమ్.

శ్లో॥ సమేద్వేస్థాల్యదైర్ఘ్యాభ్యాం సాగ్రేప్రాదేశసమ్మితే। పవిత్రే గ్రంథితేజ్ఞేయం దైవేకర్మణిచోదితే । సాగ్రాణిత్రీణిప్రాదేశ సమ్మితానిసమానిచ। నైకమూలాన్యబద్ధాని పవిత్రాణీహపైతృకే। విశ్వే

దేవేషుదైవత్వాత్పవిత్రేద్వేసమేఖలు । శ్రాద్ధాంగత్వాదబద్ధేచ
సర్వమన్యత్సమంభవేత్ । సమిత్పవిత్రం వేధ్మంచ త్రయఃప్రాదేశ
సమ్మితాః । ద్విస్తావదిధ్మంకుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిఃస్మృతః॥
శ్లో॥ అప్రచ్ఛిన్నాగ్రకౌదర్భౌ భింధ్యాత్ప్రాదేశసమ్మితౌ । అంత
ర్ధాయతృణంవాపి కాష్ఠంవానఖేనతు । ఏవంసర్వత్రకుర్వీత దర్భా
ణాంఛేదనేతథా।ప్రక్షాల్యాద్భిస్సమున్మృజ్య కృత్వాచబ్రహ్మబన్ధనమ్॥
శ్లో॥ పవిత్రేప్రోక్షణీపాత్ర ముదగగ్రేక్షిపేజ్జలం । ఆనీయపశ్చా
దారభ్య ప్రోక్షణ్యుత్పవనంభవేత్ । అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు
పాణ్యోరుత్తానతఃపృథక్ । గృహీత్వామూలమగ్రంచ త్రిరుత్పవన
మాచరేత్ । ఏతత్ప్రోక్షణపాత్రాది త్రిరుద్యస్యసమానకం । ఆజ్య
స్యపునరాహారా దన్యత్సర్వంసమంత్విహ । పూర్ణపాత్రస్యచాజ్యస్య
ప్రోక్షణస్యతథైవచ । పశ్చాదుపక్రమంకృత్వా పూర్వముత్పవయే
ద్ధ్రువం । ఆజ్యస్యోత్పవనంతద్వ దుపక్రమవిధానతః । వ్యావృత్యపూ
ర్వతస్సమ్య క్పునరాహారమాచరేత్ । కృత్వోత్తానానిపాత్రాణి విస్ర
స్యేధ్మంతుతజ్జలైః। ప్రోక్షయేత్తానిసర్వాణి ప్రణీతాఃప్రోక్షణీసమాః।
ప్రోక్షణార్థానిపాత్రాణి ప్రోక్షయేత్ప్రోక్షణీజలైః । ప్రణీతామోక్ష
పర్యన్తం నస్పృశేత్ప్రోక్షణీజలం । ప్రణీతార్హాణిపాత్రాణి త్రిఃప్రోక్ష
ణమతఃపరమ్॥

పూర్ణపాత్రస్థానమ్.

శ్లో॥ పాత్రాగ్న్యో రంతరంయత్త ద్ద్విపంచాంగుళమాత్రకం।
పూర్ణపాత్రస్యతత్ స్థానం కపర్ద్యాదిభిరీరితం । పాత్రేభ్యస్తూత్తరం
యత్తు నేష్యతేదోషదర్శనాత్ । హోమసంరక్షణార్థాయ దోషాణా
మపిశాంతయే॥

బ్రహ్మాసనలక్షణమ్.

శ్లో॥ అగ్నేర్దక్షిణదేశేతు బ్రహ్మాణముపవేశయేత్ । కులీనం వేదసం
పన్న మాచారజ్ఞంతపస్వినం । షట్కర్మనిరతంశాంతం దయాలుంచ
జితేంద్రియమ్ । దక్షిణాందిశమాశ్రిత్య యమోమృత్యుశ్చతిష్ఠతి।
తదీయదోషహరణే సమర్థంశాంతతేజసం । అగ్రామయాజకంశుద్ధ
మప్రతిగ్రహాలోలుపం । అసూయారహితంసత్యం సదాసజ్జనసేవినమ్॥

అనిరూఢోఽగ్నిః.

శ్లో॥ నిరూఢో యోవిభక్తోఽగ్నిః యఃపరిస్తరణాద్బహిః । అనిరూఢఃసవిజ్ఞేయః యఃపరిస్తృతిమధ్యగః । వహ్నిస్తరణయోర్మధ్యే యది స్యాదాజ్యశోధనం । సమూఢోనరకంయాతి సర్వకర్మబహిష్కృతః। (అత్రవిశేషః) వివాహచౌలసీమంత స్వాధ్యాయవ్రతకర్మసు । స్నానగోదానసంధానే ఆజ్యసంస్కారమన్తరే । వాస్తుహోమేచాగ్రయణే శాంతిహోమేవృషోత్సృజే । ఉపనయనాదిసర్వేషు సపరిస్తరణాద్బహిః॥

ఆజ్యసంస్కారః.

శ్లో॥ అవిచ్ఛిన్నంయథాస్యాత్తు తథోదీచోనిరూహ్యచ।
అంగారాంస్తేష్వధిశ్రిత్య సంస్కుర్యాద్విధిపూర్వకమ్।

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ అథాజ్యపాత్రమాదాయ నిరూఢాగ్నౌనిధాయచ। ఉదగగ్నేర్నిరూఢేషు అంగారేషుచభస్మసు । అప్రచ్ఛిన్నౌచదర్భాగ్రౌ ఛిత్వాచైవవిధానతః । పవిత్రేవచ్చసంస్కృత్య ప్రత్యస్యేదితిహిస్మృతిః। మధుకైటభనామానౌ ద్వావేతావాజ్యహారిణౌ। తయోఃపరిహారార్థాయ దర్భాగ్రద్వయమస్యతః। ఏకాంగారంభవేన్మృత్యుః ద్వామాతుశ్చ భవేద్ధ్రువం । అథత్రీనుదగంగారాన్ కర్మతఃకర్మధారయేత్ ॥

శ్లో॥ పతన్తిరాక్షసాహ్యాజ్యే పర్యగ్నికరణేఽకృతే । తద్దోషపరిహారార్థం దర్భాగ్రేప్రక్షిపేద్బుధః । అత్రాఽవద్యోతనంచైవ పర్యగ్నికరణంతథా । నిరూఢో దేవవహ్నౌతు కర్తవ్యంసంభవేసతి । నిరూఢాద్యదితేస్యాతాం తయోఃశేషంచతత్క్షిపేత్ ।. ప్రధానాద్యదితేస్యాతాం తయోఃశేషంబహిఃక్షిపేత్ । తౌకుశాగ్రౌకరేమాత్రౌష్వ్య వహ్నౌక్షిప్త్వా జలంస్పృశేత్। ఆజ్యాంతర్హితదర్భాగ్రే ప్రోక్ష్యాగ్నౌప్రహరేత్తథా । ఆజ్యస్యోత్పవనంకుర్యాత్ కపర్దిస్వామి నోమతం। ప్రత్యూహ్యపునరంగారాన్ నుప్త్వాతాజ్యంయథావిధి। పవిత్రేప్రహరేత్పశ్చా దనుశబ్దాఽనుసారతః । వహ్నౌనునిక్షిపన్నగ్రే మధ్యమేచవినిక్షిపేత్ । మూలేచప్రహరేదేత దనుశబ్దస్యలక్షణమ్॥

స్రుక్స్రువసమ్మార్జనమ్,

శ్లో॥ వామేనప్రథమాందర్వీం ద్వితీయాందక్షిణేనవై । దర్భైస్స హైవసంగృహ్య హస్తాభ్యాంప్రతితప్యచ । వామాంగులీషుతేదర్వ్యౌ ధారయేత్క్రమశోబుధః। ద్వితీయాముపరిష్టాత్తు ప్రథమామధ్యఏవచ। వామేతరస్థదర్భాగ్రైః స్రువమంతఃప్రదక్షిణం । సమ్మృజ్యాఽథధర్భాగ్రైః బిలంకుర్యాత్ప్రదక్షిణం। దర్భమూలైస్తుతద్దండం స్థానంహస్తసమంతతః । దండమూలముపక్రమ్య మధ్యగుల్భప్రదక్షిణం। సమ్మృజ్యచేతరాందర్వీం వ్యుత్క్రమేణాత్రధారయేత్ । పూర్వవత్తాంశ్చదర్భాగ్రైః త్రిఃసమ్మృజ్యాఽథమధ్యతః । దర్వీమూలముపక్రమ్య ప్రాచీంసమ్మృజ్యయత్నతః। తదగ్రాన్మూలపర్యన్తం ప్రతీచీంబహిరప్యథః। దండంపూర్వవదత్రాఽపి సమ్మృజ్యాఽథయథాక్రమం। దర్వ్యౌగృహీత్వాహస్తాభ్యాం పూర్వవత్ప్రతితప్యచ । కుశైఃసంప్రోక్ష్యతేదర్వ్యౌ నిధాయాఽథయథాక్రమం।దర్భానద్భిస్తుసంస్పృశ్య వహ్నాయత్నేన హావయేత్ ॥

ఇధ్మలక్షణమ్,

శ్లో॥ సమిత్కాష్ఠస్యచేధ్మస్య పరిధీనాంయథాక్రమం । స్థౌల్యంప్రమాణంవిజ్ఞేయం వృద్ధవాక్యానుసారతః। కనిష్ఠికాగ్రపర్వణోర్యావత్ స్థౌల్యంప్రతీయతే । తావత్స్థూలంసమిత్కాష్ఠం గృహ్యభాష్యాద్వినిశ్చితం । తద్వైవాఽనామికాగ్రస్య చేధ్మకాష్ఠస్యమానతః। శిష్టాంగులిత్రికస్యోర్ధ్వ మానాఃపరిధయఃఖలు। తతోఽపితారతమ్యాది కనిష్ఠాదిక్రమాద్భవేత్ । సమిత్పవిత్రంవేదిశ్చ త్రయఃప్రాదేశసమ్మితాః। ద్విస్తావదిధ్మంకుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిఃస్మృతః । ఆయామేనేధ్మసమిధం ప్రాదేశద్వయముచ్యతే । వితస్తిమాత్రమథవా సంఖ్యయాచైకవింశతిః । త్రయఃపరిధయోఽత్రద్వే ఆఘారసమిధావపి । అనూయాజసమిచ్చైకా ఇధ్మంపంచదశస్తథా। యత్రేధ్మసాధనంతత్ర సమిత్సన్నహనంక్షిపేత్ ॥

శ్లో॥ స్వతఃశుష్కంమృత్యుకరం కృశంవ్యాధికరంభవేత్ ॥ సంవృతంకలహంచైవ స్థూలముద్వేగకారకం । భగ్నంకించిత్త్వగ్నియుక్తం

పత్నీనాశకరంభవేత్ । స్ఫుటితంతుయథాకాష్ఠం హన్యాత్తత్ప్రశుబాంధవాన్ । అతిదీర్ఘంచహ్రస్వంచ ధననాశకరంభవేత్ । స్వప్రమాణాతిహ్రస్వంచే దపత్యస్యవినాశనమ్॥

శ్లో॥ పలాశఖదిరాశ్వత్థ వైకంకతశమీవటాః । వేణూదుంబరబిల్వాద్యా గ్రాహ్యాస్సర్వత్రశోభనాః । ఏషాంద్రుమాణాంశాఖాశ్చ స్కంధపర్వవివర్జితాః । ప్రాదేశమాత్రాఃసత్వకాః ఋజవో దోషవర్జితాః॥

శ్లో॥ పశుశుద్ధంపలాశంచ ఔదుంబరదినత్రయం।
త్రిదినంపిప్పలంనాహు రపామార్గంతుతద్దినం ।
ఖాదిరార్కకుశాదూర్వా శమ్యఃతాత్కాలికాభవేత్॥

శ్లో॥ సమిత్పుష్పకుశాదీని బ్రాహ్మణఃస్వయమాహరేత్। శూద్రానీతంసుషిరం త్యజేద్బంధవినాశనం । శూద్రానీతైఃక్రయక్రీతైః కర్మకుర్వన్పతత్యధః । విద్యుద్దగ్ధాన్కంటకితా నగ్నిదగ్ధాంశ్చవర్జయేత్। హస్తకృత్తాఃస్వయంశుష్కా విక్రతాఃపతితాదిభిః । మలాద్యమేధ్యలిప్తాశ్చ సమిధోదోషదామతాః॥

పరిధ్యాసాదనమ్.

శ్లో॥ దక్షిణోత్తరయోఃస్మృతే మధ్యమస్యయథాక్రమం । ఉపరిష్టాదధస్తాచ్చ నిక్షిపేత్పరిధినిహ । సవ్యోత్తరకరేణాత్ర గృహీత్వోర్ధ్వంసమిద్ద్వయం । యుగపన్మధ్యమంస్పృష్ట్వా పరిధింహుతభుగ్దిశి। ఊర్ధ్వంసంస్థాప్యవిధివ ద్రుద్రదిశ్యేవమేవహి। సర్వత్రాఽఘారసమిధావేవమేవేతిసూత్రితః॥

పరిషేచనమ్.

శ్లో॥ అదితేఽనుమన్యస్వేతి పరిషిచ్యయథావిధి॥

(యథావిధిఅగ్నిమేవం పరిషించే దిత్యర్థః)

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ పరిధింతథాతత్ర పరిస్తరణామంతర్నిదధ్యాత్పరి షేచనంచ। కుర్యాత్తయోరన్తరఏవవిద్వాన్ కపర్దిశిష్యైరిహచేదముక్తం। పరిషిం

చేదేవమగ్నిం పరిధ్యాదీన్విసర్జయేత్ । ఏకాదశాంగులీదేశే దశమే
నవమే ఽష్టమే। స్థండిలాదర్చనంబర్హిః పరిధిః పరిషేచనమ్।

ఇధ్మప్రక్షేపణమ్

శ్లో॥ ఇధ్మాసాదనదేశేఽనూయాజసన్నహనంక్షిపేత్ । దక్షిణే
నాఽథహస్తేన ఆదాయేధ్మంత్రిపంచకం। సవ్యహస్తేనతత్సర్వం గృహీ
త్వాఽథయథావిధి । ఏకంద్వేగణయిత్వైవ చేధ్మంపంచదశైవతు।
స్రువేణాజ్యంగృహీత్వా ఽథచేధ్మదారూణిసేచయేత్ । ఆసనాత్కిం
చిదుత్థాయ తత్రస్థైర్బ్రాహ్మణైస్సహ । అనుజ్ఞాతస్తతస్తూష్ణీ మిధ్మా
ధానంప్రకల్పయేత్ । హస్తాభ్యాంచగృహీత్వైవ ప్రహరేదుపవిశ్యచ।
సమిత్సన్నహనేచైవ స్రగ్స్రావంతథైవచ । ఆఘారేచేధ్మాధానేచ
స్వాహాకారంతువర్జయేత్॥

ఆఘారహోమః

శ్లో॥ ఆఘారహోమేచసకృద్గృహీత్వాదర్వ్యాహుతిః స్యాదృజు
సంతతంచ। స్వాహాదివర్జంజుహుయాద్యథావదాసీనఏవేతికపర్దినోక్తం।
ఆఘారహోమేప్రథమే ద్వితీయదర్వ్యాచసకృద్గృహీత్వా। ప్రక్రమ్య
కోణేపవనస్య దిశ్యాముపర్చ్ఛధాయాంతు హునేచ్చతూష్ణీం । ద్వితీయ
మైంద్రంనిరృతేచ కోణేప్రధానదర్వ్యాచ సకృద్గృహీత్వా । ఆశాం
గిరీశస్యహునేచ్చతద్వదాఘారయోర్నిర్ణయఏవమేవ॥

అథచక్షుషీ

శ్లో॥ అథాజ్యభాగౌజుహుయాత్పూర్వార్ధేచక్షుషీ ఇతి।
తయోరుత్తరఆగ్నేయో దక్షిణేసౌమ్యఉచ్యతే॥

అథ ముఖాహుతిః

శ్లో॥ అగ్నిమధ్యేచజుహుయాన్ముఖాహుతిరితిస్మృతా। తత్రైవాఽ
న్యాశ్చహోతవ్యాః పశ్చిమేత్వాజ్యభాగయోః। కర్మస్వాపధిమధ్యేచ
వ్రతేషుహి చతుర్ష్వపి । ముఖాహుతిరవశ్యంహి సర్వాచార్యైస్సు
నిశ్చితా । ముఖాహుతిర్హి యత్రస్యాత్ప్రచాతత్రైవహావయేత్।
సకృద్గృహీత్వాతత్రాఽపి స్రువేణేతి వినిర్ణయః॥

శ్లో॥ సంస్కారకస్తుసర్వత్ర తిష్ఠేదుత్తరతస్సదా। సంస్కార్యః పురు
షోవాఽథ స్త్రీవాదక్షిణతస్సదా । ఇయంవ్యవస్థానిర్ణీతా కపర్ది ప్రము
ఖై రిహ । స్మార్తకర్మసుసర్వత్ర తస్మాదేవంహికారయేత్ ॥

స్రుక్స్రువధారణలక్షణమ్.

శ్లో॥ అగ్రేధృత్వాతువిఫలం మధ్యేధృత్వాప్రజాక్షయః । మూలే
తుమ్రియతేహోతా స్రువస్థానంకథంభవేత్ । అగ్రాన్మధ్యేఽగ్రమ
ధ్యేచ మూలాన్మధ్యేఽథమధ్యతః । స్రువస్తుధార్యోవిద్వద్భిః సర్వకా
ర్యార్థ సిద్ధయే। మూలమధ్యమమధ్యస్థ మంగుళీమధ్యమంతథా। ప్రప్లో
దాయతథాకుర్యాత్పుత్రపౌత్రప్రవర్ధనమ్॥

ఆహుతిలక్షణమ్.

శ్లో॥ సకారేసూతకంవిద్యా ద్వకారేరిపువర్ధనం । హకారేవ్యాధి
పీడాచ ఆహుతిఃకుత్రదీయతే । త్రీన్వర్ణాన్సమ్యగుచ్చార్య ఆకారే
చాహుతింహునేత్ । తస్యాయుష్యంశ్రియంవిద్యా ద్బ్రహ్మలోకే
మహీయతే॥

ఆహుతిప్రమాణమ్

శ్లో॥ పాణ్యాహుతిర్ద్వాదశ పర్వపూరికా పక్వాహుతిర్బాదరికప్ర
మాణా । ఆజ్యాహుతిర్న్మాపనిమగ్నధారా హుతాశనస్యోపరిద్వాద
శాంగులా । అన్నమంగుష్ఠమాత్రేణ లాజాముష్టిమితాస్తథా । తిల
సర్షపసక్తూనాం శుక్తిమాత్రప్రమాణకమ్॥

హోమముద్రాలక్షణమ్

శ్లో॥ హోమముద్రాస్త్రయఃప్రోక్తా మృగీహంసీచసూకరీ । మధ్య
మానామికాంగుష్ఠైః సర్వకార్యేమృగీస్మృతా। తర్జనీమధ్యమాంగుష్ఠైః
హంసీశాంతికకర్మసు। సూకరీచోగ్రకర్మాణి సర్వైరంగులిభిస్స్మృతా।
ముద్రాహీనంతుయద్ధోమం తద్ధోమంనిష్ఫలంభవేత్ । సమిధంహంస
ముద్రాచ ఆజ్యంతుమృగముద్రికా । చరోస్తుసూకరీముద్రా ఏతా
ముద్రాః ప్రదర్శితాః॥

స్రువాహుతిః.

శ్లో॥ ప్రథమాఘారహోమశ్చ ప్రధానాహుత్యనన్తరం। యద్ధోతవ్యంతుతత్సర్వం స్రువేణోక్తంకపర్దినా। పూర్వాఘారోజయాద్యంచ ప్రాజాపత్యంచవ్యాహృతీః । పాహిత్రయోదశైచైవ ప్రాయశ్చిత్తాహుతిస్తథా । స్రువేణైవతుకర్తవ్యం నసందేహఃకపర్దినా ।యత్రసుచ్వేణహోమఃస్యాత్తత్రైవంజుహుయాద్ఘృతం । తేనైవాజ్యంగృహీత్వేతి నిశ్చితోక్తంకపర్దినా॥

శ్లో॥ ద్వితీయాఘారహోమశ్చ ప్రధానాహుతయస్తథా । ఆజ్యభాగౌతుసర్వత్ర స్రుచాహోమఃకపర్దినా । స్రువేణైవాజ్యమాదాయ స్రుచిసంపూర్య... యేత్ । యత్రసుచ్చాచహోమఃస్యాత్తత్రైవం హావినిర్ణయః॥

త్రిష్ఠద్హోమః.

శ్లో॥ త్రిష్ఠద్హోమాన్ప్రవక్ష్యామి పూర్ణాహుతిపురోగమాన్। ఆఘారస్సృచ్యపానాన్యః ఫలీకరణమేవచ । ఔదుంబరగతోహోమో లలాటేహోమఏవచ । లాజానాంచ తథాహోమో వివాహేషు నసంశయః॥

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ ఫలీకరణహోమశ్చ జాతకర్మణికీర్త్యతే । సౌమ్యవ్రతేసమిద్హోమ ఐంద్రాఘార స్తథైవచ । పూర్ణాహుతిశ్చశ్రౌతేహి లాజుహోమోవివాహకే । చతుర్థామాజ్యశేషేణ మూహోమోఽన్యేవివాహకే । వధ్వాఃశిరసిచోంకార చతుర్థ్యంతంలలాటకే । వ్యాహృతీభిః సహోమశ్చ త్రిష్ఠన్నేవనసంశయః । ద్వితీయాఘారహోమశ్చ పూర్ణాహుతిరితిద్వయం । శ్రౌతకర్మణితిష్ఠంత్స్యాత్స్మార్తేఆసీనఏవహి। దర్వ్యాచవిహితోహోమః స్మార్తకర్మసుయత్రవై। తత్రాసీనేనహోతవ్యం పరిభాషావిధానతః॥

అనూయాజసమిదిధ్మసన్నహనప్రక్షేపణమ్.

శ్లో॥ సమిత్సన్నహనంకుర్యాత్ప్రధానాహుత్యనన్తరం ।
నత్వన్యథేతినిశ్చిత్య తత్రోక్తంకపర్దినా॥

అథాఽపరః.

శ్లో॥ యదస్యమంత్రేతుపురోఽథవాస్యాజ్జయాదిహోమా దథవేవ వాస్యాత్। సమిచ్చతత్సన్నహనంచ కుర్యాదితోఽన్యథా తత్రసకాల ఇష్టః। అనగ్నిముఖస్యసమిధ మగ్నా వేవక్షిపేదిహ। రుద్రాద్యాస్యాత్ క్షిపేదగ్నా వితితంత్రిచరాయచ। సమిధంతన్యసన్నాహ మద్భిఃసం స్పృశ్యనిక్షిపేత్। అగ్నావమంత్రకంస్మార్తే దేవముద్దిశ్యసంత్యజేత్। యత్రయత్రేప్సితంత్రస్య తత్రతత్త్రైవముచ్యతే॥

జయాదిహోమః

శ్లో॥ పూర్వమాసద్వయాదగ్నేస ధానీజయాదికాః।
మతాంతరేణకేనాఽపి కేచిన్నేచ్ఛంతిసూరయః॥

ప్రయోగసారే.

శ్లో॥ మాసత్రయాత్ప్రాక్యదితత్రికుర్యాత్ప్రధానమగ్నేర్న జయాదిహోమః। కుర్యాజ్జయాదీంశ్చతతఃపరస్తా త్తత్సర్వపూర్వేద్యురపాస్యహోతా। చిత్తాదిమంత్రేషుయథాక్రమేణ మంత్రాదిశబ్దాదిహితం తుదైవం। అభ్యాతహోమేషు తదాదితశ్చ వదత్రయేణాభిహితంతు దైవం। పిత్రాదిహోమేపితరః పితామహాఃపరేవరే చాఽపితత్తస్తితామహాః। విశ్వేచదేవాఅథవాఽత్రదేవతాః పరంరాష్ట్రభృతఃక్రమేణ। స్థితేతాతేత్యజేదత్ర విషమస్యపరత్రియం। పితామహోయుగ్మసంస్థా ఉభయోర్జపఏవచ॥

గ్రంథాంతరే

శ్లో॥ యత్రజీవన్తిపిత్రాద్యాః పిత్ర్యమహోమోనవిద్యతే।
యేషాంజీవతియద్యేక స్తచ్ఛబ్దంతువిలోపయేత్॥

రాష్ట్రభృద్ధోమః

శ్లో॥ తృతీయేనచతుర్థేన పదేనాఽభిహితంతుయత్। తృతీయేనచతుర్థేన పంచమాష్టకావపి। పర్యాయేషుచపూర్వేషు దేవతేచవిదుర్బుధాః। పర్యాయేషుద్వితీయేషు దేవమాపసరస్మృతం। తత్రపూర్ణ పదాన్తైశ్చ సార్థంభువనహోమకే। భువనస్యపతిర్వాత్రి ప్రజాపతి

యథావివ। ఆపస్తంబమతానాంతు రాష్ట్రభృత్సర్వకర్మసు। అపృథ
గ్ఘోమకాలస్స్యాన్నసందేహః కపర్దినా॥

శ్లో॥ మౌంజీస్నాతకగోదానే వృషోత్సర్గేషు చౌలకే।
వేదవ్రతేషు చతుర్షున్ పృథక్కుర్యాజ్జయాదికాన్॥

జయాదికానితి రాష్ట్రభృద్విషయమ్,

శ్లో॥ అయుగ్మేష్వేవ హోమేషు వ్యస్తాన్ రాష్ట్రభృతో విదుః।
యుగ్మేషు సర్వహోమేషు అపృథక్పరికీర్తితాః॥

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ గోదానచౌలోపనయవ్రతేషు స్నానాఽగ్నిసంధానకపుంసువేషు। ఉత్సర్జనోపాకరణప్రతిష్ఠాచిత్తేషు తే రాష్ట్రభృతో విముక్తాః॥

(చిత్తేష్వితి ప్రాయశ్చిత్తేషు విముక్తా ఇతి నసంతీత్యర్థః)

జయాద్యగ్నిముఖకర్తవ్యకర్మాణి

శ్లో॥ వివాహే యద్ధృతే ప్రాయశ్చిత్తే గేహప్రవేశనే। సమావర్తనసీమంత చౌలపుంసువవాస్తుషు। చతుర్థహోమోపనయే తచ్చతుర్థ్యాంతథైవచ। ఆగ్రయణే సర్పబలావగ్నిముఖం జయాదయః। అష్టకాసుచ దధ్యన్న హోమేశానబలావపి। వృషోత్సర్గేచ సంసర్గే గోదానాఖ్యవ్రతే తథా। అధ్యాయోపాకర్మణిచ వ్రతేషూత్సర్జనేషుచ। ముఖాహుతిశ్చాగ్నిముఖం కర్తవ్యాశ్చ జయాదయః॥

జయాదివర్జ్యకర్మాణి

శ్లో॥ సర్పబల్యుత్సర్జనేచ మాసిశ్రాద్ధే తథైవచ। గృహస్థూణావిరోహాది ప్రాయశ్చిత్తేషు వై తథా। పార్వణ్యహోమే నాఽగ్నేయ స్థాలీపాకే జయాదయః। విద్యతేఽగ్నిముఖంచైవ తథైవాఽత్ర ముఖాహుతిః॥

గ్రంథాంతరే

శ్లో॥ ఆగ్నేయాగ్రయణేశాన మాసిశ్రాద్ధాష్టకాసుచ।
దధ్యంజలిసపిండాఖ్య క్రియాసు న జయాదయః॥

స్విష్టకృద్ధోమః

శ్లో॥ ఉక్తాముఖాహుతిర్యత్ర ప్రధానాహుత్యనంతరం। తత్రాగ్నయే

స్విష్టకృతే స్వాహేతిస్విష్టకృద్ధునేత్ । స్థాలీపాకేషుసర్వేషు చరుణైవ విశేషతః। స్విష్టకృజ్జుహుయాద్విద్వాన్నాన్యథేతి వినిర్ణయః॥

లేపకార్యమ్.

శ్లో॥ శ్రౌతేసమంత్రకంకుర్యాత్స్మార్తకర్మణ్యమంత్రకం। బహిస్సమంజనంచేతి పూర్వాచార్యైర్విభాషితం। అభ్యజ్యదర్వ్యాపరిధీన్ ప్రవక్ష్యమాణప్రకారేణ సమంజనం స్యాత్। యత్రప్రయోగార్థసమస్తదర్భైరాజ్యార్థపాత్రే స్రుచిచస్రువేచ । దర్వ్యామనక్త్యగ్రమథేతరస్యాంమధ్యంసమూలం త్రిరిహోఽపివాద్యః । పక్షేద్వితీయేసకృదేవ మూలం ద్వితీయదర్వ్యాంపరిధిప్రహారః॥

పరిధిప్రహరణమ్.

వా॥ తత్రాప్యుత్తరార్థస్యాగ్రమంగారేషూపోహతీత్యుక్తరీత్యాతద్ధవప్రహరేత్ । శ్లో॥ పరిహృత్యమధ్యమంపరిధి మితరాయుగపత్ క్షిపేత్। దహన్యామపరిధ్యగ్రమంగారేషూచపోహతి । వ్రతేషుసువనేచైవ తద్దైవాధ్యయనేమఖే । పరిధిప్రహరణంకుర్యాన్లేపకార్యంసవిద్యతే। ఆఘారసమిధావగ్నౌ సర్వకర్మసునిక్షిపేత్ । ఆదధాతీతిసామర్థ్యాన్నిశ్చితోక్తంకపర్దినా॥

పరిధిప్రహరనిషేధస్థానేశమ్యాః.

శ్లో॥ జయాద్యాశ్చాహుతీర్హుత్వా శమ్యానాంచవిమోచనం। పశ్చిమాయాంతుపూర్వాంస్యాదన్యయోర్యుగపత్తతః । వ్రతేషుశాంతిహోమేషు విభ్రష్టేష్టావృషోత్సృజే । చరోఃప్రధానకేచైవ శమ్యాశ్చైవనసంశయః । ప్రధానహోమేయద్వృతాదిహోమేప్రవేశహోమేచ చతుర్థిహోమే। అంత్యశ్చసమ్యగ్భ్యుదయస్య సర్గఇత్యేషుశమ్యాః ప్రవదన్తితద్జ్ఞాః । చౌలగోదానసీమన్త స్నానోద్వాహోపనాదిషు। ప్రాయశ్చిత్తేప్రహరణం నపరిహారస్స్వవనేభవేత్॥

సగ్స్రావహోమః.

శ్లో॥ స్రువాగ్రంస్రుజ్ముఖేస్థాప్య స్రుచమప్యాజ్యపూరితాం । ఉభావపికరాభ్యాంచవిపర్యాసేన ధారయేత్ । యథాబహ్వృయథాకామ

దేవతాచోపవిద్యతే । నాశంప్రాప్తాః పరిధయో యత్రస్యుర్గృహ్యభాష్యతః । తత్రతత్రాఽభిసామర్థ్యాత్సంస్రావోఽపివిధీయతే॥

సగ్గస్రావనిషేధః.

శ్లో॥ శమ్యాయత్రవిధీయన్తే గార్హ్యకర్మసుసూత్రతః ।
సంస్రావస్తునతత్రస్యా దభిశబ్దవియోగతః॥

ప్రాయశ్చిత్తాహుతయః.

శ్లో॥ అనాజ్ఞాతత్రయోఽగ్నిఃస్యాత్త్వన్నఃసత్వన్నయోర్గతే। అభిర్భిరితీంద్రస్స్యా ద్ధరివాశ్చేతి దేవతాః । ఇందంవిష్ణుశ్చవిష్ణుస్స్యాత్సర్వచిత్తేప్రజాపతిః । సర్వచిత్తేతిభూర్భువ స్సువరితిసర్వప్రాయశ్చిత్తే ప్రజాపతిర్దేవతేత్యర్థః॥

పూర్ణాహుతిలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఆజ్యంద్వాదశకృత్వస్తు గృహీత్వా పూరయేత్స్రుచం ।
తయాచాజ్యాహుతిఃకార్యా సాపూర్ణాహుతిరిష్యతే।
స్రుచాపూర్ణాహుతిర్వాస్యా దిత్యేతే యాజ్ఞికావిదుః॥

పూర్ణాహుతినిషేధకర్మాణి.

శ్లో॥ వివాహాదిక్రియాస్సర్వాః శాలాయాంవాస్తుహోమకే।
వ్రతబంధేచమోక్షేచ పూర్ణాహుతింనకారయేత్॥

పూర్ణాహుత్యక్తకర్మాణి

శ్లో॥ శాంతించవేదవ్రతతంతుమత్యావృషోత్సృజేషుగ్రహయజ్ఞపాహి । కామ్యవ్రతేష్వేవసపౌష్టికేషు కుర్యాచ్చ పూర్ణాహుతిం నాన్యథాస్యాత్॥

పూర్ణపాత్రవర్జనమ్

శ్లో॥ ప్రణీతామార్జనంకుర్యా త్స్మార్తకర్మణ్యమంత్రకం। పురతః ప్రస్తరస్థానే తూష్ణీమాసాద్యయత్నతః । పూర్ణపాత్రంతతస్తత్ర అప ఆనీయతజ్జలం । హస్తేనామంత్రకంతత్ర ప్రాగాదిష్వేవపంచసు। దిక్షు సమ్మార్జనంకృత్వా తచ్ఛేషమవనాక్షిపేత్ । భూమిష్ఠమేవతత్తోయం శిరసిప్రోక్షయేత్తతః । భార్యాయాఅంజలౌశేషం నినయేత్ప్రయతో ద్విజః । బ్రహ్మణేదక్షిణాందత్వా తముద్వాస్యస్వశక్తితః। సదఃపూజాంచకృత్వాఽథ ఆశీర్వచనమాచరేత్॥

ఇతి సర్వకర్మసాధారణాగ్నిముఖకారికాస్సమాప్తాః.

అథాగ్నిముఖ ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ సర్వకర్మానుభూతాని ప్రాయశ్చిత్తాన్యతఃపరం। విశిష్టాన్యన్య కర్మాణి స్వతంత్రాణితతోబహిః । అప్రాయశ్చిత్తయజ్ఞస్య భుజ్యతే హ్యాసురైఃఫలం । అతస్తదాచరేన్నిత్యం నిత్యాత్తద్దోషజన్మతః। గురూణిగురుదోషేషు లఘూనిచలఘుష్వపి। ప్రధానస్యాదితోతేచ ప్రాక్స్విష్టకృతఏవవా । ప్రాయశ్చిత్తాహుతింకుర్యా దిత్థంలుప్తేష్వనాదరః। త్రాతాన్యపీహసర్వత్ర వచనాత్కారుతేహరః॥

శ్లో॥ గోమయాలిప్తదేశంవా ఖడ్గకోఅధితిష్ఠతి । కీటోవాపీడకాకీచే త్ప్రోక్షేత్తముపలిప్యచ । దేవస్యత్వేత్యథాత్రైవ దేశేస్థండిల మాలిఖేత్ । స్థండిలేచకృతేతంచే ద్గార్హ్యాశ్వమధితిష్ఠతి । పావనాంబుభిరభ్యుక్ష్య జపేత్పృథివిదేవవత్ । పృథివీదేవవదితి పార్థివమంత్ర గ్రహణమ్॥

(భూమిర్భూమిమగాన్మాతా మాతామాతరమప్యగాత్ । భూయాఃస్మ పుత్రైఃపశుభి ర్యోనోద్వేష్టిసభిద్యతాం॥ ఇతిమంత్రంజపేత్)

ప్రణీతాపాత్రభేదనే ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ ప్రణీతాపాత్రభేదశ్చే త్పాత్రంతదభిమంత్రయేత్ । అభిన్నోఘర్మఇత్యేత దఘర్మోదేవతాహరేత్ । పూరయిత్వోప తిష్ఠేతవ్యాహృతీభిస్తథాచరేత్॥

(అభిన్నోఘర్మోజీవదానుస్సంచరతి ఇతితత్పాత్రమభిమంత్ర్య ఘర్మో దేవానాగ్ం అప్యేతు ఇతి సమాహృత్యాద్భిఃపూరయిత్వావ్యాహృతీభిరుపస్థాయ తత్తత్కర్మకుర్యాత్)

స్థాలీభేదేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ స్థాలీభేదేభిమంత్ర్యేత మభిన్నోఘర్మఇత్యృచా । చతుర్గృహీతంజుహుయా దిత్థోవేదిరితిస్రుచా। ఘర్మోదేవానుపస్థాయ స్థాలీమన్యాంసమాహరేత్॥

(స్థాలీభేదేసతి అభిన్నోఘర్మ ఇతి తామభిమంత్ర్యాజ్యంచతుర్గృహీతం గృహీత్వా ఇధ్మో వేదిఃపరిధయశ్చ సర్వేయజ్ఞస్యాయురను సంచరన్తి స్వాహా ఇతిస్రుచాహుత్వా ఘర్మోదేవానాగ్ం అప్యే త్యిత్యుపస్థాయ స్థాలీమన్యాం సమాహరేత్)

దర్భాస్తరణాదివిపర్యాసప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ దర్భాస్తరణనిర్వాస పాత్రసాదనకర్మణాం। స్రుక్స్రువాభ్యాం చనిష్టాయే సమ్మార్గేపరిషేచనే। నిధానేపధీనాంచ పవిత్రాకరణేతథా॥ ఇధ్మాధానేయథాజ్యస్య సంస్కారేచ ప్రమాదతః । విపరీతక్రియాయాంచ జుహుయాత్త్రిస్రఆహుతీః। తంతుమతీశ్చయత్పాక మనోజ్యోతిరితీత్యృచా॥ (దర్భాస్తరణాదిసర్వాగ్నిముఖకర్మణాం విపర్యాసే తిస్రస్తంతుమత్యశ్చహుత్వా యత్పాకత్రా మనోజ్యోతిరితిజుహుయాత్)

దర్వీకూర్చపవిత్రాదిఛేదదాహవినాశనేప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ దర్వీకూర్చపవిత్రేధ్మ పరిధీనాంచబర్హిషః । ప్రస్తరాద్యస్యసంభార ఛేదదాహవినాశనే । నాశోపఘాతయోశ్చాన్య స్తల్లింగం తస్యతాదృశం। త్వన్నోఅగ్నేచసత్వంనో త్వమగ్నేచప్రజాపతే। చతుర్భిర్జుహుయాదగ్నా వన్యానాసాద్యవైపునః । హుత్వాఽగ్నయేత్వామవత ఇంద్రంవోవిశ్వతేత్యృచా। తతఃపరిస్తీర్యేంద్రాయ జుహుయాదాహుతింపునః॥

(ఏతేషాందర్వ్యాదీనాం ఛేదదాహాదిషు త్వంనః సత్వంనః త్వమగ్నే ప్రజాపత ఇతి చతుర్భిర్హుత్వా అగ్నయేత్వామవత ఇతిచహుత్వా పరిస్తరణాం శేవిశేషః ఇంద్రంవోవిశ్వతస్పరి కేవలఇతిపరిస్తీర్య ఇంద్రాయస్వాహే త్యాజ్యాహుతిం పునర్జుహుయాత్ శేషంసమానం)

ఇధ్మాపరిధిదాహేవిశేషః.

శ్లో॥ ఇధ్మేధపరిధౌతద్వ దన్యేనపరిధాయచ।
జుహుయాదేతదర్భాది పరిత్వాగ్నేపురంవయమ్॥

(ఇధ్మాపరిధిదాహేతద్వదన్యేన పరిధాయ పరిత్వాగ్నే పురంవయం ...రావతస్వాహా॥ అగ్నయఇదం జుహుయాత్ శేషంపూర్వోక్తం)

స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ స్కందనే ఛేదనే క్షామే ఛేదే చవిపరీతకే।
న్యూనాదిరిక్తే తద్వచ్చ ఉద్గారే గాత్రఛేదనే।
పవిత్రనాశనేచైవ ద్వే తు మిందాహుతీ తథా॥

(యన్మ ఆత్మనో మిందా భూదగ్నిః......చర్షణిస్స్వాహా॥ పునరగ్నిశ్చక్షురదాత్......అగ్నిభ్యః స్వాహా మిందాదిభ్యో దేవతాభ్య ఇదం)

హవిషి మశకాదిపాతే ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ మశకైః మక్షికాభిశ్చ రోమభిశ్చ పిపీలికైః । హవిరుద్దృత్య తద్దుత్సృజ్య ప్రాజాపత్యం జుహోతి చ । అభిర్గిభిః రితి భ్రష్టే పదేతత్తే పుశరేస్వరే । సాదితప్రోక్షణానాంతు వస్త్రాణాం ఛేదవాహనే । నాశే వినాశనాన్యాని తద్వదాశుద్ధతంత్రకే । ప్రాయశ్చిత్తంతు జుహుయాదేకాం సోమాయ చాహుతిం । ద్రవ్యకర్మహానిర్మంత్ర స్కంద భంగ విపర్యయే । భిన్నాఽతిపన్న దుష్టేషు నష్టదగ్ధకృతేషు చ । మనస్వతీమయా శ్చాగ్నే సీత్యేతౌ జుహుయాత్తథా॥

అగ్న్యుపఘాతప్రాయశ్చిత్తమ్

వా॥ గృహ్యప్రాయశ్చిత్తం సర్వేష్వగ్న్యుపఘాతేషు పునస్త్వేతి పూర్ణాహుతిగ్ంహుత్వా। అగ్న్యుపఘాతేషు తద్దైవసమిధమాదధ్యాత్సర్వత్ర స్త్రియా అపిహోమాభిగమనగ్ం సర్వేషాం ప్రాయశ్చిత్తహోమానామంతే వ్యాహృతీభిరేకాహుతిం జుహుయాత్॥

తత్ర నారాయణభట్టీయే విశేషమాహ.

శ్లో॥ అర్వాక్శమ్యాపరాసాత్తు బహిరాయతనాద్గతాం। ప్రాయశ్చిత్తం సమాప్యర్ధం సమర్ధో జీవితుర్యది । ఇదంత ఇత్యృచాతస్య స్థానేఽగ్నిం ప్రక్షిపేత్పునః । ఆజ్యాహుతీశ్చ జుహుయాద్వ్యాహృతాత్రిశ్చ పూర్వవత్। అతికాంతో యదిశమ్యాపరాసనమతో భవేత్। చరుః పథికృతే కార్యః పూర్ణాహుతిరథాఽపివా॥

అస్యార్ధః.

వా॥ శమ్యాపరిమిత దేశాదర్వాగ్బహిరాయతనాద్గతశ్చేత్తదగ్నిః సచ ప్రాయశ్చిత్తాన్యృచా తత్సమాప్తిపర్యంతం స్థితయోగ్యస్తదా।

ఇదంతపేకంపరఊతపేకం తృతీయేనజ్యోతిషాసంవిశస్వ। సంవేశనస్తనువై చారురేధి ప్రియోదేవానాంపరమేజనిత్రే॥

(ఇతిమంత్రేణాయతనేప్రక్షిప్యవ్యాహృతిభిరాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్)

శమ్యాపడ్వింశదంగులేత్యాపస్తంబః.

శ్లో॥ శమ్యాపరిమితదేశాద్బహిరాయతనాద్గతేగ్నావథిక్రుతేఽగ్నయేచరుంనిర్వపేత్। అశక్తాద్వాదశగృహీతేనాఽజ్యేనస్రుచం పూరయిత్వా అగ్నయేపథికృస్వాతేహేతి పూర్ణాహుతిం జుహుయాత్సర్వాహుతింవా—ఇత్యగ్న్యపఘాతప్రాయశ్చిత్తం॥

స్విష్టకృద్ధోమాకరణేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ యద్యహుత్వాస్విష్టకృతం ప్రమాదాత్పరిషించతి। తత్రవ్యాహృతిభిర్నోక్తా ఆహుతీర్జుహుయాద్బుధః। ప్రాయశ్చిత్తార్థహోమానాం మంత్రేవ్యాహృతిభిస్సదా। ఏకామాజ్యాహుతింహుత్వా పరిషేచనమాచరేత్॥

శకునప్రాయశ్చిత్తమ్,

శ్లో॥ గవాశ్వౌమహిషశ్చాశ్వచ మృగమేషౌచదంష్ట్రిణః। ధావేయురపసవ్యంచ తత్పాదంప్రోక్ష్యమంత్రయేత్। తద్విష్ణోఃపరమాద్యేన మంత్రేణాధ్వనివైజపేత్॥

(ఏతేషామపసవ్యగమనే తద్విష్ణోఃపరమంపదం...... ఆతత మితిజప్త్వాతత్పాదంప్రోక్ష్య మంత్రయిత్వాజపేత్)

శ్లో॥ తతఃసృగాలీవానర్యౌ వాచందీర్ఘముఖీత్వథ।
యద్వదస్యాదపఃస్పృష్ట్వా పరికానేపరిష్వే॥

(సృగాలీవానర్యోస్త్వవాచఃశ్రుత్వా తద్వధుత్వః దీర్ఘముఖీద్రుహిణమాస్మ దక్షిణతోవదాత్ ద్విషంతంమేఽవబాధసా ఇతితద్గిరాచాభిమంత్రయేత్)

శ్లో॥ రాత్రంతువ్యాహృతేశబ్దే జుహుయాత్తుజపేత్తథా।
త్వమగ్నేరుద్రఇత్యాభ్యాం శకునాభిరుతాంగిరం।

ద్విపాశ్చతుష్పాదాద్యైస్తు త్రిభిస్తమనుమంత్రయేత్ ॥
(అధ్వనిలౌకపింగలఘూకాదిధ్వనావిద్యతేచేత్ త్వమగ్నేరుద్రఽఽనుత్వనాస్వాహా ఆవోరాజానం......కృణుధ్వగ్ంస్వాహా ఇతి మంత్రద్వయే జహుయాత్ జపేత్ హోమపక్షే రుద్రాయేదమితిత్యాగః ఏవంకృత్వా ద్విపచ్చతుష్పదస్మాకగ్ం...ఽపారయామసీతి త్రిభిర్వాక్యైస్తాంశకునగిర మభిమంత్రయేత్ ॥

అగ్నినాశప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ లేఖనాత్పూర్వతోయత్ర నష్టంకృచ్ఛ్రంచధారయేత్ ।
పునరగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పునస్త్వేతిసమిధనమ్॥

స్వయంప్రజ్వలితేఽగ్నౌప్రాయశ్చిత్తమ్॥

శ్లో॥ స్వయంప్రజ్వలితేఽగ్నౌతు ద్వాభ్యాంతుసమిధౌక్షిపేత్ ।
ఉద్దీప్యస్వేతిపూర్వాంచ మానోహింసీదితీతరామ్॥
(అగ్నౌస్వయంప్రజ్వలితేసతి ఉద్దీప్యస్వ......దిశ ఇత్యేకాంసమిధమగ్నౌక్షిపేత్ మానోహిగ్ంసీత్ ...... పాతయ ఇత్యపరాంసమిధంపూర్వవద్ధుత్వా తతో హోమకర్మసమారభేత్)

ఆఘారయోః ప్రాగ్వహ్నినాశే,

శ్లో॥ ఆఘారయోఃప్రాగ్యదివహ్నినాశఃపునః ప్రతిష్ఠాచవిధేఃపురోవత్ । అథశ్చయుగ్వ్యాహృతిమిందకానాం జ్ఞాతత్రయంచాఽపిహునేత్పురస్తాత్ ॥

ఆఘారహోమానన్తరమగ్నినాశే.

శ్లో॥ ఆఘారయోరుపర్యగ్నిర్వేదిమధ్యేవినశ్యతి।
పంచహోతాచజుహుయా న్మహావ్యాహృతిభిస్తథా॥

ఇధ్మప్రక్షేపణాత్పూర్వమగ్నినాశే.

శ్లో॥ ఇధ్మాధానక్రియాత్పూర్వం వహ్నౌచేన్నష్టతాయది।
పునరగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పునస్త్వేతిసమింధనమ్॥

వివాహౌపాసనాత్పూర్వమగ్నినాశే

శ్లో॥ వివాహౌపాసనాత్పూర్వ మనలేశాంతిమాగతే।
యుగలాజాంతరంకర్మ కృత్వా శేషంసమాపయేత్॥

చతుర్థదినమధ్యేఅగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ ఉపాయనాగ్నౌచవివాహవహ్నౌ శౌవానలే సూతకపావకేచ।
శాంతేహ్యతేచోపహతేచవహ్నౌ తతశ్చశన్నోద్భిరవోక్ష్యభస్మ తస్మాత్సమారోప్యసమిధ్యతేచ ఆజుహ్వౌఉద్బుధ్యపదత్రియర్చా। తాక్ష్యానతే తాంసమిధంప్రహృత్యదద్యాద్వరంకాంచనమేవమూల్యం తతోఽగ్నిం సంపరిస్తీర్య ఆజ్యస్యోత్పవనంతతః॥ అయాశ్చపంచహోతాచ బ్రాహ్మణఏకహోతాదశ। మనస్వతీంచమిందాచ మహావ్యాహృతయస్తథా। అనంతరమనాజ్ఞాతం వ్యాహృతిఃప్రణవాదికం। వారుణ్యస్తంతుమత్యశ్చ తథాతంత్రంప్రయోజయేత్॥

అస్యార్థః కృష్ణభట్టీయే

(ఉపాయనాగ్నిర్నామ పాలాశహోమాన్తః। వివాహవహ్నిర్నామ శేషహోమాన్తః శౌవానలోనామసంచయనాన్తఃసూతకపావకోనామ జాతకర్మాఽగ్నిరాదశాహః ఏతేషుచతుర్ధ్వగ్నిషుతత్తత్కర్మసమాప్తేః పూర్వం నష్టేషుసత్సు రజస్వలాది సంస్పృష్టేషుసత్సు యథోక్త ప్రాయశ్చితంకృత్వా తత్తత్కర్మకుర్యాత్)

తత్రక్రమః.

ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య శన్నాదేవీరభిష్టయ ఇతిమంత్రేణ తద్భస్మాద్భిరవోక్ష్య అయంతేయోనిర్ ఋత్వియ ఇతిమంత్రేణసమిధంతద్భస్మనినిధాయ విధివదగ్నింప్రతిష్ఠాప్య ఆజుహ్వానఃసుప్రతీకః పురస్తాత్ ఽసీదత ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే ఽతంతుమేత మితిమంత్రత్రయేన తాంసమిధమగ్నౌనిక్షిప్య। తత్ప్రాయశ్చిత్తార్థందద్యాద్వరం కాంచనమేవమూల్యం। వరశబ్దేనగౌర్లక్ష్యతే। గోదానంకుర్యాదిత్యర్థః। తన్మూల్యం హిరణ్యంవాదదాతి। తతోగ్నింపరిస్తీర్యాజ్య సగ్గ్స్కారాంతంకృత్వా తత్రప్రాయశ్చిత్తాఽహుతయః। తద్యథా। అయాశ్చాగ్నేఽజగ్గ

స్వాహా। అగ్నయేఅయసఇదం। అగ్నిర్హోతా-...హావనశ్కృతస్వాహా అగ్నయేపంచహోత్రిఇదం॥ (బ్రాహ్మణఏకహోతా + మనోజ్యోతిః ఘృతేనస్వాహా। మనోజ్యోతిష ఉపసేనిమృగ్భ్యఇదం। యన్మఆత్మనో...ణిస్వాహా। అగ్నయేజాతవేదసఇదం। పునరగ్నిశ్చక్షుః + క్షోత్ర స్వాహా। అగ్నీంద్రబృహస్పతిఅశ్విభ్యఇదం ॥ మహావ్యాహృతయ స్తథా। తతఅనాజ్ఞాతత్రయంచ। వ్యాహృతీర్విహృతాః। ఇమంమే వరుణతత్త్వాయామిత్వన్నో అగ్నేసత్వన్నోఅగ్నేతంతుంతన్వన్నజస ఇతి హుత్వాయథాతంత్రంప్రయోజయేత్॥

అథస్థాలీపాకతత్పూర్వమగ్నినష్టమ్

శ్లో॥ హోమాంతరాణిచేష్టాని ప్రాక్స్థాలీపాకతఃఖలు। తతఊర్ధ్వ మయాశ్చాగ్నే హోమోనోపవసేదితి॥ స్థాలీపాకాద్యదాపూర్వ మన లేశాంతిమాగతే। యుగలాజాంతరంకర్మ కుర్యాదేవంవిచారయన్॥ స్థాలీపాకాత్పరమయాశ్చార్వా క్పునరాధానముక్తంభవతి॥

అథశ్రాద్ధమధ్యఅగ్నినష్టప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ శ్రాద్ధమధ్యేతుశాంత్యగ్నిం లౌకికాగ్నౌసమాహరేత్।
సప్తవ్యాహృతిభిర్హుత్వా పూర్ణాహుతివిధిర్భవేత్॥

ఆరోపితాఽగ్నినాశే ప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ ఆరోపితాగ్నేఃసమిధస్తు నాశేసీమాతిగామేచ పరాగ్నివేశే। అయాశ్చ మంత్రేణచసంధిరగ్నేః పరస్య చాగ్నౌతుస మిత్వనస్యా॥

(ఆరోపితాగ్నేః సమిధోనాశే గృహమాపాసనాగ్నౌ సంస్థితేయది సీమాతిక్రమశ్చస్యాదయాశ్చేతి జుహుయాత్ ఏకస్మిన్హుత్వారోపితాగ్నావన్యో యదిహుత్వా అగ్నిసమారోపణంకృత్వా అత్రాప్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తం కుర్యాత్. హోమాత్సమిధ్యాత్మన్యారోపిత ఏవయదిప్రశామ్యేత్ గ్రామాంత్యజోబహిరంత్యజః శూద్రః శ్వాయదిస్పృశేత్ మూత్రపురీషాభ్యాముపహతిః స్యాదేవమాదయోనాశప్రభేదాస్తేషుసర్వేషు పునరాధానంస్యాత్)

అన్వాధానేష్టిమధ్యేఽగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తమ్

(అన్వాధానేష్టిమధ్యేఽగ్న్యనుగతౌ, అయాశ్చే, తిమంత్రేణవక్ష్య మాణవత్పునః సంధానంకృత్వా ఓంభూర్భువస్సువస్స్వాహేతి సంకల్ప పూర్వకం ప్రాయశ్చిత్తంసంస్కృతాజ్యేనహుత్వా పునరన్వాధాన పూర్వకమిష్టింకుర్యాత్ —ఇత్యగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తం—

ఔపాసనాగ్నిద్వయ సంగతిశ్చేదగ్నిం సమారోపణతోవిభక్తః పూర్వస్య హోమేవివిచేచ్చరుస్యాత్పశ్చాదహోతుః పథికృచ్చసోఽపి సంస్పృష్టోయస్యగృహ్యాగ్నిరన్య గృహ్యాగ్నినాసహ। చరుర్వివిచయోః కుర్యాత్యద్వా పూర్ణాహుతిర్భవేత్ చతుర్వివిచయోః కార్య ఇత్యుక్తే వివిచేష్టింకుర్యాదిత్యర్థః తత్ప్రథం॥ యథా అథ వివిచేష్టిః— ఇధ్మా బర్హిరుపసాద్యా గ్నేరుపసమాధానాద్యగ్నిముఖాంతంకృత్వా చరు గ్గ్రపయిత్వా సకృదుపస్తీర్య ద్విరవదాయ సకృదభిఘార్యాగ్నయే వివిచయేస్వాహా అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేత్యాహుతీహుత్వా శేషం పరిసమాపయేత్॥

వైదికాఽగ్నిద్వయప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ వైదికాగ్నిద్విసంసర్గే సమిధౌద్వేప్రతాపయేత్। అయంతఇతి మంత్రేణ యుగపచ్చతతఃపునః। విభజ్యాఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య ప్రహరే త్సమిధౌతతః। ఆజుహ్వానేతిమంత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తంసమారభేత్। అయాశ్చేతిచమంత్రేణ సమస్తవ్యాహృతీస్తథా। చరుశ్చాపిచకర్తవ్యో జుహుయాద్వివిచేతిచ॥

అస్యాఃకారికాయాస్తాత్పర్యార్థఉచ్యతే.

వా॥ స్వఔపాసనాగ్ని రన్యౌపాసనాగ్నినా సంసర్గేసతి తద్దోషపరి హారార్థం తత్ప్రాయశ్చిత్తంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య। అయంతేయోనిర్ ఋత్వియః ...... ఽరయిగ్గ్స్వాహా ఇతిమంత్రేణసమిధౌప్రతాప్య విభాగేనస్వీ కృత్యాన్యలౌకికాగ్నిం విధివత్ప్రతిష్ఠాప్య ఆజుహ్వానః... ఽసీదత ఇతి మంత్రేణస్వకీయసమిధంవిధి వత్ప్రతిష్ఠాపితేగ్నౌప్రహృత్య అగ్నింప్రజ్వాల్యాలంకృత్య పరిస్తీర్య, పరిస్తీర్యచరుగ్గ్ శ్రపయిత్వా పాత్రాసాదనాద్యగ్నిముఖాంతే అయాశ్చేతివ్యాహృతిభిశ్చద్వే ఆహు

తీర్హుత్వా సకృదుపస్తీర్యద్విరవదాయ సకృదభిఘారయత్యగ్నయేవివిచయేస్వాహా అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేతి తంత్రశేషంసమాపయేదిత్యుభయోః సమానం తత్రవిహారకర్తాపూర్వం పథికృద్గణేష్టిం కృత్వాపశ్చాదేవం ప్రాయశ్చిత్తం.

విహారకర్తృలక్షణమ్

విహారకర్తాపూర్వం పథికృదిష్టింకృత్వాపశ్చాత్సంసర్గనిబంధనేష్టింకుర్యాదితికారికాకారస్యాఽభిప్రాయః॥ తత్కథమితి॥ అన్యస్యవహ్నౌచచరోవ్యవహ్నౌ విహారకర్తాపథికృద్గణేష్టిః స్వాగ్నౌసమారోపణతో వివిక్తిర్ద్వయోశ్చసంసర్గనిబంధనేష్టిః ॥ ఇతివచనాత్॥ అన్యస్యపరస్యవహ్నౌ స్వవహ్నిమారోప్యవిహరతియోఽయమర్థః అసావిహారకర్తాతస్య విహారకర్తుః ప్రాయశ్చిత్తమనయాకారికయోచ్యతేకిం తత్ప్రాయశ్చిత్తమితి విహారకర్తుః పథికృద్గణేష్టి రిత్యుక్తత్వాత్పథికృద్గణేష్టిర్విధియతే॥

పథికృద్గణేష్టిః

పథికృద్గణేష్టింకుర్యాదితిస్వాగ్నౌసమారోపణతోవిభక్తఇత్యుక్తత్వాద్విహారకర్తా పూర్వోక్తప్రకారేణ యజ్వాగ్నింవిభజ్యస్థండిలే లౌకికాగ్నింప్రతిష్ఠాప్యతస్మిన్నగ్నౌసమిధమాజుహ్వానః......ఽసీదత, ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే......ఽతంతుమేతం ఇతిద్వాభ్యాంప్రహృత్య సంపరిస్తీర్యచరుగ్ శ్రపయిత్వా పాత్రాసాదనాద్యగ్నిముఖాంతే అయాశ్చవ్యాహృతిభిశ్చద్వే ఆహుతీహుత్వాఽథ పూర్వవదవదానక్రమేణ చరుంగృహీత్వా ఽగ్నయేపథికృతేస్వాహా ఽగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహేతి ద్వే ఆహుతీహుత్వా ఉపరిష్టాత్తంత్రంకృత్వా పశ్చాత్సంసర్గనిబంధనేష్టింకుర్యాదితి విహారకర్తురయంవిశేషఃవివిచేష్టిఃపూర్వవత్॥ ఇతిపథికృద్గణేష్టిః॥

అథవైదికలౌకికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ లౌకికేవైదికేవాఽపి సంస్పృష్టస్తుమిథోభవేత్। స్థాలీపాకం తువివిచేః పునస్త్వేత్యుపఘాతకే। సృష్టావగ్నౌసదాయాథ శ్చరణాత్మసమిత్సుచ। పూర్ణపాత్రంచనేధ్మంచ బర్హిశ్చాఽపివినాచరుం।

ఆజ్యసంస్కారపర్యన్తం అగ్నిస్థాపనపూర్వకం । చతుర్గృహీతంజుహుయా న్మనోజ్యోతిరితీత్యృచా॥

ఔపాసనాగ్నివైతానికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తమ్ (కవివల్లభః)

ఔపాసనాగ్ని రౌపాసనాగ్నినాచవైతాని కాగ్నిర్వైతానికాగ్నినావైదికాగ్నినాసంసర్గే. అయంతేయోనిర్ ఋత్వియ, ఇతిప్రతాప్య పృథగగ్నిముపసమాధాయ సంసర్గప్రాయశ్చిత్తంకరిష్య ఇతిసంకల్ప్య సమిధావగ్నా ఆజుహ్వోనేతి ప్రహృత్య అయాశ్చే తిహుత్వా అగ్న యేవివిచయేచరుఃకార్యః యదిలౌకికాగ్నిసంసర్గః స్యాత్పునస్త్వాదిత్యే తిసమిధం ప్రహృత్య అయాశ్చేతిజుహుయాత్॥

ఔపాసనాగ్నౌ బ్రహ్మచార్యగ్నిసంసర్గేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ బ్రహ్మచర్యాగ్నిసంసర్గే ప్రాయశ్చిత్తంకథంభవేత్ । కామావకీర్ణ కామాది ద్వాభ్యామాజ్యేనహావయేత్ । ఔపాసనాగ్నావటరగ్నికార్యేచౌపాసనేనైవనవహ్నినైవ। పాహీతిపంచాఽథమనస్వతీంచ సప్తేత్యనాజ్ఞాతమథత్రయంచ॥

ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తమ్

రాగాద్గృహస్థస్య వివాహపూర్వపత్న్యౌభవేతాంయది తత్ర వహ్నా। వక్ష్యామి సంసర్గమనుక్రమేణ గార్హస్థ్యమంత్రస్య సకృత్త్వ సిద్ధ్యై। ద్వితీయవహ్నిం విధినాసమింధేద్ద్వితీయ పత్న్యామవలంచితాయాం సమస్త ఆరభ్యతతఃపరస్తాద్బ్రహ్మాంత వేదస్త్వితిమంత్రకేణ చతుర్గృహీతం జుహుయాత్తదగ్నా వయంతమంత్రేణ సమిధ్యచాఽగ్నిం ఆరోప్యపూర్వంవిధినాసమింధేదగ్నిం సమింధేత్సమిధంనిదధ్యాత్। ఆజుహ్వ ఉద్బుధ్యపదద్వయేన దారైరుపస్పర్శతఏవభర్తా । యోబ్రహ్మసూక్తేన చతుర్గృహీత్వాపరిస్తృతాగ్నా జుహుయాత్సచైవ సమిధగ్ం సమిత్యాది పురోనువాక్యామనూచ్య పశ్చాచ్చఋచాజుహోతి, సమాదిమంత్రేణపరేణహోమః ఇతివాపరః, పరీష ఆరభ్యపురోనువాకం శేషాభిర్ ఋగ్భిర్జుహుయాత్తదగ్నా సమాదిమంత్రేణేతిసమి

తగ్ం సంకల్ప్యేథా మిత్యుక్తం అపరేణేతి అగ్నేపురీషేత్యుక్తం ఇతి ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తకారికాః-ఇత్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తం

అథస్మార్తాన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే.

తత్రాదావన్వాధానమధ్యే విస్మరణేప్రాయశ్చిత్తం॥ శ్లో॥ అన్వాధానమకృత్వైవ సమిధ్యాత్స్నివాయది। ఆరోపితానలస్తత్ర మంత్ర పూర్వంతదానలం। విసృజ్యలౌకికేవాఽగ్నా వలంకుర్యాత్ప్రరిచ్యుతే। పునస్త్వాదిత్యమంత్రేణ నిదధ్యాత్సమిధంతతః। శ్రద్ధాంమేధామితిప్రోచ్య నమస్కృత్యాఽథపూర్వవత్। అన్వాదధ్యాత్ప్రయత్నేన భుక్త్వా విస్మృత్యచేద్యది। సాయమాపాసనంహుత్వా అనాజ్ఞాతత్రయేణచ। హుత్వావాయదివాజప్త్వా పూర్వవత్సమిధంన్యసేత్। అన్వాదధ్యాద్యదాసాయ మతీతాదుక్తమార్గతః। అనాజ్ఞాతత్రయేణాఽథ త్వంనః సత్వంనఇత్యపి। ఆజ్యాహుతీఃపంచహుత్వా భూరాదివ్యాహృతీస్తథా। అన్వాధానంవిధాయాథ స్థాలీపాకంసమాచరేత్॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేగ్రహణప్రాయశ్చిత్తమ్.

విశ్వప్రకాశికాయాం శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతు గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః। ఉదుత్యముద్వయంచిత్రం హుత్వాజ్యేనేష్టిమాచరేత్। సూర్యోపరాగస్తత్రైన జుహుయాదాహుతిత్రయం। చంద్రోపరాగేతునవో నవోభవతిమంత్రతః। యమాదిత్యాఅనేనాఽపి జుహుయాదాహుతిద్వయం॥

బృహన్నారదీయే.

శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతు గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః। ప్రాయశ్చిత్తంమునిశ్రేష్ఠాః కథంకుర్వన్తియాజ్ఞికాః। చందోపరాగేజుహుయాదప్నమేసోమఇత్సృచా। ఆప్యాయస్వేత్యృచాచైవ సోమయాస్తబుచాతథా। సూర్యోపరాగేజుహుయాదుదుత్యంజాతవేదసం। ఆసత్యేనోద్వయంచైవ త్రయోమంత్రాఉదాహృతాః॥

అథాస్యప్రయోగః — గ్రంథాన్తరే.

అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణంచేదిష్టిదినపవహావిరాసాదనాన్తంకృత్వా అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణదోష ప్రాయశ్చి

త్యర్థమాజ్యహోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య, నవోనవో భవతి...... ఆయుఃస్వాహా, ఇదం యమాయేత్యాలగ్నంశుం......గోపాయస్వాహా ఇదం ఆభ్యాం ద్వేపరిశ్రుతాజ్యే నైవాహుతీ హుత్వా తంత్రశేషం సమాపయేత్:—

సూర్యగ్రహణంచేద్ధవిరాసాదనాన్తే తిస్రఆజ్యాహుతయః ఉదు త్యంజాతవేదసం ఉద్వయం తమసస్పరి చిత్రం దేవానాం......తస్మై శ్చస్వాహా ఇదం, ఏవంహుత్వా తంత్రశేషంసమాపయేత్॥ ఇతిగ్రహ ణప్రాయశ్చిత్తం॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రయాణమ్

శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతుప్రయాణేసముపస్థితే తుభ్యంతాఅంగిర స్తేతి॥ సంకల్పపూర్వకం సంస్కృతాజ్యంహుత్వా రణ్యాదిషుసమా రోప్య హోమకాలేప్రతిష్ఠాప్యప్రతిపద్ధోమపూర్వకమిష్టిం కుర్యాత్ అన్వాధానప్రతిపది ప్రమాదాదిష్ట్యకరణే తృతీయాదికతిథిషు ప్రాత రౌపాసనోత్తరం సంకల్పపూర్వకం సంస్కృతాజ్యంవ్యస్త సమస్త వ్యాహృతిభిర్హుత్వా పునరన్వాధానయాగంకుర్యాత్॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేస్త్రీయాంరజస్వలాప్రాయశ్చిత్తమ్

పత్నీరజస్వలాభవతియది తథాపంచమాదిదివసేసద్యస్కాలాన్వా ధానపూర్వకం జుహుయాత్.

అన్వాధానాత్పరతః స్త్రీ రజస్వలాచేత్తాం గృహాన్తరే స్థాప యిత్వా ప్రతిపద్యేవజుహుయాత్ — ఇతి రజస్వలాప్రాయశ్చిత్తం.

అన్వాధానేష్టి మధ్యే ప్రాయశ్చిత్తాని సమాప్తాని.

అనాదిష్టప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తమనాదిష్టం వారుణంతువినిర్దిశేత్।
అనాదిష్టాదేవతాచేదగ్నిమేవప్రచక్షతే॥

అనాదిష్టేప్రాయశ్చిత్తే ,ఇమంమేవరుణ, ఇత్యాదివారుణీర్జుహుయాత్ దేవేత్యనాదిష్టే అగ్నయ ఇతిత్యాగంకుర్యాత్ — ఇత్యనాదిష్టహోమః.

విధురాగ్నిసంధానమ్

శ్లో॥ ఉద్ధృత్యవహ్నింప్రణవేనచాదౌ అన్వగ్నిరిత్యాథహరేత్పురస్తాత్। నిధాయపృష్టోదివిమంత్రికేన తత స్తుహోమఃశకలైశ్చతుర్భిః। రేఖాదయాన్తే వచతత్సతాంసవిశ్వానినో ద్యానఇమేచమంత్రాః। నారోపణంనాప్యవరోపణంవా ప్రవృత్తిరేవంవిధురానలస్య । నిత్యానినైమిత్తికకామ్యకర్మ తత్రైవకుర్యాద్విధురఃసదైవ।

ఇతి కేషాంచిన్మతం - ఆరోపణంచాఽప్యవరోపణంచ మతేన కేషాంవిదుషా అదిష్టం వివాహసన్న్యాసమృతాంతమత్రిగృహీవకుర్యాద్విధురోఽపియజ్ఞాన్॥

అస్యార్థః.

ప్రణవేనాఽగ్నిముద్ధృత్య అన్వగ్నిరుషసామగ్రమఖ్యత్ ... ఆతతానఇతిపురస్తాదాహరేత్ పృష్టోదివిపృష్టోఅగ్నిః......పాతునక్తం ఇతినిధాయ తతోహోమశ్చతుర్భిః శకలైఃకార్యః తత్ర రేఖాదయోనన్తి తత్సవితుర్వరేణ్యం మహే ఇత్యేకశకలం తూష్ణీమగ్నౌనిదధ్యాత్। తాగ్ంసవితుర్వరేణ్యస్యచిత్రాం...మహీంగ్ం ఇతిద్వితీయాం విశ్వానినోదుర్గహా......తనూనాం ఇతితృతీయాం అద్యానో దేవసవితః... తన్మఆసువ ఇతి చతుర్థీం ఏవంతూష్ణీందత్వా తతోనిత్యోపాసనాది కర్మాణికుర్యాదా వివాహాదాసన్న్యాసమామరణమితి విధురాణామాచారః :— ఇతి విధురాగ్నిసంధానవిధిః॥

వా॥ యదిప్రోషితేయజమానే పత్నీస్వోపస్థితమగ్నిం గ్రామమర్యాదమభ్యానయేత్ పునరాధేయంతస్యాః ప్రాయశ్చిత్తరిత్యాపస్తంబీయం తయాదభ్యానయనేనదోష ఇతిసంగ్రహకారః యదిపత్న్యాంసీమాతిగామిన్యాం ఆదిత్యోఽభ్యుదియాత్ దస్తమియాద్వా పునరాధేయం తస్యప్రాయశ్చిత్తిరిత్యాపస్తంబీయం ప్రజ్వలతిజ్వలనేన దోష ఇతి సంగ్రహకారః యది సమారూఢాభవన్తీత్యాపస్తంబీయం

యదిప్రత్యగగ్నీనుచ్ఛ్వాసేత్పునరాధేయంతస్య ప్రాయశ్చిత్తిరితిసంగ్రహకారః॥ యదిజ్వలన్నగ్నిరన్యత్రోన్నేయః స్యాదనుచ్ఛ్వాసన్నేవనయేత్ యద్యద్యుచ్ఛ్వాసనీయం స్యాత్తంభూమావినిధాయ యధేష్టముచ్ఛ్వాసల్ పునరుద్ధృత్యనయే దిత్థందిద్వితీయముచ్ఛ్వాస్యాఽపినయేత్ యదితృతీయముచ్ఛ్వాస్యాఽపినయే త్పునరాధేయంతస్య ప్రాయశ్చిత్తిరితి సంగ్రహకారః — అథ యదిప్రత్యక్షమ వరూఢాగ్నిః కథంచిత్ప్రశామ్యత్య పహ్రియతేవాయదిచైనంగాహార్హ్యాగ్నిరదిభవేవాఽన్యజ్యోర్దక్యాం పతితా ఉపస్పృశేయుర్వాయదిచే తస్మిన్మాత్రాదిభిర్నీయతే తత్రదశాహం ద్వాదశాహంవాసహూయతే యద్యగ్న్యాగారేషసమిధప్రునిమజ్జే దాహరణాదిసమానం యదిచతురహం నహోయతేతిభేదమే కేవదన్తి పతితాదిసంస్పర్శనం సమానశ్చా ఉపస్పర్శనేఽపితయేతి భేదమేకేవదన్తి ఉదయాస్తమయం వేతిసమానం యద్యంతరాతథాఽన్యత్రాఽప్యనావృతే దేశేవాసమావృతేఽపితిభిః పంచభిర్వాసమాహూతేగ్న్యాహుతే ఽహుతేవాపరస్య వహ్నౌవిత్యేక ఉపదిశన్తి తేషామేకైకం పునరాధానకారణానిభవన్తి అథాగ్నిత్యాగ ప్రాయశ్చిత్తాని ॥ ఏవభవన్తి.

ప్రమాదాదగ్నిత్యాగప్రాయశ్చిత్తమ్.

స్కాందపురాణే॥ శ్లో॥ హుతాశనంవాయోవిప్రః ప్రమాదాత్త్యజతిప్రభో । ప్రాణాయామశతంకుర్యా దుపవాసంతతఃపరం॥— త్రిరాత్రిత్యాగేప్రాణాయామః జ్ఞాతం? అతఊర్ధ్వం ద్వాత్రింశదాత్రిపర్యన్తముపవాసః

* అథకూర్మపురాణే. *

శ్లో॥ షష్టిరాత్రింత్యజేదగ్నిం ప్రమాదాత్త్యజతిప్రభో।
ఉపవాసంతతఃకుర్యా త్ప్రాజాపత్యంతతఃపరం॥

వా॥ మాసద్వయే త్రిరాత్రమత ఊర్ధ్వంసంవత్సర పర్యన్తమగ్నిత్యాగే ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రంప్రమాదాదగ్నిత్యాగే అయాశ్చాగ్నేఽసీత్యాత్రిరాతాన్నోజ్యోతిరిత్యా సప్తరాత్రాత్తత ఊర్ధ్వమాదశరాత్రిత్రిప్రస్తంతు మతీశ్చప్రాణాయామశతంవావింశతిరాత్రా దుప

వాసంచాత్రింశద్రాత్రా దేతావదేవ సముచ్చయ ఇత ఊర్ధ్వంయావ
దుక్తమేవ జానీయాదాషష్ఠిరాత్రా త్త్రిస్త్రిరాత్రీ ఉపవసేత్ప్రాజా
పత్యస్యకృచ్ఛ్రస్యార్థం తావతా ఊర్ధ్వంమాసంవత్సరాత్పూర్ణంప్రాజా
పత్యంవా తత ఊర్ధ్వమపిశక్త్యానువృత్త్యా సంవత్సర ఏకస్మిన్కృచ్ఛ్రం
విద్యాచ్ఛక్త్యావిద్యమానాయాంచయోఽగ్నిన్నాధత్తే నాస్తికోవాల
స్యోవాఽస్తిక్యాదగ్నిత్యాగే మాసద్వితయమేకకృచ్ఛ్రం విద్యాత్.
మాసచతుష్టయేకృచ్ఛ్రౌద్వౌతత్ షట్కేతిస్రః కృచ్ఛ్రాః అత ఊర్ధ్వ
మబ్దకృచ్ఛ్రాన్ విద్యాదత ఊర్ధ్వంచ ప్రత్యబ్దంపంచపంచ కృచ్ఛ్రాణీ
త్యేవంయావత్ షడ్వింశద్వర్షేష్వతీతేషు షడ్వింశద్వర్షేషు వర్షాన్
నాతివర్తతే.

ఆలస్యాదగ్నిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తమ్

ఆలస్యాదగ్నిత్యాగే ద్వాదశాహమతిక్రమే త్రిరాత్రముపవా
సంప్రాయశ్చిత్తం కృచ్ఛ్రార్ధంవా మాసాతిక్రమే ద్వాదశాహ ముప
వాసం కృచ్ఛ్రద్వయంవా సంవత్సరాతిక్రమే మాసోపవాసఃపయో
వాభక్షణంవా పంచకృచ్ఛ్రంవా సంవత్సరాత్పరస్తాదాషాణ్మాసా
దష్టౌకృచ్ఛ్రాశ్చ ద్వితీయాబ్దాదేకాదశ కృచ్ఛ్రాభవన్తి ఏవంయావ
దష్టాదశ సంవత్సరంతతోష్టాదద్యాలస్యాత్యజేవహ్నిం। ద్వాదశా
హాపరంతథా॥శ్లో॥ఉపవాసంత్ర్యహంకుర్యాత్పశ్చాన్మాసంతథైవచద్వా
దశాహముపవాసం షాణ్మాసాతిక్రమేతథా మాసంపయోవ్రతంకుర్యా
ద్వత్సరాతిక్రమేతథా మాసోపవాసః కర్తవ్యః పయోవాభక్షయేత్త
థా కూశ్మాండహోమఃకర్తవ్యః క్రమేణోభయమేవవా। ద్విమాసం
వాత్రిమాసంవా కాలాల్పన్ మహోవ్రతః। పయోవ్రతమత ఊర్ధ్వం
బహుకాలాత్యయే సతి। ప్రాయశ్చిత్తబహుత్వంస్యాదేవమావత్సర
త్రయాత్। త్రివర్షాంవర్షమేకంతు ప్రాజాపత్యంచరేద్వ్రతం। ఏవ
మేవాధికేఽపిస్యాత్ కాలేనైవత్యతోధికం॥మితాక్షరాయామప్యేవం
యావత్కాలంచానయోర్వర్ధతే ఏవంయద్యనిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తం
కృత్వా పునరాధానంకుర్యాత్। మానస్యైకప్రస్థద్వయం తండులానాం
మితంకృత్వా హోమద్రవ్యంచదద్యాత్. ప్రామాదాదాలస్యాద్దశ

రాత్రాద్యదిప్రాయశ్చిత్తంవ్యాఖ్యాతం– తదేవపునరాధానం తత్రతత్ర కృతంభవత్యతః పురస్తాదతః పరత్రాఽపిప్రాయశ్చిత్తం యయా నిమిత్తం పునరాధానంచభేదేనైవ విధీయతఇతి–

అస్మిన్నర్థేకారికాః

శ్లో॥ సీమాద్వ్యతీతేచవినష్ట ఏవఆరోపితానామవరోపితేచ। ఔపాసనేపర్వణిచాఽతిపన్నేఇద్ధంవదన్త్యేవ కపర్దిశిష్యాః॥ —— సూతకాంతరితేవహ్నా మనోన్వాభూర్భువస్సువః। మధ్యేపర్వణ్యతీతేతు పునస్సంధానముచ్యతే॥

పునస్సంధానాంగహోమద్రవ్యపరిమాణమ్.

తత్రకారికాకారః॥ శ్లో॥ యదిమాసమహోమీస్యాద్వ్రాయగుగుశాలినే। పంచప్రస్థంతతోదద్యాత్తండులాన్ వాయవానపి। ప్రతిమాసంభవేదేవం యథాహోమస్తథైవచ। అబుద్ధిపూర్వమావర్షంయది కృచ్ఛ్రంచరేద్బుధః। ద్విగుణంబుద్ధిపూర్వంతు వర్షాన్ప్రాగనుసారతః సంవత్సరస్యైకమపిచరేత్కృచ్ఛ్రంవిశుద్ధయే.

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ యావత్కాలమహోమీస్యాత్తావద్ద్రవ్యంవిశేషతః। తద్దానంచైవవిప్రేభ్యో యథాహోమస్తథైవసః। షష్టిప్రస్థమితంధాన్యం ద్విప్రస్థప్రమితంఘృతం। ఔపాసనస్యవ్యాఖ్యాతం వత్సరస్యమహర్షిభిః। ధాన్యశబ్దేనతండులా ఉచ్యన్తే కేవలధాన్యేనహోమాభావాత్॥

పునస్సంధానమ్.

శ్లో॥ ప్రాజాపత్యంపూషభేతద్ద్వితైవేపుష్యే జ్యేష్ఠాస్యైంద్రవేకృత్తికాసు। అగ్న్యాధానంహ్యుత్తరాణాంత్రయేఽపి చిత్రాదిత్యేకీర్తితం గార్గ్యముఖ్యైః। అగ్న్యుత్పత్తిర్నిశిజ్ఞేయా సంధానంసాయమేవచ। ప్రాతఃపూర్వంనసంధానం సాయంపూర్వంవిధీయతే। రాత్రౌవివాహఉత్పన్నే వహ్నింపరిచరేత్స్వయం। రాత్రావతీతఃకాలశ్చే చ్ఛ్వఃసాయంతదుపక్రమః। ప్రక్రమోనిత్యహోమస్య స్థాలీపాకాదనన్తరం। సాయమేవాదితోబ్రూయా దిత్యేవంమునిరీరితః॥

అథాఽపరః॥ విశోధ్యకాయంవివిధైస్తుకృచ్ఛ్రైర్వ్యవ ప్రదానం కురుతేయథార్థం, ఏకః పరస్తాత్సహభార్య యాచయతాసురాగూఃకరణాంవదేత్సః అధీతవేదస్య గృహాద్గృహీత్వాపరిస్తృతేఽగ్నౌ జుహుయాదయాశ్చ ఏకాహుతింవ్యాహృతిభిశ్చహుత్వా। చతుర్గృహీతేనచ సప్తహోతా। మనస్వతీంచాపిచతుర్గృహీతం యదస్మిన్యజ్ఞేతిచతుర్గృహీతం । ద్విషడ్గృహీతేనచ సప్తవత్యాం తతశ్చ తంతుమతీసమర్థః హుత్వాజయాద్యంచవరంచదద్యాత్సంధానమగ్నేః పునరేవమేవ.

పునస్సంధానప్రయోగః

బోధాయనః॥ అథాతఃపునస్సంధానవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః ఇత్యాది ఆపస్తంబానుసారేణ కృచ్ఛ్రాదికంనిర్వర్త్య మంగలస్నాతోభూత్వా ప్రాణానాయమ్య విచ్ఛిన్నస్యౌపాసనస్యాగ్నేః పునస్సంధానంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య తద్ధోమద్రవ్యంబ్రాహ్మణాయదద్యాత్.— తత్ప్రకారః ప్రాణానాయమ్య ఏతావన్తంకాలమౌపాసనాగ్ని విచ్ఛేదజనిత ప్రత్యవాయపరిహారార్థ మేతస్మిన్ ప్రాయశ్చిత్తమేతత్ప్రత్యామ్నాయవా ఇతిసంకల్ప్య, అవిచ్ఛేదకాలగణనయోః? స్మృత్యుక్తంప్రాగుక్త ప్రాయశ్చిత్తం దంపతీ సహకురుతాం నపృథక్, ఏవంకాలానురూపం చరిత్వా — మమ ఔపాసనస్య విచ్ఛిన్నదర్శ పూర్ణమాసస్థాలీపాకానాంచ తద్గణనయాప్రీహ్యాజ్యద్రవ్యం యథానామగోత్రేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యోయుష్మభ్యం సంప్రదదే ఇతిమంత్రేణ తద్ద్రవ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాత్ - తతః శ్రోత్రియాగారాదగ్నిమాహృత్య ఆయతనేవిధినాఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ఉపావరోహణంకృత్వా అగ్నిమలంకృత్య స్రుచమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీగ్ంస్రువంచాసాద్యాజ్యసగ్గ్స్కారాన్తే సకృద్గృహీతేనాజ్యేన అయాశ్చేతివ్యాహృతిభిశ్చ ద్వే ఆహుతీజుహుయాత్ చతుర్గృహీతేనాజ్యేనమహాహవిర్హోతా ...... మనః పృథివ్యై స్వాహా, ఇదం పునశ్చతుర్గృహీతగ్ంసర్వత్ర యదస్మిన్యజ్ఞేంతరగామి......ఘృతేనస్వాహా॥ దేవేభ్యఇదం త్రయస్త్రిగ్ంశత్తంతవః ...అప్యేతుస్వాహా అగ్నయేతంతుమత ఇదం॥ తంతుంతన్వన్...... దైవ్యంజనగ్గ్స్వాహా॥ అగ్నయఇదం। ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే.....తంతు

మేతగ్గ్స్వాహా, అగ్నయేజాతవేదసఇదం ,ఉదుత్తమంవరుణపాశం... స్యామస్వాహా, వరుణాయేదం, ,ఉద్వయంతమసః ......ఉత్తమగ్గ్ స్వాహా, సూర్యాయేదం, ,అగ్నేభ్యావర్తిన్......... జనేనచస్వాహా? అగ్నయేఽభ్యావర్తినఇదం ,అగ్నేఅంగిరః......ఆకృధిస్వాహా, అగ్నయేఅంగిరసఇదం ,పునరూర్జా.........నిశతఃస్వాహా, అగ్నయే అయంసఇదం ,సహరయ్యా.........విశ్వతస్పరిస్వాహా, అగ్నయేఽ యసఇదం, ఏవంహుత్వాద్వాదశ గృహీతేనాఽజ్యేనస్రుచం పూరయిత్వా ,సప్తతేఅగ్నే.........ఘృతేనస్వాహా, అగ్నయేసప్తవత ఇదం ఇతి సప్తవత్యాపూర్ణాహుతిగ్ంహుత్వా తతః పరిషిచ్య యస్య స్మృత్యేత్యాది హోమశేషంసమాప్య పునః ప్రాణానాయమ్య తంతుమతీస్థాలీపాకేన సద్యోయక్ష్యే॥ ఇతిసంకల్ప్య ,పత్న్యవహస్తి, త్యాగ్నేయస్థాలీపాకవత్సమ్యక్ చరుగ్గ్రశపయిత్వాభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనం వోద్వాస్యప్రతిష్ఠిత మభిఘార్యాగ్నీంధనాది పట్పాత్రప్రయోగాదాజ్యసగ్గ్స్కారాన్తే పత్న్యమన్వారబ్ధాయా మగ్నయేస్వాహేత్యగ్నిముఖాహుతింజుహోతి. అవదానధర్మేణచరుమవదాయ అగ్నయే తంతుమతేస్వాహా అగ్నయే తంతుమతఇదం స్విష్టకృదర్థంచరు మవదాయ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా అగ్నయేస్విష్టకృతఇదం జయాదీన్ హుత్వా పరిధయోఽత్ర నశమ్యాఃప్రణీతామార్జనం బ్రహ్మోద్వాసనంచకుర్యాత్ అయంతేయోనిర్యాతేఅగ్న ఇతి సమిదారోపణంమాత్మారోపణంవా కుర్యాత్. బ్రహ్మణేవరందదాతి- ఇతి పునస్సంధానం తంతుమతీస్థాలీపాకః.

అథ సమిదారోపణాత్మారోపణవిధిరుచ్యతే.

ఆపద్విషయే పక్షాంతరమాహ ,అయంతేయోనిః......రయిం, ఇతి సమిధమేకామగ్నౌప్రతాపయేత్. ,ఆజుహ్వానః.........సీదత, ,ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే.....తంతుమేతం, ఇతిపూర్వవత్తాం సమిధంలౌకికాగ్నావాదధ్యాత్. అథవా యాతేఅగ్నే.........సక్షయ ఏహి ఇతి దక్షిణహస్తం ప్రతాప్యనాసాపుటాభ్యాంవా అన్యేనవా అగ్నిమాత్మనిస్థాపయేత్ ఉపావరోహ.........దురోణే। ఇతి సమిధమేకాం

లౌకికాగ్నౌప్రక్షిపేత్. హోమాదికంసమానంహవిర్యద్ధుతంతావద్గా
యత్రీంజపేత్.

శ్రాద్ధమధ్యే అసపత్నీకస్యపునస్సంధానమ్

శ్లో॥ నష్టాగ్నిర్దూరభార్యశ్చేత్ పార్వణేసముపస్థితే।
సంధాయాగ్నింతతఃశ్రాద్ధం కృత్వాఽగ్నింవిన్యసేత్పునః॥

హోమకాలః.

ఛందోగపరిశిష్టే॥ శ్లో॥ ఉదితేఽనుదితేచైవ సమయాధ్యుషితేతథా। సర్వదావర్తతేయజ్ఞ ఇతీయంవైదికీశ్రుతిః । రాత్రేస్తుషోడశేభాగే గ్రహనక్షత్రభూషితే । కాలంత్వనుదితేజ్ఞాత్వా హోమంకుర్యాద్విచక్షణః । ప్రభాతసమయే ప్రాప్తే నష్టేనక్షత్రమండలే। రవిర్యావన్నదృశ్యేత సమయాధ్యుషితంచతత్ । రేఖామాత్రంప్రదృశ్యేత రశ్మిభిశ్చసమన్వితః । ఉదితంతద్విజానీయాత్తత్రహోమంప్రకల్పయేత్। సాయంతుసఏవ॥ యథాఛందోగపరిశిష్టే । యావత్సమ్యఙ్నభాస్యన్తే నభస్యృక్షాణిసర్వతః॥ -నచాతమాపైతితావత్సాయంతుహూయతే.

అథాశ్వలాయనః.

శ్లో॥ సమ్యఙ్మ్లోచతిరవౌ సాయంచజుహుయాత్సదా।
అథప్రాతస్త్వనస్మిత్య ముదితేఽర్కేయథావిధి॥

తత్రగౌణకాలః.

శ్లో॥ ప్రాతర్హోమఃసంగవాన్తః కాలస్త్వభ్యుదితేతథా। సాయమస్తమితేహోమః కాలస్తునవనాడికాః॥— ఇతిచంద్రశేఖరేఆపస్తంబః॥ సముద్రోవాఏషయదహోరాత్రస్తస్యైతేగాధేతీర్థేయత్సంధీతస్మాత్సంధౌహోతవ్యమితిశైలాలిబ్రాహ్మణంభవతి. నక్షత్రందృష్ట్వాప్రదోషేనిశాయాంచాసాయముపస్యేదగం సాయవిదితే ఉదితేవాప్రాతస్స ఉదితే జుహోత్యగ్నిష్టోమంతేనాఽవరుంధే యంమధ్యందినే జుహోతి కథ్యంతేఽవరుంధేయమపరాహ్ణేజుహోతి షోడశినంతేనచాఽవరుంధే యత్పూర్వరాత్రంజుహోతి ప్రథమంతేన రాత్రిపర్యాయప్రాప్నోతి యన్మధ్యరాత్రేజుహోతి మధ్యమతేన రాత్రిపర్యాయ ప్రాప్నోతియద

పరరాత్రేజఘన్యం తేన రాత్రిపర్యాయప్రాప్నోతి యస్సమ్యగ్జన్యేత సర్వేష్వేతేషుహోతవ్య మాపది హుతంత్వేవ ప్రతిపాదితమితివిజ్ఞాయతే — ‹దుర్భిక్షేరాష్ట్రసంచారే దేహేనిత్యంయుగాదిషు, ఇత్యాద్యాపత్త్వేవైతే కాలాఃపక్షాః స్వస్థకాలేష్వేతే నజుహుయాదిత్యర్థః—

శ్లో॥ స్వకాలఉత్తరేగౌణ కాలఃసర్వస్యకర్మణః । సర్వత్రగౌణకాలేషు కర్మబోధితమాచరేత్ । ప్రాయశ్చిత్తంవ్యాహృతిభి ర్హుత్వా కర్మసమాచరేత్॥

ముఖ్యకాలహోమాతీతప్రాయశ్చిత్తమ్.

చన్ద్రశేఖరే॥ ముఖ్యకాలాఽతిపత్తౌ గౌణకాలే సర్వప్రాయశ్చిత్తం హుత్వాహోమఃకార్యః । గౌణాతిపత్తావపీష్టి కాలపర్యన్తం ప్రత్యేకం సర్వప్రాయశ్చిత్త మతీతనానాఽనుష్ఠానమితిపూర్వమేవోక్తం। ముఖ్యకాలేయదావశ్యం కర్మకర్తుంనశక్యతే। గౌణకాలేపికర్తవ్యం గౌణోప్యత్రేదృశోభవేత్॥ — అత్రకారికాకారః॥ ముఖ్యకాలాతిక్రమేణ సమస్తవ్యాహృతిభి రేకాజ్యాహుతిః ప్రాయశ్చిత్తే విశేషేణయత్ర నోక్తోభవేద్విధిః। హోతవ్యాజ్యాహుతి స్తత్ర భూర్భువస్స్వరితీరితమ్॥

హోమాతీతప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ ఆసాయమాహుతేఃప్రాత రాప్రాతఃసాయమాహుతిః । ఏత యోరుభయోర్హానే మనోజ్యోతిరితిస్మృతః॥ — అర్వాక్ త్రిరాత్రంజుహుయాదయాశ్చ ఆసప్తరాత్రంచమనస్వతీంచ । ఏకాదశాహే సహతంతుమత్యాఆద్వాదశాహేఽభవ దగ్నినాశః॥ — కేచిచ్చతుర్ణాంహోమానామప్యతిపత్తౌ సర్వప్రాయశ్చిత్తమేవేతివదన్తి॥ నాతీత హోమః — గ్రంథాన్తరే. గౌణకాలాతిక్రమే ‹మనోజ్యోతి, రితి మంత్రేణచతుర్గృహీతాజ్యాహుతి రేక ఇతిప్రాయశ్చిత్తవివేకః॥

అథ హోమలక్షణముచ్యతే.

శ్లో॥ అంగుల్యగ్రైర్నహోతవ్య మకృత్వాంగులిభేదనం। అంగుల్యుత్తరపార్శ్వేణ హోతవ్యమితివాస్థితిః । సంధ్యాయాంవిధినాప్రాత రుపతిష్ఠేతఆశిషః॥

నిత్యహోమప్రకారః.

అథ కృతప్రాణాయామః ప్రాతరౌపాసనహోమం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పరితః పర్యుక్ష్య అక్షతైర్వ్యస్తైర్వా ఽగ్నిమలంకృత్య పరిషిచ్య ప్రాఙ్ముఖోఽగ్నయే స్వాహేతి హస్తేన మధ్యే ఽగ్నావాహుత్వా వక్ష్యమాణసూర్యాయేత్యాదిమంత్రేణ ఉత్తరాము త్తరాహుతి మగ్నయేస్విష్టకృతే స్వాహేత్యుత్తరార్ధపూర్వార్ధే జుహోతి తత్ర ప్రతిపదోక్త దేవతాహుతిసంసర్గం కుర్యాత్. యదిధ్మవేచ్ఛే ,ద్యత్ర వేద్ధే, తిసమిధమేకాం హారయేత్ తదుత్తరం పరిషిచ్య తదుక్తం కారికాయాం– శ్లో॥ సంసర్గపూర్వయాహుత్యాయది స్యాదుత్తరాహుతిః తత్రైకాం సమిధం దద్యా ద్యత్ర వేద్ధవనస్పతే వనస్పతింసముద్దిశ్య తూష్ణీం వా సమిధం న్యసేత్ స్వాంజలినా, ఉద్ధాయ ,అగ్నే తతో అంతమః ... అస్మాత్, ఇత్యుపస్థాయోపవిశ్య ,స్వస్తి శ్రద్ధాం మేధాం...హవ్యవాహన, ఇతిస్వర్ణ స్పృష్ట్వా ఽగ్నేర్నమస్కారం కుర్యాత్. ఏవమేవ ప్రాతర్హోమః. తత్రాయం విశేషః. ప్రాణానాయమ్య ప్రాతరౌపాసనం వా తండులైర్హోష్యామీతి సంకల్ప్య అలంకృత్య పరిషిచ్య సూర్యాయ స్వాహేతి ప్రాతరాహుతిం జుహుయాత్. శేషం సమానం — ఏవం యావజ్జీవం స్వయమేవ కుర్యాత్.

స్వకర్తృకహోమనిషేధకాలః.

అత్రతు బాధకాభావే నస్వకర్తురేవ హోమః ఆశౌచాదౌతు ప్రతినిధినా కార్యః తదుక్తం బృహస్పతినా, ,సూతకే మృతకే వాపి అశక్తౌ శ్రాద్ధభోజనే, ప్రవాసాది నిమిత్తేషు హావయేన్నతు హావయేత్ — ఆశ్వలాయనోఽపి, స్మార్తాగ్నింసూతకే శాలేస్వయం న జుహుయాద్ద్విజః ఇతి స్మార్తగ్రహణాచ్ఛ్రౌతేనదోషః – యమోఽపి, శ్రౌతే కర్మణి తత్కాలంస్నానాచ్ఛుద్ధి మవాప్నుయా, దితివిశేషవచనాత్తస్యైవాధికారః, నస్త్రీ జుహుయాన్నాఽనుపేతః, స్త్రీ, అనుపనీతద్విజగ్రహణార్థమితి. అథ కర్తాఽశక్తశ్చేదృత్విశాదిభిర్హోతవ్యం.

కృష్ణభట్టీయే.

ఋత్విక్పుత్రగురుభ్రాతృభాగినేయజామాతారో హావయేరన్ ।
యావద్ధోమస్తావత్పత్నీ నాఽశ్నీయాత్ స్వస్యాఽసన్నిధానేఽప్యేవమేవ ।

గ్రంథాన్తరేవిశేషమాహ.

శ్లో॥ పత్నీపుత్రఃకుమారీచ శిష్యోవాజ్ఞాతిబాంధవాః। ఋత్విక్పుత్రో గురుర్భ్రాతా భాగినేయోఽథవిట్పతిః । ఏతైరేవహుతంయత్తు తద్ధుతంస్వయమేవతత్ । గ్రామాంతరంగతేపత్యౌ తద్భార్యాహోమమాధయేత్స్వయం । అగ్నింప్రార్థయతేవిప్రాత్సాయంప్రాతస్తుహోమయేత్॥

దంపత్యోరసమక్షహోమః.

శ్లో॥ అసమక్షంతుదంపత్యోః హోతవ్యంనర్త్విగాదినా।
ద్వయోరప్యసమక్షంతు భవేద్ధుతమనర్థకం॥

సమస్యహోమః

శ్లో॥ అగ్న్యుత్పత్తిర్నిశిజ్ఞేయా సంధానంసాయమేవహి । ప్రాతఃపూర్వంనసంధానం సాయంపూర్వంవిధీయతే । అహస్తుపునరాధానే హూయతేప్రాతరాహుతిః । సాయమారభ్యజుహుయా దాహుతీనాం చతుష్టయం । హిసాయంప్రాతస్సమస్యతు ద్వౌహోమౌజుహుయా త్సాయమితిబోధాయనోఽబ్రవీత్॥

పక్షహోమాదయః

స్మార్తప్రయోగచంద్రికాకారః॥ శ్లో॥ దేశకాలాదిదోషేణ సూతకాది పరిసంగతః । రోగాద్యుపద్రవేనైవ సాయంప్రాతఃప్రచోదితౌ । హోమంకర్తుమశక్తశ్చే త్సాయంహోమఃసమస్యతు । ప్రాతర్హోమంసమస్యైవ హోతవ్యంస్మృతిశాసనాత్। ఏవముక్తేషుకాలేషు తీర్థయాత్రాదిషుక్రమాత్ । ఆపదేదీనువర్తేన దీర్ఘకాలంకథంచన । యావజ్జీవమవిచ్ఛిన్నం పక్షహోమంసమాచరేత్ । దీర్ఘకాలాపదంమత్వా పక్షహోమేహుతేసతి । తత్రాంతరాశేయద్వా పత్కదాచిదనుగచ్ఛతి। పక్షహోమంప్రకుర్వీత ప్రతిపత్సాయమాదితః। సాయంచతుర్దశీహోమపర్యన్తంవైసమస్యతే । సాయంహోమంనపక్షోక్తం సాయంహోమఃసమస్యచ । హోష్యామీతిసుసంకల్ప్య ప్రతిపద్యాంసమాచరేత్। తథా ప్రాతర్ద్వితీయాయాం హోమేనైవసమస్యచ । ప్రాతర్హోమాన్ప్రయత్నేన్న సకృదాద్యంతయోరిహ । సేచనంప్రతిహోమేచ నకుర్యాద్గృహ్య

వాక్యతః । మాసహోమంతథాకుర్యా న్నతుహోమంతథోత్తరం । ఏక స్మిన్ యదివాకాలే సాయంప్రాతఃప్రచోదితాన్ । హోమాంత్సమస్యా కుర్వీత సంకల్ప స్తత్రికథ్యతే। హోష్యామ్యహం పక్షహోమాన్మాసహో మానథాఽపివా॥

అథమతాన్తరమ్.

గనిర్వృత్తౌ॥ శ్లో॥ సాయంతదాహుతీస్సర్వాః ప్రాతశ్చప్రాతరాహుతీః। అవదానైరథాదాయ తండులానతినిర్మలాన్। ద్వేధావిభజ్యజుహుయా దగ్నయేప్రథమాహుతిం । ఈషన్న్యూనంచప్రథమాం ద్వితీయమధి కామితి । పర్వద్వయమతిక్రమ్య నహోమఃపరికీర్తితః । లంఘయే త్ప్రథమంపర్వ నద్వితీయాంకదాచన । మాసహోమస్యపక్షేతు సర్పిఃసంస్కృత్యతత్రహ । భావిప్రతిపద హోమః తత్రసంకల్పపూర్వ కం॥కృత్వాద్వితీయపక్షస్య.పర్వపర్యంతంసాయంహోమానతంత్రితః.

శ్లో॥ కృత్వాప్రాతర్గణేకుర్యా ద్ధోమయేదాస్తతోగమః । తత్ర సంకల్పవిశేషః. ప్రతిపత్సాయంకాలమగ్నిం ప్రజ్వలయత్యథాప్రతిపదం ప్రక్రమ్య చతుర్దశీ సాయంకాలపర్యన్తం సర్వాన్ పక్షః సాయంపక్ష హోమాన్ ప్రతిపది సాయం తంత్రేణైవ హోష్యామీతిసంకల్ప్య-తత్ర అలంకరణాదికం తతః ప్రత్యాహుతీః పృథక్పృథగవదానైః స్రుచి గృహ్ణాం స్తండులాంత్సమాహృతాన్ ద్వేధావిభజ్య తత్రకించిన్న్యూనం భాగమగ్నయేస్వాహేతి సకృద్ధుత్వావశిష్టభాగమగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహేతి సకృజ్జుహుయాత్. తత్రపరిషేచనాదికం సర్వత్రౌపాసన వత్. ఉత్తరస్యామాహుత్యాం పూర్వహుతాదధికేమితి సాధారణం ఏతాంరాత్రిపత్రీ, రాత్రౌసంచరతః పరేద్యుః ప్రాతఃకాలేపూర్వవ దగ్నిం ప్రజ్వాల్య ద్వితీయాప్రాతఃప్రభృతి పౌర్ణమాసీప్రాతఃపర్యన్తం సర్వాన్ పక్షఃప్రాతర్హోమాన్ ద్వితీయాంప్రాతః తంత్రేణహోష్యామీతి సంకల్ప్య యదియస్యామమావాస్యాయాం స్యాత్తస్యామమావాస్యా యాంప్రాతః పర్యన్తమితి సంకల్ప్య సారిపూర్వాహుతిస్స్యాచ్ఛేషం సమానం — యదిమధ్యే పక్షహోమానిమిత్తముపస్థితే అష్టమ్యాం దశమ్యాంవా సాయమవశిష్టాః సాయంహోమాన్ పూర్వవత్తంత్రేణ

కృత్వా నవమ్యామేకాదశ్యాంవా ప్రాతః పూర్వవదవశిష్టాన్ ప్రాతర్హోమాన్ కుర్యాత్॥ తమేతం శేషహోమమనుపదిశన్తి, శేషహోమే దివసవిశేష ఇతి॥ ఇతి పక్షహోమాదయః.

* మేధావిలక్షణమ్ *

మేధావిలక్షణమ్॥ శ్లో॥ పూర్వభాగేతుమేధావీ దక్షిణాయుః క్షయో భవేత్। పశ్చిమేబుధసంతాప ముత్తరేమరణం ధ్రువం। గృహీత్వా మధ్యభాగేతు ఆయుర్వృద్ధిర్దినేదినే। జలసంయుక్తమేధావీ ధారణం నిష్ఫలంభవేత్। నిర్జలంధారయేద్రక్షాం పవిత్రంమంగలంశుభమ్॥

అథ యస్యపునరగ్నిద్వయ మస్తితస్యాఽనుష్ఠానప్రకారమాహ భరద్వాజః— శ్లో॥ హోమంవైతానికంకృత్వా స్మార్తంకుర్యాద్విచక్షణః, స్మృతీనాం వేదమూలత్వా త్స్మార్తం కేచిత్పురావిదుః॥

అథ అగ్నిత్యాగేదోషః.

గర్గః॥ శ్లో॥ కృతదారోనైవతిష్ఠేత్ క్షణమప్యగ్నినావినా। తిష్ఠేతచేద్ద్విజోవ్రాత్యః తథాచపతితోభవేత్। జీవభార్యోఽగ్నివిచ్ఛిన్నః కర్మహీనశ్చయోద్విజః। తావుభౌనరకంయాతో యావచ్చంద్రదివాకరం॥

సమావర్తనాదికర్మలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

సమావర్తనాగ్రయణయోరతిపాతఆధీనపుంసవనాది ప్రాయశ్చిత్తం నానావిధ్యతిపాతే వారుణీర్జపేదితి సపవాహ సర్వకర్మప్రతలోపేపాహితృయోదశహోమంకుర్యాత్॥

అథ పాహితృయోదశహోమః.

ప్రయోగసారే॥ శ్లో॥ బ్రహ్మచారిగృహస్థాగ్న్యో రుపఘాతేవిపర్యయే। అథాగ్రయణహోమేతు నవాన్నప్రాశనేకృతే। ఆజ్యస్కన్నావఘాతేషు మంత్రహీనాధికారయోః। ఆసీమంతప్రసూతౌచ గాస్త్వేత్వేయమజన్మని। రజఃస్వలాభిగమనే పతితాభాషణేతథా। దివావ్యవాయేగమనే శూద్రాంవాస్వప్నరేతసి। జలేచమూత్రవిట్త్యాగే దేవతానాం విపర్యయే। కుమారస్యచసంస్కారా నకృత్వాగ్నౌచమిశ్రణే। బ్రహ్మచారివ్రతానాంచ విపర్యాసేతథైవచ। దండోపవీతమౌంజీనాం ఛేదే

కృష్ణాజినోద్ధృతా । సంధ్యాగ్నికార్యలోపేతు యచ్చాన్యత్తద్విధం భవేత్ । పాహినోఅగ్నఇత్యాద్యైః పంచభిర్జుహుయాత్తదా। పునరూర్జాద్వయేనాఽపి మహావ్యాహృతయస్త్రివహా। పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ కుర్యాదాసనవత్క్రమాత్ । సంస్కారకర్మణోఽన్యత్రనకుర్యాదాతిపాతితం। పృథఙ్మంత్రైస్తుసంస్కారః తత్రైక్యం జుహుయాదిమాం। ప్రధానాదప్రధానాశ్చ ద్వేద్వేమిందాహుతీతథా । జయాభ్యాతానహోమశ్చ ఋతాషాడంతకశ్చతే। అగ్న్యాభాగాదిచాజ్యంచే దితరాందుష్టమప్సుచ । హవిశ్చాఽపిక్షిపేదప్సు శీతభస్మనివాపునః। హోమేననశ్యతేదోషో హోమశ్చాఽన్యేనశుద్ధ్యతి । అన్నస్యదోషదానేననశ్యన్తివిహితశ్రుతిః। వచనంన్యాయమార్గేణ కఃక్షమఃకృత్స్ననిర్ణయే। మునిర్వేదాంతదృగ్వాఽపి కిముతాన్యత్రమానవః । అతోవిషయక్లుప్త్యర్థ మాత్రంవ్యాహృతిభిస్త్వియం॥ (అస్యార్థః) బ్రహ్మచారిగృహస్థాగ్నేశ్చ రిత్యాదికారికోక్తాని ప్రాయశ్చిత్తానివివిచ్యన్తే విచ్ఛిన్నేషు ఆధానపుంసవన సీమన్తజాత కర్మనామకరణాన్నప్రాశన చౌలగోదాన వేదవ్రతాధ్యాయోపాకర్మోత్సర్జనేషు బ్రహ్మచారివ్రతలోపే మేఖలా యజ్ఞోపవీతభేదే దండభంగే సంధ్యాగ్నికార్య వ్రతలోపేచాభక్ష్య భక్షణే భిక్షాదివ్రతలోపే సతిస్మృత్యుక్త కృచ్ఛ్రాది ప్రాయశ్చిత్తానన్తరం పాహిత్రయోదశహోమంకృత్వా ప్రతికర్మప్రధానాదౌ యస్మ ఆత్మనోమిందాభూత్పున రగ్నిశ్చక్షురదాదితి ద్వే మిందాహుతీహుత్వా తతస్తత్కర్మోక్తహోమంకుర్యాత్.

తత్రాయంప్రయోగః.

ఏతేషాంకర్మణాంలోప ప్రాయశ్చిత్తార్థం పాహిత్రయోదశ హోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య అగ్నిముఖాద్యాజ్యభాగాన్తే ,భూరగ్నయేచపృథివ్యైచ...స్వాహా, అగ్నయఇదం॥ భువోవాయవేచ......స్వాహా, వాయవేచాన్తరిక్షాయేదం, సువరాదిత్యాయచ...స్వాహా, ఆదిత్యాయ...ఇదం॥ పాహినో.....స్వాహా, పాహినోఅగ్నయేనస ఇదం॥ పాహినోవిశ్వవేదసేస్వాహా, పాహినోవిశ్వ.....ఇదం, యజ్ఞం పాహి.....స్వాహా, యజ్ఞ...ఇదం, సర్వంపాహి.....స్వాహా,

సర్వపాహి...ఇదం, పాహినోఅగ్నఏకయా......శ్చతఃసృభిర్వసో స్వాహా...ఇదం, పునరూర్జా...విశ్వతఃస్వాహా...ఇదం, సహరయ్యా ...పరిస్వాహా...ఇదం,సప్తస్వే తేషవ్వగ్నయఇతి త్యాగః పునరపిభూరగ్న యేచేతితిస్రోవ్యాహృతి భిర్హుత్వాతతోనూయాజసమిదాధానంజయాః పరిషేచనాన్తే అనాజ్ఞాతత్రయాది ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హుత్వా సప్త తేఅగ్నే.....ఘృతేనస్వాహా, ఇతి సప్తవత్యాద్వాదశ గృహీతేనా ఽజ్యేన పూర్ణాహుతిం జుహుయాత్, అగ్నయేసప్తహోత్ర ఇదం, తతఃప్రణీతామార్జనం బ్రహ్మోద్వాసనంకుర్యాత్. సర్వాణివిచ్ఛి న్నాని కర్మాణికృత్వా బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా ఽశిషోవాచయేత్ ఇతి పాహిత్రయోదశహోమః॥

అనాదిష్టహోమః

శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తమనాదిష్టం వారుణంతువినిర్దిశేత్।
నాదిష్టందైవతంచేత్త మగ్నిమేవప్రచక్షతే॥

అనాదిష్టేప్రాయశ్చిత్తే ఇమంమేవరుణేత్యాదివారుణీర్జుహుయాత్॥ నైదైవేత్యనాదిష్టే ప్రాయశ్చిత్తే అగ్నయఇదంనమమేతిత్యాగః.

పార్వణాతిక్రమేతద్వ్రతలోపప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ అగ్నేనయేత్యృచాత్వేకం పార్వణాతిక్రమేతథా। పార్వణే వ్రతలోపేతు త్వమగ్నేవ్రతపేత్యృచా॥ అనాజ్ఞాతఇత్యృచస్త్రిసం స్మృతః? — ఏకపార్వణాతిక్రమే, అగ్నేనయసుపథా......విధేమ స్వాహా॥అగ్నయఇదం తద్వ్రతలోపే త్వమగ్నేవ్రతపా......ఈడ్యః స్వాహా అగ్నయఇదం అనాజ్ఞాతముక్తం ఆగ్నేయస్థాలీపాకంకృత్వా నవనాడికాభ్యః పూర్వమౌపాసనంకుర్యాత్, నవనాడికాభ్యఊర్ధ్వం స్థాలీపాకశ్చేత్ప రేద్యుః సాయంకాలమౌపాసనంకుర్యాత్ అయంము ఖ్యఃపక్షః తథా త్రేధాకృత్వాయామినీం పూర్వభాగే స్థాలీపాకోనిత్య హోమస్తథైవ స్థాలీపాకంనైవనిత్యం ద్వితీయేనైవ స్థాలీనైవనిత్యం తృతీయే.

ఆగ్నేయస్థాలీపాకాది సర్వస్థాలీపాకవిధిః

తత్రాదావాగ్నేయస్థాలీపాకకారికాః, సుదర్శనకారికాయాం
అథవఘూమగ్నయే ? స్థాలీపాకేనయాజయేత్ ఆగ్నేయ స్థాలీపాకేన
యక్ష్య ఇత్యేవమాగురం — వరోవదేత్ప్రత్యగుదగ్రే కృష్ణాజినే
తతః, శ్లో॥ ఉలూఖలంప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ వ్రీహీన్ సమావపేత్। ఆదా
యముసలంపత్నీ త్వవహన్తి తతశ్చతాన్। శూర్పే ఉద్వాప్యచపరా
పూయాః పత్నీకరోతిసా। ప్రక్షాలయేదిదంసర్వం తూష్ణీమేవభవేదిహ॥
తతశ్చరుం విరోహోమాయాలంద్విజాశనాయచ, శ్రపయిత్వాభి
ఘార్యోదక్ ప్రాగ్వోద్వాస్యప్రతిష్ఠితం। సౌకర్యాదిపరేణాగ్ని మభిఘా
ర్యపునశ్చరుం॥ అగ్నేరుపసమాధానాద్యాజ్య భాగాన్తమీరితంనాఽత్ర
శమ్యాః పరిధ్యర్థేసచైవాఽగ్నిముఖాహుతిః స్థాలీపాకంజుహోత్యత్ర
తామన్వారభ్యనైవభూం। దర్వ్యాముపస్తీర్య మధ్యాత్తిరశ్చీనమవ
ద్యతి అనూచీనం ద్వితీయంచ పూర్వార్ధాదవిభిన్నస్తథా. తృతీయం
జామదగ్న్యానాం పశ్చార్ధం తదపిస్మృతం తతోవత్తమభిఘార్యహవిం
ప్రత్యభిఘారయేత్. ప్రధానహోమేషు బహుష్వన్తే ప్రత్యభిఘారణం
జుహుయాదగ్నయేస్వాహేత్యగ్ని మధ్యేయథాహుతిః, సకృద్గృహీ
త్వామధ్యాద్వాదర్వ్యామధ్యే జుహోత్యసౌ, చతురవత్తధర్మోఽపి
పంచావత్తోపివాత్రన ఉపస్తీర్యోత్తరార్ధాత్ సకృదేవావదాయ, తం
అభిఘార్యద్విరిత్యత్ర నైవప్రత్యభిఘారణం, అవద్యోజామదగ్న్యద్విరి
దంసర్వమిహైతుకం ? అథాగ్నయేస్వాహేతిజుహుయాద్ధవిః, అగ్నేః
పూర్వోత్తరేదేశేపివాపాకోత్తరార్ధతః, ఆదాయదర్వ్యాజుహుయాత్త
దేకత్రినచాధికం। దైవతస్యావదానంతు అంగుష్ఠపర్వమాత్రకం, తద్దై
వచ స్విష్టకృతో దేవతాద్విగుణంభవేత్। యమ్యాగ్రాభ్యామంగులీ
భ్యామంగుష్ఠేనచగృహ్యతే, తిరశ్చీనమనూచీనాం ప్రాగగ్రాభ్యాం
తథైవతత్॥ పాత్రాసాదనసంస్తీర్ణహస్తాభ్యాంబర్హిరాదదే, హోమ
దర్వ్యామగ్రమక్తిమధ్య మూలేతథైవహి ఇతరస్యామనక్త్యేకంత్రిర్ద్వి
ర్వాసబర్హిషస్తతః। అపాదాయతృణమేకం ప్రజ్ఞాతంనిదధాతితత్॥
దక్షిణోత్తరపాణిభ్యాం హోమదర్వ్యాం ప్రతిష్ఠితాం, అంత్యేచ?

ప్రహరేతోఽప్రిక్తం బర్హిః ప్రస్తరవత్తతః॥ త్రిరుద్యత్యత్పృణంవాఽను ప్రహృత్యే తత్రనిర్దిశేత్॥ అంగుల్యాగ్నిమభిమంత్ర్య పృథివీంసంస్పృశేదిహ। ఏవంకర్తవ్య శేషేణ బహుసర్పిష్మతాఽశయేత్। పూర్ణాహ్యాయదద్యాద్వృషభందక్షిణాంవరఏవసః సమాప్తేర్వావివాహాన్తః పరంసదా

అథాగ్నేయస్థాలీపాక ప్రయోగః.

విశ్వప్రకాశికాయాం, వరఉత్తరత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య వివాహాగ్నిసిద్ధ్యర్థమేనాం వధూమాగ్నేయ స్థాలీపాకేనయక్ష్య ఇతి సంకల్ప్య పత్న్యాన్వారబ్ధాయాంవర ఏవజుహోతీత్యర్థః। తత్రాఽగ్నిః ప్రధానదేవతా। స్విష్టకృదంగదేవతా। వ్రీహిమయేనచరుణా సద్యోయక్ష్యే। ప్రత్యగుదగగ్రిం కృష్ణాజినమాస్తీర్య తన్మధ్యే ఉలూఖలంప్రతిష్ఠాప్య పత్నీముసలమాదాయ తండులానవహన్తి। ప్రోక్ష్యఫలీకృత్య। అగ్నయేజుష్టంనిర్వపామీతి వధ్వాదత్తతండులాంశ్చరుస్థాల్యాం నిక్షిప్య పునస్తూష్ణీంత్రివారం నిక్షిప్య అగ్నయేజుష్టం ప్రోక్షామీతి సకృన్మంత్రేణ ద్విస్తూష్ణీం పునస్సమ్యక్ ప్రక్షాల్యజలం నినీయాగ్నేరుపరి నిక్షిప్య చరుగ్గ్రపయిత్వాభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్య ప్రతిష్ఠితమభిఘార్య సౌకర్యాదపరేణాగ్నిం బహిరాజ్యంచ సాదయేదితి॥ అగ్నీంధనాద్యాజ్యభాగాన్తే— నాత్రశమ్యాః ముఖాహుతిః- తథా చవిధిరత్నే - నాత్రశమ్యాః పరి! కేచనేతి. తతః సుచ్యుపస్తీర్య చరుమధ్యాద్ద్విరవదాయాభిఘార్యశిష్టంచరు మభిఘార్యపత్న్యాన్వారబ్ధాయామగ్నయేస్వాహేతిమధ్యేఽగ్నౌజుహోతి, పునఃసుచ్యుపస్తీర్యోత్తరార్ధాత్సకృదవదాయ ద్విరభిఘార్యనహవిః ప్రత్యభిఘారయతి. అగ్నయేస్విష్టకృతే స్వాహేత్యుత్తరార్ధ పూర్వార్ధేహుత్వా సమిధమిధ్మసన్నహనంచాఽగ్నౌ ప్రహృత్యజయాదింత్సమన్తః రాష్ట్రభృతః ప్రాయశ్చిత్తాహుతీశ్చహుత్వా దర్వ్యాపరిధీనన్క్తి పాత్రప్రయుక్త దర్వ్యాగ్రాణి దర్వ్యామభ్యజ్యస్రువం మధ్యమూలే ఆజ్యస్థాల్యాంమూలానివా మూలాంజనేన దక్షిణంపాణిమధఃకుర్యాత్॥ తృణముపాదాయపాణిభ్యాందర్వ్యాం ప్రతిష్ఠాప్యేష్ట దేవతాముద్దిశ్యాఽగ్రమగ్నౌ

ప్రహృత్య త్రిరుద్యుత్య తృణం ప్రహరతి. త్రిరంగుళ్యానిర్దిశ్యాఽగ్నిమభిమంత్ర్యభూమిముపస్పృశ్య మధ్యమం పరిధిం పరిహృత్యేతరౌ ప్రహరన్నుత్తరార్ధ్యమంగారేషూపోహతి. పరిధీనభిమంత్ర్యాభిఘార సమిధౌ పరిహృత్య జుహ్వాగ్ం స్రువంనిధాయ విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సగ్ంస్రావభాగాఞ్జుహోతి. తథాచ సుబోధకారికాః॥

శ్లో॥ పాత్రాసాదనదర్వ్యగ్ర మధ్యమూలాన్యనుక్రమాత్ । దర్వీస్రుచాజ్యస్థాలీష్వ భ్యజ్యత్రీఃపరిధీన్ స్రుచా॥ మూలాంజనేదథపాణిమధఃకుర్యాత్పునఃస్రుచి । సనిధాయాఽస్యచతృణ ముద్దిశ్యస్వేష్టదేవతాః । హుత్వాగ్నౌత్రిరుద్యుత్య తృణంచాఽనుప్రహృత్యచ। త్రిరంగుల్యావినిర్దిశ్య స్పృష్ట్వా(గ్నిం)భూమిముపస్పృశేత్ । జయాదయశ్చహోతవ్యాః ప్రహృత్యపరిధీం స్తతః । సంస్రావంజుహుయాత్తాభ్యా వరాయవృషభందదౌ । తథా । లాజహోమం వినాయత్ర చాజ్యోపధివిధిర్భవేత్ । బర్హిస్సమంజనంతత్ర గాంగేయస్యమతేనచ । ఏవంకృత్వోత్తరపరిషేచనం సదనాత్యాదినా। పూర్ణపాత్రముద్వాస్యబ్రహ్మణేగాందద్యాత్ ॥ సర్పిష్మతాబ్రాహ్మణంభోజయేత్ । వృషభంవధూర్వరాయాపచితాయదద్యాత్ -ఇత్యాగ్నేయస్థాలీపాకః॥

అన్వారంభణీయమ్.

వివాహమధ్యేపూర్ణిమా.

శ్లో॥ చతుర్థిమధ్యేతుయదా ప్రాప్యతేయదిపూర్ణిమా । ప్రక్రమ్యయాగఃకర్తవ్యో హ్యన్వాధానపురస్సరః । వివాహమధ్యేయదిపౌర్ణమాసీ భవేద్ద్వ్యథేమాప్రథమాతవిష్టిః । సంకల్ప్యతస్యాంవిధిపూర్వమేవ పరేఽహనిప్రాతిపదంచకుర్యాత్ । అనాహితాగ్నేఃపరిధమేచరౌచయాదేవతాస్తాఃప్రవదన్తితజ్జ్ఞాః । తస్యాఽపికాలేకిలపౌర్ణమాస్యాం ప్రాతర్వదన్త్యేనకపద్ధిశిష్యాః । అగ్నిస్తథాగ్న్యాసహితశ్చ విష్ణుః సరస్వతీచైవతథాసరస్వాన్ । అగ్నిర్భగస్స్విష్టకృదగ్నిరేతాన్ క్రమేణదేవాంశ్చహునేజ్జయాదీన్ ।శృతాభిఘారణంచాఽత్రకుర్యాత్ షట్సుచయత్నతః లేపకార్యంచకుర్వీత సర్వమన్యత్సమం భవేత్॥

అత్రవిశేషమాహ.

శ్లో॥ ఖండేవాతేచసంక్రాంతౌ మూఢజన్మదినేగ్రహే। వైధృతౌవ్యతీపాతే వా ఇష్టిసంధానే కర్తృదారసుతేష్వపి। కృష్ణాపంచదశీతుల్యా మలమాసేచపూర్ణిమా। తస్యాంసోపక్రమంకుర్యాత్ప్రతిపత్పర్వణఃకథం॥

తథాచగృహ్యపరిశిష్టే.

శ్లో॥ ఉపరాగోధిమాసోవా యదిప్రథమపర్వణి। తత్రాన్వారంభణంకుర్యాన్నమోఢ్యేవాగురుశుక్రయోః॥ (తస్మిన్ కాలే అన్వారంభణేష్టింనకుర్యాత్. ప్రతిపద్యాగాభ్యామపి) కర్మకుర్యాత్ —అద్యద్వానూతనమితి తీర్థగమనాదికంకర్మనకుర్యాత్॥ ఋతేతీర్థోపరాగ ఇత్యర్థః ఇత్యాదిప్రమాదాద్వా ప్రథమపర్వణ్యతీతే పథికృతేష్టింకుర్యాత్॥

(అత్రవిశేషః). విశ్వప్రకాశికాయామ్.

విష్ణుః॥ శ్లో॥ దినమాసాదిభిర్దోషైః హేతుభిఃకైశ్చతుర్యదా। అతీతాప్రతిపత్త్వేకా పథికృచ్చరుమిచ్ఛతి। అతిక్రాంతాద్వితీయాచే ద్వైష్టించహావయేత్। యద్యతీతాతృతీయాంతు ఇష్టింవైశ్వానరీంచరేత్। చతుర్థ్యామితిపన్నాయాం ప్రతిపద్యగ్నిర్మాన్ ద్విజః। నిర్వపేద్విధినాసమ్యక్తంతుమతేఽగ్నయే। ఇమాంతంతుమతీమిష్టిం పునస్సంధానపూర్వకం। అతిక్రమాగ్నిపిచ్ఛేదే కుర్యాత్తత్పూర్వకంబ్రువే। పంచమ్యామితిపన్నాయాం ప్రతిపద్యగ్నిసిద్ధయే। పునస్సంధానకర్తైవ కుర్యాత్సాగ్నిరపిద్విజః। పునస్సంధానమగ్రేవక్ష్యతే.

అస్యార్థః.

వివాహస్థాలీపాకానంతరం కర్తవ్యప్రథమచరుక్రియాంవ్యాఖ్యాస్యామః। పౌర్ణమాస్యామేవప్రథమచరోః కాలోనత్వమావాస్యాయామితి బోధాయనాపస్తంబాచార్యయోరాశయస్తదప్యయంవిశేషః—స్థాలీపాకానంతరిమావాసనే క్రియమాణే పౌర్ణమాసీచేత్పూర్వమాగచ్ఛేత్తదా వివాహమధ్యే శేషహోమాదర్వాగపిపర్వారంభఃకార్య ఇతిమూలగృహ్య వ్యాఖ్యానాదేవమేవకుర్యాత్॥ తస్మాత్ప్రథమ

పూర్ణిమాయామేవ ప్రథమచరోః కాలః ప్రమాదతోఽతీతశ్చేత్పథికృతేష్టింకృత్వా ద్వితీయాంతరితశ్చేద్వైశ్వానరేష్టిః । చతుర్థశ్చేత్తంతుమతీ। పంచమ్యతిపాన్నాచేత్పున స్సంధానమేవకార్యం అనన్తరం పౌర్ణమాస్యమేవకుర్యాత్ ॥

అథాఽస్యప్రయోగః.

వృద్ధకృష్ణిరేః; పౌర్ణమాస్యాం ప్రాతరిధ్మాబర్హిరాసాద్య ప్రాతరౌపాసనంహుత్వోపస్థాయ వరోదక్షిణత ఆసీనః కృతప్రాణాయామః మమదర్శపూర్ణిమా సంస్థాలీపాక సిద్ధ్యర్థమన్వారంభణీయ స్థాలీపాకేనయక్ష్యే. పౌర్ణమాస్యామాపస్తంబోక్త విధినాగ్నిమగ్నిం స్విష్టకృతంచాగ్నా విష్ణ్వాదిచతస్రః ప్రథమచరుదేవతాశ్చ స్విష్టకృదంగదేవతాస్థాలీపాకేనసద్యోయక్ష్యే ఇతిసంకల్ప్య॥విద్యుదసీత్యప ఉపస్పృశ్య అగ్నింపరిసమూహ్యాభ్యుక్ష్య అభ్యర్చ్యపరిస్తీర్య పత్న్యవహన్తి। తస్మిన్నగ్నౌచరుగ్గ్ శ్రపయిత్వాఽభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్యప్రతిష్ఠిత మభిఘార్యోత్తరేణాగ్నిం విధి వత్పరిస్తీర్యతస్మిన్ దర్వీజ్యపాత్రేణేత్యాది విధినాపాత్రాణ్యాసాదయిత్వా ఇధ్మసమీపేస్థాలీం చాసాద్యపవిత్రసగ్గ్‌స్కారాద్యగ్నిముఖాన్తే చరుస్థాలీంస్వస్యపురతస్సంస్థాప్యోపస్తరణాభిఘారణే చతుర్గృహీత మితిన్యాయ సూత్రాద్ద్వితీయదర్వ్యా ప్రధానదర్వ్యాముపస్తీర్య చరుంద్విర్గృహీత్వా ఽభిఘార్య సప్తానామాహుతీనాం జామదగ్నీనాంత్రిరవదానం తథా స్థాలీపాకవత్పరిషిచ్య। అగ్నయేస్వాహా। అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా। అగ్నావిష్ణుభ్యాగ్‌స్వాహా। సరస్వత్యైస్వాహా। సరస్వతేస్వాహా। అగ్నయేభగినేస్వాహా। ఇతి షడాహుతీర్హుత్వా లేపమాదాయౌషధీ రుద్దిశ్యబర్హిషినిమృజ్య పూర్వవచ్చరుంగృహీత్వా అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహేతి స్విష్టకృతంహుత్వా ప్రాచీనావీతీ పితౄనుద్దిశ్యదక్షిణేనాగ్నిం భూమ్యాంలేపం నిమృజ్య పునరుపవీత్యప ఉపస్పృశ్య తతశ్చరుశేషం ప్రాశనార్థం పాత్రాంతరేణాదాయ ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్యసకృత్ప్రాశ్యాఽచమ్య యథాస్థానముపవిశ్యసమిత్సన్నహనం జయాదిపరిషేచనాన్తం కృత్వా ప్రణీతామార్జనం పూర్ణపాత్రదక్షిణాందత్వా బ్రహ్మణము

ద్వాస్య వృష్టిరసీత్యపఉపస్పృశ్య ఇతి ప్రథమచరా చాయం దేవతా విశేషోనాస్త్యత్రేతి ప్రవదన్తి. ఇత్యన్వారంభణీయప్రయోగస్సమాప్తః

పథికృత్ స్థాలీపాకః.

మోహాద్యాదినా ప్రమాదాత్ప్రథమ పర్వణ్యన్తరితే పథికృత్ స్థాలీపాకం కుర్యాత్॥ తత్ర కారికాః॥ విశ్వప్రికాశికాయాం॥ శ్లో॥ ఏవమాదిని మిత్తేన ఏకస్మిన్ ప్రథమేగతే। కుర్యాత్పథికృతో హోమ మితిహోమవిదోవిదుః॥ తథా॥ ఆద్యేతిపన్నఃఖలు పౌర్ణమాస్యేద ర్శథవాఇష్టిః పథికృత్సమాఖ్యా కుర్యాత్ప్రయత్నేన సదాద్విజాతిఃసంవత్సరేచాఽద్య పశౌప్రయుక్తే॥

అథ ప్రయోగః.

యతాసురాగురంవదిత్వా మమప్రథమప్రతిపదః ఏకదశ్యాఃప్రతిపదోవాఅతిక్రమదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం పథికృదిష్ట్యాయక్ష్యే తతాగ్నయే పథికృత ఇతి ప్రధానదేవతా స్విష్టకృదంగదేవతా, చరుద్రవ్యేణ సద్యశ్చరుగ్గ్రపయిత్వా అగ్నయేపథికృతేస్వాహా, ఇతి శేషమాగ్నేయస్థాలీపాకేష్ట్యాసమానం॥ ఇతి పథికృతేష్టిః.

విభ్రష్టేష్టిః.

శ్లో॥ గురుమోహాదిభిర్దోషే నిమిత్తేనచ కేనచిత్। ద్వితీయపర్వాతిక్రాన్తా విభ్రష్టేష్టిర్విధీయతే। అగ్నయేచ తథేంద్రాయ సోమాయ స్విష్టకృత్పునః। హవయేదిధ్మతంత్రేణ విభ్రష్టేష్టింజయాదికాం॥ ఇతి ఆగూః కరణం— మమద్వితీయేష్ట్యతిక్రమదోషపరిహారార్థం విభ్రష్టేష్ట్యాయక్ష్యే। తత్రాగ్నీంద్రసోమాస్త్రిస్రః ప్రధానదేవతాఃస్విష్టకృదంగదేవతా చరుద్రవ్యేణ సద్యోయక్ష్యే॥ చరుగ్గ్రపయిత్వా జుహుయాత్। శేషంపథికృతేష్ట్యాసమానం — అత్రవృద్ధకృష్ణీయే విశేషమాహ॥ సంకల్ప్య! పత్న్యవహన్తీత్యాది చరుగ్గ్రపయిత్వా ఽగ్నీంధనాద్యాజ్యభాగాన్తే ఽన్వారబ్ధాయాం ‹సప్రత్నవన్నవీయసా ......భానునోం, ఇతి పురోనువాక్యామనూచ్య తతోయాజ్యయాజుహోతి–నికావ్యావేధసః......అమృతాదివిశ్వా స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥ ‹ఇంద్రంవోవిశ్వతః...... కేవలోం, ఇతి పురోనువాక్యామ

నూచ్య అథ యాజ్యయా ,ఇంద్రంవనో నేమధితాహవన్తే......తంనః
స్వాహా, ఇంద్రాయేదం॥ ,త్వంనః సోమవిశ్వత......సఖోం, ఇతిపురో
నువాక్యామనూచ్య అథ యాజ్యయా॥ యాతేధామానిదివియా......
గృభాయస్వాహా, సోమాయేదం॥ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా ॥ తతః
సమిత్సన్నహనంజయాదిపరిషేచనాన్తం బ్రహ్మోద్వాసనంచకుర్యాత్
తదశక్తశ్చేత్ తత్స్థానేపూర్ణాహుతింవాజుహుయాత్ ॥ఇతివిభ్రష్టేష్టిః

అథవిభ్రష్టేష్ట్యశక్తివిషయేపూర్ణాహుతిః.

తత్రికారికాకారః।వృద్ధకృష్ణీయే। శ్లో॥ విభ్రష్టేష్టివిధేర్విప్రః యద్యశక్తఃకథంభవేత్ । పూర్ణాహుతింవాతత్స్థానే జుహుయాదిహచోచ్యతే। అస్మిన్నర్థేపరిశిష్టకారికా ప్రథమపర్వణ్యారంభాదథపత్న్యాయజ్ఞం విభ్రష్టేష్ట్యాః ప్రాయశ్చిత్తార్థం పూర్ణాహుతింహోష్యామీతిసంకల్ప్య అగ్నీంధనాద్యాజ్య భాగాన్తే చతుర్గృహీత్వా సప్తహోత్రాసగ్రహం జుహుయాత్। తతోఽనాజ్ఞాతాహుతీః సర్వప్రాయశ్చిత్తంజుహుయాత్। బ్రహ్మణేవరందద్యాత్ । అస్మిన్నర్థేవిశేషమాహ। యస్తుపత్నీమపర్వేష్టిమశక్తాత్సతరోక్త? దేవతానాం నామభిః స్వాహాన్తే పూర్ణాహుతింవా జుహుయాత్। యత్రక్వాపి గ్రహాణాం సంఖ్యాభిధానవర్జం పూర్ణాహుత్యుపదేశే ద్విర్గృహీతమేవస్యాత్ । పూర్ణాహుతిపక్షే ఏవమేవసర్వప్రయోగః । ఇతిపూర్ణాహుతివిధిః॥

అథ వైశ్వదేవస్థాలీపాకః.

విశ్వప్రకాశికాయాం। గుర్వాదిమూఢాదిభిరంశుమాలీసంక్రాంతిదోషేణ మలిమ్లుచేన। యదాగ్రతీయప్రత్యయాతి? వైశ్వానరేష్టిస్తు తథావిధేయా। ఇత్యత్రిః॥

అథ వైశ్వానరేష్టిప్రయోగః.

ప్రాణానాయమ్య ఇష్టిత్రయాతిదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం వైశ్వానరేష్ట్యాయక్ష్యే। తత్రాగ్నిర్వైశ్వానరో వరుణోదధిక్రావా ఇతిత్రయః ప్రధానదేవతాః స్విష్టకృదంగదేవతా। ఏకమేవవ్రీహిమయంహవిస్త్రిధావిభజ్యత్రి హవిషా చరుణాదీ? ధ్మతంత్రేణ సద్యోయక్ష్యే। చరుగ్గ

శ్రపయిత్వాఽగ్నిముఖాన్తేఽవదానక్రమేణావదాయ జుహుయాత్॥
‘వైశ్వానరోనదాత్యా......భూరిచేతసా, ‘పృష్టోదివిపృష్టోఽ......
నక్తం, ఇతి మంత్రద్వయేన అగ్నయే వైశ్వానరాయేదం, ‘అవతేహే
డో వరుణ......కృతాని, ‘ఉదుత్తమం......స్యామ, ఇతిమంత్రౌ,
వరుణాయేదం, ‘దధిక్రావ్ణ్ణః......తారిషత్, ‘ఆదధి......శర్గసి
ఇతిమంత్రౌ దధిక్రావేభ్యః, తతఃస్విష్టకృతంహుత్వా శేషమాగ్నేయ
స్థాలీపాకవత్సమాపయేత్॥ ఇతి వైశ్వానరేష్టిః॥

అథ ప్రతిపద్ధోమకారికాః.

(సుదర్శనకారికాయాం)

శ్లో॥ పూర్ణమాస్యామమావాస్యాం పర్వణ్యేవంప్రకారతః । ఉపో
షితాభ్యాఃకర్తవ్యో దంపతీభ్యాంచరుఃకిల । దర్శేనస్థాలీపాకేన య
ష్టవ్యఇత్యేవమాగురం। దర్శేకుర్యాత్త్రయష్ట్యా పౌర్ణమాసేతథైవచ।
పౌర్ణమాసేనితీకృత్వా కార్యమిధ్మాదిబంధనం। ప్రియమంత్రమేకకాల
మాత్రప్తైర్భుజ్యతేఽత్రసః । ఉపవాసంతథాభూమౌ శయీయాతాం
చమైథునం । వర్జయేదితిసంప్రాహ ఇధ్మసూత్రేస్వ సూత్రకృత్॥
కృత్వైవంపర్వసుప్రాతః స్థాలీపాక ఇష్యతే। కృత్వాజ్యభాగపర్యన్త
మాజ్యేనైవహుతాశనే । అగ్నయేతిజుహోతీమా మగ్నయేతిము
ఖాహుతిః। ఆగ్నేయస్థాలీపాకవద్ధుత్వా హోమశేషంసమాపయేత్।
అత్రనాన్వారభేత్పత్నీ నదద్యాద్దక్షిణేవృషం। ఏకవదత్రిమునయః పూ
ర్ణపాత్రంతుదక్షిణామ్॥

శ్లో॥ అష్టముష్టిభవేత్కించిత్ కించిచ్చత్వారిపుష్కలః।
పుష్కలాన్యేవచత్వారి పూర్ణపాత్రంప్రచక్షతే॥

అథ అస్యప్రయోగఉచ్యతే.

విశ్వపతికాశికాయాం, పర్వణ్యన్వాధాయశ్వోభూతేనయజేత్॥ అత్రా
దౌఅన్వాధానం, పౌర్ణమాస్యాం ప్రాతరౌపాసనగ్ంహుత్వా సంక
ల్ప్య తిథిగ్రహణపూర్వకం పూర్ణమాస్యాం మాగ్నేయ స్థాలీపాకేన
యక్ష్యే తత్రాగ్నిః ప్రధానదేవతా స్విష్టకృదంగదేవతా వ్రీహిమయే
నచరుణాసద్యోయక్ష్యే తత్రసాంగాస్సర్వే దేవతాః సన్నిహితాఃసన్తు।

విష్యదసీత్యుపఉపస్పృశేత్ - ఏవమమావాస్యాయాం మమావాస్యా
మాగ్నేయ స్థాలీపాకేన సద్యోయక్ష్యే ఇతి సంకల్పవిశేషః, ఏవమ
న్వాధానంకృత్వాశ్వోభూతే ప్రతిపది ప్రాతరౌపాసనగ్ంహుత్వా పత్న్యా
వహన్తి తండులాన్ పంచముష్టీనగ్నయేజుష్టం నిర్వపామీతిత్రిః ప్రోక్ష
ణాదిశ్రపణాది స్థాలీపాకవత్ షట్పూర్వ్య హవిషావదానం తత్ స్విష్ట
కృత్ప్రాశనభక్షణార్థం స్విష్టంవిహోప స్తరణాభిఘారం ప్రధానహో
మంతత ఏవహుత్వా- తతోగృహీత్వానిమృజేచ్చ లేపం బర్హిష్యత
స్విష్టకృదంతహోమః ప్రాచీనమావృత్య నిమృజ్యలేపం నిమార్జనం
దక్షిణతశ్చభూమ్యాం ప్రాశ్యాతపవాచమనం పునశ్చ నిష్క్రియ్య శేష
స్యభవేచ్ఛపక్షః లేపంచ దర్వ్యాచమనం తతఃస్యాస్త్వధర్మకోయం
విధిరాగ్నిహోత్రిః గార్హ్యేషుకర్మస్వపః, అనాజ్ఞాతజపోభవేత్ ।స్మార్తే
ష్వగ్నిహోత్రికవిధానేమూల కారికాప్రతా॥ ఇతి ప్రతిపద్ధోమః॥

అథ స్మార్తాగ్నిహోత్రికవిధిరుచ్యతే.

తత్రసుదర్శనకారికాయాం। శ్లో॥ స్థాలీపాకేష్టకాంచ బత్యేశానే
చసర్పయోః । మాసిశ్రాద్ధేభవేదాగ్ని హోత్రికోవావిధిస్సచ। అగ్ని
హోత్రికవిధీనాం కర్మనామతతోవదన్ । వక్ష్యఇత్యేవసంకల్ప్యకృ
త్వాయత్రక్వచేతిచ । అగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పత్న్యా వహన్తీతివిధానతః।
చరుంపక్త్వాభిఘార్యోదక్ప్రాగ్వోదాస్యప్రతిష్ఠితం । అభిఘార్యాగ్నిం
ప్రజ్వాల్య సమూహ్యపరితస్తతః । పశ్చాద్దర్భాన్త్సమాస్తీర్య ప్రాగ
గ్రాంశ్చచరుంతతః। ప్రధానస్విష్టప్రాశనం భక్షణేభ్యోయథాభవేత్।
ఆదాయ దర్వ్యాంపర్యాప్తం సాదయిత్వాకుశేషుతాం। దర్వ్యాంస్రు
వేణఆదాయ తత్తన్మంత్రైఃక్రమేణతు। సర్వాఃప్రధానాహుతీస్తా హు
త్వాకాశంనిరీక్ష్యచ । అంగుష్ఠానామికాభ్యాం తల్లేపమాదాయబర్
హిషి । నిమృజ్యబర్హిస్తత్రైవ సమాసాద్యప్రగృహ్యచ। హుత్వా
స్విష్టకృతంప్రాచీనావీతీ పునరప్యథలేపమాదాయ అంగుల్యాకుశేభ్యో
నిమృజేద్భువి । అస్పృష్ట్వాపునర్యజ్ఞోప వీతీసాదయేచ్చతాం । మధ్య
మానామికాంగుష్ఠైః లేపమాదాయదర్వితః। ప్రాశ్యాచమ్యపునరేవం

ప్రాశ్యాచమ్యచబర్హిషి । సహదర్వ్యాగృహీత్వోదఙ్నివృత్త్యోత్సృప్య
దర్వీతః। హవిశ్శేషంకరేసర్వం గృహీత్వాసహబర్హిషా। తాంసాద
యత్ప్రతీచీనాగ్రాంతఃప్రాశ్యహవిఃసకృత్। నిర్లేహ్యజ్జిహ్వయాహస్తే
జలేనాపూర్యనిక్షిపేత్। భూమావాతచ్ఛేషమాచామే చ్ఛుద్ధ్యర్థంపునరే
వచ। ఆచమ్యదర్వీంతాందర్భై రద్భిఃప్రక్షాళయేదితి॥ అథాఽస్య
ప్రయోగః, విశ్వప్రకాశికాయాం, తిథిశ్రవణాద్యన్వాధాన పురస్సరం
పత్న్యవహన్త్రిత్యాది చరుగ్ంశ్రపయిత్వా చతుష్పాత్రప్రయోగాద్యగ్ని
ముఖాన్తే చరుణాస్రుచంపూరయిత్వా తత్త్రైవభాగత్రయంకృత్వా
గ్నయేస్వాహేత్యేక భాగంహుత్వాతచ్ఛేష ముత్తరతోభూమ్యాం
ఓషధీభ్య ఇదంనమమేతిలేపం నిమృజ్యఅగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహేతి
ద్వితీయభాగంహుత్వా తచ్ఛేషం దక్షిణతోభూమ్యాం పితృభ్యఇదం
నమమేతి ప్రాచీనావీతీలేపం నిమృజ్య అవశిష్టతృతీయభాగం కించిత్ప్రా
శ్యాచమ్యపునః ప్రాశ్యాచమ్య ఉదఙ్నివృత్య తచ్ఛేషంభక్షయిత్వా
హస్తం నిర్లిహ్యాచామేత్ తతోనాజ్ఞాతాది ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హు
త్వా ఉత్తరపరిషేచనాది వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్.

గ్రంథాన్తరే విశేషమాహ.

వృద్ధకృష్ణీయే అథాగ్నిహోత్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః అమా
వాస్యాయాం పౌర్ణమాస్యాంవా ప్రాతరౌపాసనగ్ంహుత్వా ప్రాణా
నాయమ్య తిథిశ్రవణానన్తరం పార్వణస్థాలీపాకోపక్రమార్థం అన్వా
ధానంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య తత్రామావాస్యేనాగ్నిహోత్రికవిధానే
నాఽగ్నిమగ్నిగ్ంస్విష్టకృతంచ స్థాలీపాకేన శ్వోయక్ష్య ఇత్యన్వాధా
య విద్యుదసీత్యపఉపస్పృశ్య ॥ ఏవంపౌర్ణమాస్యామపికుర్యాత్ —
పరేద్యుఃప్రాతరౌపాసనగ్ంహుత్వా పత్న్యవహన్త్రిత్యాది చరుగ్ంశ్రప
యిత్వాఽపరేణాగ్నిం ప్రాగగ్రంబర్హిస్తీర్త్వా తస్మిన్దర్వీంహవి
శ్చాసాద్య తత్రప్రయోగాద్యగ్ని ముఖాన్తే హవిష్యేనదర్వీమాపూర్య
పాలాశీగ్ం సమిధంప్రాదేశమాత్ర ముపరినిధాయ దర్వీంబర్హిష్యా
సాద్య స్థాలీపాకవత్పరిషిచ్య అగ్నిముద్దిశ్యసమిధమాధాయ ప్రాణా
పాన్యనిమీల్యావేక్ష్య ఓషధిరుద్దిశ్యబర్హిలేపం నిమృజ్యదర్వీంబర్

హిష్యాసాద్య అగ్నిమభిమంత్ర్య దర్వీమాదాయాగ్నయే స్విష్టకృతే
స్వాహేతి సమిధిద్వితీయాంశే వర్షీయ సీముత్తరాహుతిం హుత్వా
దర్వ్యాముదంచం త్రిరవద్యతి ప్రాచీనావీతీ పితౄనుద్దిశ్య దక్షిణే
నాగ్నిం భూమ్యాం లేపం నిమృజ్యాపఉపస్పృశ్య దర్వీంబర్హిష్యాసాద్య
పూర్వవదుత్తరం పరిషిచ్య శేషం ప్రాశ్యాచమ్య ఏవం పునః ప్రాశ్యా
చమ్య దర్వీమాదాయోదఙ్నివృత్య ఉత్సృప్యసకృద్భక్షాచమ్యదర్వ్యా
ముదకంనినీయాచమ్య దర్వీం దర్భేణప్రక్షాళ్యాచమ్య దర్వ్యామపః
పూరయిత్వా సర్పానుద్దిశ్యాఽగ్నిం ప్రతిదిశ్యుత్సిచ్య పునః పూర
యిత్వా పురస్తాదుత్సిచ్య చతుర్థీంపూరయిత్వా బర్హిర్నినీయ శేషం
పత్న్యంజలావానయేత్ యదిసానసమీపేస్యాత్కుశేష్వపోనినయేత్.
అనాజ్ఞాతత్రయం జుహుయాజ్జపేద్వా వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్.
ఇతి స్మార్తాగ్నిహోత్రవిధిః.

అథ ప్రసంగాత్పాకయజ్ఞవిధీరుచ్యతే.

చంద్రచూడే॥ శ్లో॥ ఔపాసనంవైశ్వదేవం పార్వణంచాష్టకంతథా।
మాసిశ్రాద్ధఃసర్పబలి రీశానబలి రేవచ॥ ఇతి సప్తపాకయజ్ఞవాచ్యాని.

తత్రాదౌనిత్యౌపాసనమ్.

సుదర్శనకారికాయాం॥ శ్లో॥ వైవాహికచరోరూర్ధ్వం తండులైరథ
వాయవైః। సాయంప్రాతఃపాణినైవ జుహుయాదాహుతిద్వయం।
సాయంసాయముపాసన హోమంహోష్యఇతీరయేత్। ప్రాతఃప్రాత
రౌపాసన హోమంహోష్యఇతీరయేత్। సంకల్ప్యస్థాపనంచేత్స్యా
ద్వహ్నేర్యత్రక్వచేదితం। సంస్థాప్యపరిషిచ్యాగ్ని మదితేన్వితిపూర్వ
వత్। జుహుయాదగ్నయేస్వాహే త్యగ్నిముద్దిశ్య దేవతాం। తథాగ్న
యే స్విష్టకృతే స్వాహేత్యేవంప్రకారతః। ప్రాతరేకత్రిసూర్యాయ
స్వాహేతిప్రథమాహుతిం। ఆహుః కుర్యాత్తతఃప్రాగ్వ దుత్తరం
పరిషేచనమ్॥

అథ వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధిః.

చంద్రచూడామణౌ॥ శ్లో॥ సాయంప్రాతర్వైశ్వదేవః కర్తవ్యోబలిరే
వచ। అనశ్నతాఽపిసతత మన్యథాకిల్బిషీభవేత్॥ తథా॥ అలాభే

యేనకేనాఽపి ఫలశాకోదనాదిభిః, పయోదధిఘృతైః కుర్యాద్వై శ్వదేవం స్రువేణతు, హస్తైరగ్న్యాదిభిఃకుర్యాదద్భిరంజలినాజలైః, స్మృత్యన్తరేఽపి, ఆదావృద్ధౌక్షయేచాన్తే దర్శేమధ్యే మహాలయే, ఏకోద్దిష్టే నివృత్తౌతు వైశ్వదేవోవిధీయతే, ఇతి నిరగ్నికవిషయం, శాఖాన్తరవిషయంవా, సాగ్నికానాంతుసర్వత్ర, వైశ్వదేవః పంచ మహాయజ్ఞాశ్చ బ్రాహ్మణభోజనాన్యే నానన్నేనవైశ్వదేవపంచ మహా యజ్ఞాన్ కుర్యాదితి సుదర్శనాచార్యైరుక్తం— హేమాద్రావయమోఽపి, శ్రాద్ధాత్ప్రాగేవకుర్వీత వైశ్వదేవంతుసాగ్నిక॥ ఇతిసంప్రాప్తే పార్వణశ్రాద్ధే ఏకోద్దిష్టే తథైవచ। అగ్రతోవైశ్వదేవఃస్యాత్పశ్చాదేకాదశేఽహని॥ తత్పరిశిష్టాత్ప్రాగేవకుర్యాత్॥ వ్యాసః.॥

శ్లో॥ హోమాగ్రదానరహితం నభోక్తవ్యంకదాచన। అవిభక్తేషుసంసృష్టే నైకేనాఽపికృతంకృతమితి। తదాహమితాక్షరాయాం నారదః। భ్రాతౄణామవిభక్తానామేకోధర్మఃప్రవర్తతే। విభాగేసతి ధర్మోఽపి భవేదేషాంపృథక్ పృథక్॥ ఆశ్వలాయనోఽపి- శ్లో॥వసతామేకపాకేన విభక్తానామపిప్రభుః। ఏకస్తుచతురోయజ్ఞాన్ కుర్యాద్యాయజ్ఞపూర్వకాన్॥ అథ విశేషమాహ— శ్లో॥ అవిభక్తావావిభక్తావాపృథక్పాకాద్విజాతయః। కుర్యుఃపృథక్ పృథగ్యజ్ఞాన్ భోజనాత్ప్రాగ్దినేదినే॥ మాధవీయేఅంగిరాః, శాలాగ్నౌతుపచేదన్నం లౌకికేవాఽపినిత్యశః, యస్మిన్నగ్నౌ తస్మిన్ హోమోవిధీయతే.

శాతాతపోఽపి॥ శ్లో॥ లౌకికేవైదికేవాఽపి హుతేస్పృష్టిజలేక్షితౌ। వైశ్వదేవస్తుకర్తవ్యః పంచసూనాపనుత్తయే॥ ఇదంబహ్వృచాంవిషయం తైత్తిరీయాణాంతు ఔపాసనేపచనేవేతినియమాత్— ఔపాసనవత్ ఔపాసనే, యత్రపచ్యతే, నచపచనాగ్నౌ— పురాణే, అకృతే వైశ్వదేవేతు భిక్షౌభిక్షార్థమాగతే। ఉద్ధృత్యవైశ్వదేవార్థం భిక్షాం దత్వావిసర్జయేత్। వైశ్వదేవాకృతందోషం శక్తోభిక్షుర్వ్యపోహితి। నహిభిక్షాకృతందోషం వైశ్వదేవోవ్యపోహతి॥ ఆరంభకాలః,

ఆరంభస్తుచతుర్థీహోమహూనన్తరేణైవ శిష్టాచారాత్। కర్మమధ్యేకర్మాన్తరారంభస్యాఽయుక్తత్వాచ్చ। కేచిత్పార్వణస్థా

శ్రీపాకాదనన్తరమేవ వైశ్వదేవార్థమిచ్ఛన్తి స్మృత్యర్థసారే॥ అంగుష్ఠ
పర్వమాత్రస్స్యా వదానంతరతోఽపిచ । జ్ఞేయంస్విష్టకృదర్థంతు చ
తురంగులసమ్మితం । కుక్కుటాండప్రమాణంతు బలిమిత్యభిధీయతే।
ఆహుతిద్విగుణంగ్రాసే మయూరాండాకృతిస్తథా । గ్రాసమాత్రంభ
వేద్భిక్షా మగ్రగ్రాసంచతుష్టయం। అగ్రంచతుర్గుణీకృత్య హంతకార
స్సఉచ్యతే॥ తతఃసుదర్శనకారికాయాం.

శ్లో॥ అథవక్ష్యేవైశ్వదేవం ధర్మోక్తంతత్ప్రసంగతః । పూర్ణేవివా
హేశయనం ద్వాదశాహమథశ్వయోః । బ్రహ్మచర్యంవర్జనంచ క్షార
స్యలవణస్యచ । దంపత్యోరుపవాసస్స్యా దేకరాత్రమతఃపరం । ప్రశ
స్తేహన్యథారంభ శ్చరిత్ర్యైవంవ్రతంభవేత్ । తత్పత్న్యాహృత్యాన్నసం
స్కర్తా తిష్ఠంత్సిద్ధేనఏవతు। భూతమితిస్వామినేప్ర బ్రూయాత్ప్రత్యు
త్తరంతుసః। తత్సుభూతంవిరాడన్నం తన్మాక్షాయీతిసంవదేత్ । పచ
నేవైశ్వదేవస్యా న్నస్యాదౌపాసనేయది । యత్రక్వచోపితంచోప
సమాధాయవిధానతః । అశనీయంయదన్నస్యా ద్ధోమార్థంకల్పయే
త్తతః । హవిష్యమన్నమేకస్మిన్ పాత్రేకించిత్తథాపరే। హవిష్యంక్షా
రలవణ పరాన్నేనయుతంతథా॥

దేవయజ్ఞార్థం తృతీయంకల్పయేత్తథా॥ శ్లో॥ గృహ్ణీయాత్సర్వతఃకించి
చ్చతుర్థేగ్రార్థమేవతత్ । మనుష్యయజ్ఞార్థమితి సర్వతోఽన్నంతు
పంచమే । ప్రాతఃప్రాత్రర్వైశ్వదేవేన యుక్త్యాక్షతిభాగురుం । సాయం
సాయంవైశ్వదేవే నేతికృత్వాతద్వైవత । పరిషేచనముదితే న్వేతికృ
త్వాయథావిధి । అంగుష్ఠపర్వమాత్రంపడన్నాన్ ప్రథమకల్పితాన్॥
అగ్నయేస్వాహేతి షడ్భిర్జుహుయాత్పాణినాహుతీః తతఃప్రకు
ర్యాత్పూర్వ వదుత్తఃపరిషేచనం తత ఉత్తరతోవహ్నేర్భస్మోఽపో
హ్యాణ్యష్టమంత్రతు, స్వాహాకారేణహవిషాఞ్జుహుయాత్కించిదేవతు, శేషం
షడాహుతీనాం తద్ధవిష్యేణతుసంసృజేత్ ।తేనసూపసంసృష్టేన క్షారా
శ్చబలయఃక్రమాత్ । తస్మిన్నేవబలిద్దేశే హస్తేనపరిమార్జయేత్ ।
అవోక్షణంచతాన్యుప్య తూష్ణీమన్తేసమన్తతః। దేశేదేశేసమేతాన్
పరిషించేత్సకృత్సకృత్ ।అగ్నింపరిషిచ్యోదగపవర్గం దేయంబలిద్వయం।

ధర్మాయేతిచమంత్రాభ్యా మగ్నేర్దక్షిణతోభవేత్। ఉదధాన్యాస్సన్నిధౌతు అద్భ్యస్స్వాహేత్యనేనతు । మధ్యేగారస్యప్రాక్సంస్థ ఓషధీభ్యఇతిద్వయం । అగారస్యోత్తరేపూర్వే దేశేగృహ్యాభ్యఇత్యపి। చతుర్భిర్దక్షిణేదేశే ఽగారస్యశయనస్థలే। తస్మిన్కామాయేతిబలిర్దేహల్యామప్యతఃపరం । అన్తరిక్షాయేతిదద్యా దపిధాన్యబలిస్తతః। యఏజతీత్యథబ్రహ్మ సదనేదశభిఃక్రమాత్ । పృథివ్యాఇతితస్యామ్యే ప్రాచీనావీతినాతథా। అవాచీనేనహస్తేన స్వధాపితృభ్యఇత్యథ। నమోరుద్రాయేతితస్యో పవీత్యుత్తరతస్తథా ॥ ప్రాచీనావీతినాపూర్వం పరిషేత్యుత్తరంతథా । యజ్ఞోపవీతినాగ్రంచ బ్రాహ్మవిద్యదసీత్యాదినాదితేన్వితిస్యాత్పరిషేచనం । వృష్టిరసీత్యాదినాప్రాగ్యజ్జలస్పర్శనంతతః। ప్రాచీనావీతినాపితృ యజ్ఞేనయక్ష్యఇత్యథ। ఆగూర్యవిద్యధ్భామాచ అంగుష్ఠతర్జనీమధ్యతః। పితృభ్యస్స్వధాస్త్వితిదద్యాద్వృష్టిస్తథాపరం । యజ్ఞోపవీతినాభూత యజ్ఞేనయక్ష్యఇత్యథ । ఆగూర్యవిద్యాచ్ఛుభూమా విదంభూతేభ్యఇత్యపి । దద్యాద్వృష్టిరథయజ్ఞో పవీత్యేవవిచక్షణః। మనుష్యయజ్ఞేనయక్ష్య ఇత్యుక్త్వావిస్యదస్యథ। బ్రాహ్మణాయకల్పితాన్నం దద్యాద్వృష్టిస్తతఃపరం । గృహవాసిషుతృప్తేషు సర్వపాత్రేభ్యఆదరాత్ । సంమృజ్యలేపాసర్వాంస్తా నద్భిస్సమృజ్యబుద్ధిమాన్ । రుద్రాయస్వాహేతిదద్యా దుత్తరేణశుచస్థలే। రౌద్రాంతమేవసాయంస్యా ద్వైహాయసబలింతతః । యేభూతాఇతికుర్వీతాకాశేనతుమహామఖః। బలీనామథవాస్త్వన్నైర్వైహాయసబలింహరేత్। హుత్వాషదాహుతిర్నాత్రి క్వచిద్రౌద్రింతమీరితం । ఛేదనేభేదనేపాకే పేషణేమార్జనేతథా । పంచస్థానాయసూనాయ పంచదోషాః వినశ్యతి॥

అథప్రయోగః.

వృద్ధకృష్ణీయే, చతుర్థీప్రభృత్యా ద్వాదశాహం దంపత్యోరధశ్శయ్యాబ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనంచ, త్రయోదశేఽహన్యుపవాసః చతుర్థేఽహని చంద్రతారాబలాన్వితేఽహనివా ఔపాసనాగ్నేః పశ్చిమతః ప్రాఙ్ముఖఆసీనోయతా సుర్వ్యైశ్వదేవసిద్ధ్యర్థం స్థాలీపాకం

కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పార్వణవద్వైశ్వదేవస్థాలీపాకంకృత్వాజయాది పరిషేచనాన్తంకుర్యాత్. తదారభ్యయావజ్జీవం వైశ్వదేవం గృహపాకేనకుర్యాత్. గృహపాకాద్ధవిష్యమన్నమాదాయ పాత్రస్థంసఘృతమన్నం పంచధావిభజ్య వైశ్వదేవార్థమేకభాగం ఉష్ణీభస్మన్యాదిబల్యర్థం, ద్వితీయం, దేవపితృభూతయజ్ఞార్థంతృతీయం, అశ్రార్థంచతుర్థం మనుష్యయజ్ఞార్థం పంచమం, ఏవంపంచధావిభజ్య, యతాసుః, తిథిశ్రవణంకృత్వా పంచసూనదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థమన్న శుద్ధిద్వారా ఆత్మశుద్ధ్యర్థం ప్రాతర్వైశ్వదేవేనయక్ష్యే - సాయం, సాయంవైశ్వదేవన యక్ష్యఇతి సంకల్పవిశేషః ఔపాసనేపచనేవాఽగ్నౌ పరిషిచ్య అగ్నయేస్వాహా, అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా ఇతి ప్రథమభాగమాదాయ, షడాహుతీర్హస్తేనజుహుయాత్. అత్రదేవప్రయోగః— ప్రతిపద్యోక్తదేవతాః? ఉత్తరంతోఽప్యేవమేవ తతఉదీచీనముష్ణంభస్మాపోహ్య ద్వితీయభాగాత్కించిదాదాయ తూష్ణీం స్వాహేతిహుత్వా ఽగ్నయ ఇతిత్యాగః, ఉత్తరంపరిషిచ్య ప్రథమభాగంద్వితీయభాగగ్ం సగ్జ్యబలింహరేత్ యత్రియత్రబలిహరణం తత్రతత్రసమ్మార్జనమవోక్షణంచకృత్వా - యథాంగుల్యగ్రిణిభూమింస్పృశన్తి తథాబలింహరేత్ సర్వత్రిబలిషుగంధపుష్పాక్షతైరభ్యర్చ్య సమంతంపరిషేచయేత్ ఏకదేశేసమవేతానామపి బలీలాం సకృత్సకృదన్తే పరిషేచనం కుర్యాత్ తథాపరేణాగ్నిముదగపవర్గం ధర్మాయ, అధర్మాయ, ఇతి బలిందత్వా తూష్ణీంపరిషిచ్య సర్వత్రిబలిషుతూష్ణీం పరిషేచనంకుర్యాత్. అద్భ్యః, ఉదధానీసన్నిధానేదత్వా పరిషిచ్య అగారస్యమధ్యే ప్రాగపవర్గం ఓషధివనస్పతిభ్యః రక్షోదేవజనేభ్య ఇతిదత్వా పరిషిచ్య అగారస్యోత్తరపూర్వదేశే ప్రాగపవర్గంగృహ్యాభ్యః అవసానేభ్యః అవసానపతిభ్యః సర్వభూతేభ్యః దత్వాపరిషిచ్య దేహల్యాం అంతరిక్షాయాందత్వా పరిషిచ్య ఏతేషాం దశానాం బలీనాం దక్షిణతః ప్రాచీనావీతీ పితృతీర్థేన స్వధాపితృభ్యఃస్వాహా దత్వా ప్రదక్షిణం పరిషిచ్యతతఉపవీత్యప ఉపస్పృశ్య నమోరుద్రాయపశుపతయేస్వాహా దశానాందక్షిణతః పితృబలేరుత్తరతః మధ్యేదత్వాపరిషిచ్య యద్యా

కాశఉత్క్షిపతి యేభూతాః ప్రచరన్తి......తథాతుస్వాహేతిపృష్ఠవాస్తునిబలిందద్యాత్. దివాచార్యేవ, దివాబలిమిచ్ఛన్తః, రాత్రౌనక్తంబలిమిచ్ఛన్తః తత్తోదదామీతి.........కామస్సమృద్ధ్యతాం ఇత్యేకంవేదతత్త్వార్థవిముషే. బ్రాహ్మణాయదత్వాపఉప స్పృశేత్. అథకృతప్రాణాయామః దేవయజ్ఞేనయక్ష్యే విస్యదసి అదితేన్వీత్యగ్నింపరిషిచ్య హస్తేన దేవేభ్యః స్వాహేతి తృతీయభాగాదాదాయమధ్యేఽగ్నౌహుత్వా ఉదితేన్వమగ్గ్స్థాః ఇతి పరిషించతి॥

అథ గౌణఃకాలః.

శ్లో॥ ఉదయాత్ ఘటికాస్తిస్రః ప్రాతస్సంధ్యాముపాసితుం। సాయమస్తమయాదూర్ధ్వం మధ్యాహ్నేద్వాదశోర్ధ్వతః । సంధ్యాకాలస్త్వయంప్రోక్తః నివృత్తిస్తదతిక్రమే। విధేయంవిధిమార్గేణ తతఃఫలవతిక్రమః॥—స్మృత్యన్తరే॥ శ్లో॥ ప్రాణాయామత్రియంప్రాత ర్ద్విగుణంసంగవేస్మృతం । మధ్యాహ్నేత్రిగుణంప్రోక్త మపరాహ్ణేతుషడ్గుణః। సాయాహ్నేద్వాదశగుణం సూర్యమత్యాంతతోవ్రజేదితి । ఏకాహంసమతిక్రమ్య ప్రమాదాదకృతంయది। అహోరాత్రోషితోభూత్వాగాయత్ర్యాశ్చాయుతంజపేత్। ద్విరాత్రేద్విగుణంప్రోక్తం త్రిరాత్రేత్రిగుణంస్మృతం। త్రిరాత్రాత్పరతశ్చైవ శూద్రఏవనసంశయః। ఆలస్యాదినాకాలయాపేతుసఏవాహి । యస్సంధ్యాకాలతః ప్రాప్తమాలస్యాద్యదివర్తతే । సూర్యహత్యామవాప్నోతి ఉలూకత్వమవాప్నుయాత్ । కాలాతిక్రమేఽపిదోషాభావనిమిత్తానిసఏవాహ ॥ — దేవతాగ్నిద్విజాతీనాం కార్యేమహతిసంస్థితే । సంధ్యావందనవిచ్ఛిత్తిర్నదోషాయకదాచన। సూతకేమృతకేచైవ సంధ్యాకర్మనసంత్యజేత్॥

స్మృత్యర్థసారే.

సంధ్యాత్రయలోపేత్వష్టసహస్రమితంసావిత్రీం జపేదిత్యుక్తం అత్యంతాశక్తౌతుస్మృత్యన్తరే ప్రతిసంధ్యాలోపేగాయత్రీ శతంవాజపేదిత్యుక్తం॥ — అస్తీతిఫలమ్.

అగ్నికార్యంవినాభోజనేప్రాయశ్చిత్తమగ్నివిధానే.

శ్లో॥ మానస్తోకేజపేన్మంత్రం శతవారంశివాలయే । అగ్నికార్యం వినాభుంక్తేన పాపంబ్రహ్మచారిణాంతి— స్మృత్యంతరే. —సంధ్యాగ్ని కార్యలోపే స్నాత్వాఽష్టసహస్రంగాయత్రిం జపేదిత్యుక్తం. భిక్షా లోపేద్వ్యష్టశతమితం - అమత్యాపరిత్యాగేతు — యాజ్ఞవల్క్యః, భోక్త్వాగ్నికార్యంత్యక్త్వాతు సప్తరాత్రమనాతురః, కామావకీర్ణిత్యా భ్యాంవైజుహుయాదాహుతిద్వయం, ఉపస్థానంతతఃకుర్యాత్సంమాసిం చత్వనేనహి, మంత్రౌతు మితాక్షరాయాముక్తం.

అత్యశవక్త్రాబుర్గ్నివిధానే.

శ్లో॥ తంవోధియజపేన్మంత్రం లక్షమేకంశివాలయే ।
బ్రహ్మచారీస్వధర్మేషు న్యూనంచేత్పూర్వమేవతదితి॥

అగ్నేఃప్రాదుష్కరణకాలః.

'పురాదిత్యస్యాస్తమయాత్పురాదిత్యస్యోదయా, దితి బోధాయనే నోక్తత్వాద్విహరణానన్తర మస్తమయ ఉదయాశ్చ యథాభవతి తథావిహరేత్. 'అథాధివృక్షసూర్య, ఇత్యాపస్తంబసూత్రేచోక్తం. ఉదయాస్తమయాత్పూర్వ ముద్ధరణస్యకాల ఇతి నిష్కర్షః.

ఏతత్ప్రాదుష్కరణకాలాతిక్రమే ఉక్తప్రాయశ్చిత్తాభావాత్స ర్వప్రాయశ్చిత్తమేవ కార్యంతద్యథా:—హోమకాలే అస్తమయా త్పూర్వం ప్రాదుష్కరణ నిమిత్తపూర్వకం సాయంప్రాతహోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య హోమద్రవ్యసంస్కారపూర్వకంసంస్కృతాజ్యేన ఓంభూర్భువస్సువఃస్వాహా ఇతిసర్వప్రాయశ్చిత్తం స్రువేణహుత్వాహో మద్రవ్య సంస్కారాదిప్రాప్తకాలహోమం కుర్యాత్.

ఇత్యగ్నివిధానోక్తమనుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తమ్.

గ్రంథాన్తరే:— తదుక్తం నారాయణభట్టీయే, అథాఽగ్ని ప్రాదుష్కరణకాలః, ప్రాదుష్కరణమగ్నేః ప్రజ్వలనం — కాత్యా యనోఽపి — ఏతత్ప్రాదుష్కరణకాలాత్యయే సమస్తవ్యాహృతిభి రేవాజ్యాహుతిఃకార్యా. ఇతి స్మార్తానుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తవిధిః.

అథ స్రుక్స్రువాదిప్రకృతివృక్షః.

స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ జుహూః పాలాశ్యుపభృదాశ్వత్థీవై కంకతీ ధ్రువా । యజ్ఞస్సర్వస్రుచః కార్యాః సర్వేవాభూర్జవృక్షజాః । ఖాదిరేణస్రువః కార్య శమ్యాః ప్రాశిత్రమేక్షణే । ఖాదిరోముసలః కార్యః పలాశస్యోలూఖలః । యద్వాభూవారుణః కార్య స్తదభావేఽన్యవృక్షజః । ముఖ్యాభావేతుసదృశం ద్రవ్యంప్రతినిధీయతే । యావత్తావత్సదృశం తత్రదేవాహిగృహ్యతే। సంగ్రహే, ప్రశస్తేపూర్ణపాత్రేస్థ దారుకస్యఅయోముఖే । ఖాదిరేణస్రువః కార్యః పాలాశేనజుహూర్భవేత్ । ద్విప్రాదేశబిలేస్యాతా మన్యైర్వాయజ్ఞియైర్ద్రుమైః । తదభావేపలాశస్య పర్ణాభ్యాంహూయతేహవిః । పలాశపర్ణాభావేతు పర్ణైర్వాపిప్పలోద్భవైః । పర్ణమగ్రమధ్యమం । ,మధ్యమేనపర్ణేనజుహోతీతిశ్రుతేః । చమసంవాప్రణీతాయాః కాంస్యపాత్రమథాఽపివా॥

ఘట్టనప్రకారః

సంగ్రహే, ఆయామంపంచధాకృత్వా ద్విభాగంపాత్రముచ్యతే। త్రిభాగందండమిత్యాహు రేతదాయామలక్షణం । పాత్రాయామేర్థతః పాత్రం విస్తారశ్చతదర్ధతః । గ్రీవంవిస్తారతస్స్యాద్బిలస్యోచ్ఛ్రాయ ఇష్యతే । విస్తారాద్ద్విగుణంపాత్రం గ్రీవావిస్తారమధ్యతః॥

పంచమహాయజ్ఞప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ పంచమహాయజ్ఞానామేకైకస్మిన్నేకాహమతీతేమనస్వతీంజుహుయాత్ ।ద్వ్యహంత్ర్యహంవాఽతీతేతి స్రస్తంతుమతీర్యజేత్ । ఆత్రిరాత్రాదిమంమేవరుణ, తత్త్వాయామి, యచ్చిద్ధి, యత్కించేతిచతస్రోవారుణీర్జుహుయాదత ఊర్ధ్వమగ్నయేభ్యావర్తినీర్జుహోతి తత్రాగ్నయేభ్యావర్తిన ఇతిత్యాగః అగ్నయే తంతుమతేచరుః కార్య ఇత్యాహ కవివల్లభః.

ఘటశ్రాద్ధకారికాః

మూ॥ కులహీనాంయథోక్తానాం గర్భహర్తౄపతితానాంతథాద్దైవదోహిణానాస్తిసంస్కృతిః । నాశౌచంనోదకంతస్య నగర్భాత్పైతృ

మేధికం । ఘటశ్రాద్ధంప్రకుర్వీత బంధుభిఃసహధర్మతః । మనోహరే ఽపి-మహాపాతకసంఖ్యాని పాపానివివిధానిచ । యామోహాత్సమతిక్రమ్య పతినాభర్తృబాంధవాన్ । కుర్వంతిజ్ఞాతయోనూనం తస్యానాస్తిప్రతిక్రియా । తస్యాః కేశాన్గృహీత్వాథ నీత్వాబంధుభిరేవచ। శిరస్సహముఖంబధ్వా విసృజేద్వనగహ్వరే । ఘటశ్రాద్ధంతతఃకుర్యాద్బంధుభిర్బ్రాహ్మణైఃసహ । స్నాత్వాఽథస్వగృహంగత్వా స్వస్తివాచనపూర్వకం । బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్పశ్చాత్సమాప్తౌవాచయేత్తథా॥ — హేమాద్రికారః. — శ్లో॥ ఘటశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత మహానద్యన్తరేవనే। చతుష్పథే దేవగృహే పర్వతాఽగ్రే విశేషతః। శ్రోత్రియాయదరిద్రాయ ఋత్విజేదంభవర్జితే। ఆచార్యాయప్రకల్ప్యాదౌ పునర్ద్వౌబ్రాహ్మణౌతథా । ఆవాహనంతతఃకుర్యాద్బ్రహ్మవిష్ణుహరాయచ । నవకుంభాంత్సమాదాయ సంపూర్యసితతండులాన్।స్వర్ణవస్త్రైణసంఛాద్యప్రత్యేకంనవతంతుభిః ॥ సమావేష్ట్యతథార్చ్యేనిధాయకలశాంస్తతః, గోధూమమాష? ముద్గాశ్చప్రత్యేకం ప్రస్థమాత్రతః, నిధాయతత్రికుంభంచ పరితఃఫలసంయుతం, గుడాజ్యమధుదుగ్ధాది పంచరత్నాదినిఃక్షిపేత్, శ్లో॥ ప్రత్యేకంకుడుపంతత్ర క్షీరసర్పిషజీరకాన్ । ఏలానాగరఖండాని ప్రత్యేకంముష్టిమానతః।

ఆర్ద్రామలకమాత్రంతు రామఠంతత్రనిక్షిపేత్ । వస్త్రాదిభిరలంకృత అలంకృత్యయథోచితం । కుండలంపాదుకంఛత్రి ముంగలీయాంకవేష్టితం । దత్వాఽభ్యర్చ్యయథానిష్కం తదర్ధంవాయథోచితం । దద్యాత్తద్ఘటంతత్ర బ్రాహ్మణేభ్యఃస్వయంప్రతి । కులేమమసముద్భూతం మయాదత్తమిదంతవ । స్వీకురుష్వద్విజముఖే తన్నామస్మరణంపునః। దద్యాద్బ్రహ్మర్పణంబ్రియా దాచార్యాయపయస్వినీం। దద్యాద్గాం దక్షిణాందత్వా కృత్వాకుంభంప్రదక్షిణం। బంధుభిస్సహతత్కుంభం భిత్వాతన్నావలోకయేత్ । స్నాత్వానదింసమాసాద్య గృహంగత్వా యథాసుఖం । పుణ్యాహవాచనంకృత్వా భుక్త్వానవై పావనంహవిః।

ఇతి ఘటశ్రాద్ధవిధిః.

అథ ప్రకారాన్తరేణఘటశ్రాద్ధవిధిః

నారీవాపురుషోఽథవాయదికులభ్రష్టః ప్రమాదాత్తతః తాంత్యక్త్వావిరజాదిపూర్వక ఘటశ్రాద్ధాదినానిష్కృతిః। నోచేత్పాతకినోఽభవన్తికులజాః సర్వేమహానిందితాః ప్రాయశ్చిత్తవినిర్ణయః శ్రుతిమతంహావ్యేషుకవ్యేష్వపి, మహాపాతకిభిశ్చైవ శస్త్రైరత్యన్తదూషితః। ప్రాయశ్చిత్తైరశక్తశ్చ తేషాంనైవోదకక్రియా, — యస్మిన్కులేమహాపాతకంకృతం ప్రాయశ్చిత్తమకృతం కర్తాతంపరిత్యజ్య తత్పుత్రాదయః సపిండజ్ఞాతయః సత్కులజనితసంకిలీకరణ పాతిత్యనిర్హరణార్థం తముద్దిశ్యత్యాగవిధినా ఘటశ్రాద్ధంకుర్యాత్,

తస్యాయంప్రయోగః.

గురుశుక్రమౌఢరహితే జ్యోతిర్విదుక్తే పుణ్యదివసే వేదశాస్త్రసమర్థాన్ శిష్టాంశ్చతుశ్శాఖాజనితాం చ్ఛ్రోత్రియానాహూయ తన్నిమిత్తత్యాగవిధిం విజ్ఞాప్య మహానద్యాం దేవగృహేవా మహోపగాసువాస్వగృహే శుద్ధింకృత్వాగ్రామాన్నిర్గత్యైకాందాసీంశుచి స్నాతాం శుక్లాంబరధరాం గంధమాల్యాదిభిరలంకృత్య ఏకమవ్రణంనూతనం ఘటమానీయపతితగోత్రనామ సంబంధాననులిప్య సర్వౌషధీభిఃప్రక్షాళ్య పయఃపూరయిత్వాయమసూక్తేనాఽభిమృశ్య దాసీశిరసినిధాయ సర్వైః సహైవదాసీపురస్సరం గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్య చతుష్పథేనిధాయ పతితగోత్రనామ్నా శోకాదశ్రుపాతాదికంకృత్వాపుత్రాదయః సపిండాఃఘటంత్రిః ప్రదక్షిణీకృత్య అత్రబలిం ప్రక్షిప్య ప్రవ్రజేయుః. తతఃశరీరశుద్ధ్యర్థం పావమానపంచగవ్యామలకవారుణ స్నానానికృత్వా, రాత్రౌ పుణ్యాహవాచనం కృత్వా పంచగవ్యహోమంకృత్వా ప్రాశ్యతతోఘటశ్రాద్ధం విరజాహోమంకృత్వా మహావ్యాహృతయో విష్ణురుద్రయమబ్రహ్మ సవితృదుర్గాగణేశాదికాన్ సక్తుతిలవ్రీహి ఘృతశమీసమిత్కుశదూర్వాదిభిరేకైకయాఽష్టాహుతి సంఖ్యయా స్వగృహ్యోక్త విధానేనహోతవ్యంచరుణాహోమం సమాప్య అష్టౌపిండాన్కృత్వాఽగ్నేరష్టది

త్వష్టపిండాన్నిధాయదశదానాదీనికృత్వాపునః పరిభాతేశతంపంచశతం వింశతిర్వాబ్రాహ్మణాన్ భోజయేదేవఘటశ్రాద్ధప్రయోగస్సమాప్తః॥

తదాహుర్యస్యాగ్ని మనుద్ధృతమాదిత్యోభ్యుదియాద్వాఽభ్యస్తమియాద్వా ప్రణీతోవా ప్రాగ్హోమాదుపశామ్యేత్ తత్ర ప్రాయశ్చిత్తిరితి హిరణ్యం పురస్కృత్యసాయముద్ధరే జ్యోతిర్వైశుక్రం హిరణ్యంజ్యోతి శ్శుక్రమసావదేవజ్యోతిః శుక్రం పశ్యన్నుద్ధరతి రజతమంతర్ధాయ ప్రాతరుద్ధరే దేతద్రాత్రిరూపమితిబహ్వృచబ్రాహ్మణశ్రుతిః.

అథసంధ్యాదౌజపవిధిః

శ్లో॥ అనామిమధ్యమారభ్య ప్రదక్షిణమనుక్రమాత్ ।
మధ్యమామూలపర్యంతు గాయత్రీజపమాచరేత్ ॥

అథదానలక్షణమ్

శ్లో॥ కన్యాదానేచగోదానే దాస్యనడ్వాహకుంజరే । తిష్ఠన్ ప్రతిగృహీతవ్యం నరోవారుణదిఙ్ముఖః । అశ్వంకర్ణేగజందంతే దాసీంకేశేష్వజాంగళే । గాంపుచ్ఛేతువృషంస్కంధే మహిషీంశృంగమధ్యమే। కన్యాంహస్తేనగృహ్ణీయా ద్వరోవారుణదిఙ్ముఖః।

శ్లో॥ ఇధ్మతంత్రేవినాయత్ర నాఽఘారౌనాస్తిచక్షుషీ।
ఇధ్మతంత్రేషుసర్వత్ర ఆఘారౌచక్షుషీమతౌ॥

శ్లో॥ అనధీతస్యపుత్రస్య పుత్రస్స్యాద్ధ్యానాన్వితః।
శూద్రపుత్రస్తువిజ్ఞేయః సర్వేషాంఫలమశ్నుతే॥

శ్లో॥ జాతస్యపుణ్యాహవిధౌచపత్నీసుతస్యతాందక్షిణతోనిషేకే ।
అన్యేషుకార్యేషుయథోపవేశం వధూంసమేత్యాదిమతానుసారః॥

శ్రాద్ధేఽగ్నౌకరణలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ అగ్నౌకరణలోపేచ భోజనాద్ధ్యేయదిస్మరన్। ఆజ్యేనహోమం జుహుయా చ్ఛేషంపాత్రేవిధీయతే॥

ద్విభార్యాగర్భిణీపతిః

శ్లో॥ గర్భిణ్యౌయస్యద్వేభార్యే ఏకాభార్యాప్రసూతికా।
క్షురకర్మనకర్తవ్యం నామకర్మాదికారయేత్ ॥

ఛాయానక్తమ్

శ్లో॥ ఆత్మనోద్విగుణఛాయా మతిక్రామతిభాస్కరే। తన్నక్తం నక్తమిత్యాహు ర్ననక్తంరాత్రిభోజనం ॥ — ఇదంరాత్రిభోజన నిషేధవిషయం॥

గ్రహణేశ్రాద్ధవిధిః

శ్లో॥ గ్రస్తేహ్యస్తమితేసూర్యే మృతేజాతేచసూతకే।
తద్దినేచోపవాసంచ పునఃశ్రాద్ధంపరేఽహని॥

శాఖారంభవిషయః

శ్లో॥ ఏకవేదైకశాఖానాం మధ్యేయోఽన్యవ్రతంశ్రయేత్।
శాఖాంస్వాంస్వాంపరిత్యజ్య శాఖారంశఃప్రకీర్తితః॥

నిత్యోపాసనకుండః

శ్లో॥ నిత్యహోమేతుకుండంస్యా న్మేఖలాద్వయసంయుతం।
అరత్నిమాత్రంవిస్తారం ద్వాదశాంగులమున్నతమ్॥

జీర్ణోపవీతవిసర్జనశ్లోకః

శ్లో॥ ఉపవీతంఛిన్నతంతు జీర్ణకంమలదూషితం । విసృజ్యామిపర బ్రహ్మన్ వాచోదీర్ఘాయురస్తుమే॥ ౧॥ పవిత్రవస్త్రంయదిజీర్ణవస్త్రం వేదాంతవేద్యం పరబ్రహ్మసద్యః। ఆయుష్యమగ్ర్యంప్రతిముంచశుభ్రం జీర్ణోపవీతంతువిసర్జనీయం॥

వివాహమధ్యేమావాస్యాచతుర్దశీవిషయమ్

శ్లో॥ చతుర్థిమధ్యేతుచతుర్దశీవాయ దాత్వమావాసు సమాగతా చేత్ । తథానకుర్యాదథ శేషహోమః పరేహ్నికుర్యాత్సకలంచతంత్రం । ఆజ్యంచసంస్కృత్యసకృద్గృహీత్వా హునేదనాజ్ఞాతమితిత్రయంచ । తథాచతుర్థ్యోత్రకభూర్భువాది మంత్రైశ్చకుర్యాదథ శేషహోమః।ఏవంనకుర్వీతతథాకరోతి చతుర్థిహోమోభవదభ్యుదైకం॥

పత్నీపుత్రస్థానవిధిః.

శ్లో॥ జాతకేనామకేచైవ హ్యన్నప్రాశనచౌలకే । ఉపాయనేవివాహేచ సీమంతాధానపుంసవే । కర్తాచవామతస్తిష్ఠేత్పత్నీపుత్రిస్తు దక్షిణే। కన్యాదానేతుశ్రాద్ధేతు అర్ఘ్యరేసోమదర్శనే। స్వయముత్తరతిష్ఠేత్పత్నీపుత్రిస్తు దక్షిణే॥

లాజహోమః.

శ్లో॥ అంజలేర్వామపార్శ్వేన లాజహోమోవిధీయతే। అగ్రేతు విధవానారీ కోణేచైవతుమధ్యమం। నచాగ్రేనచకోణేచ లాజానాం ప్రక్షిపేత్తతః। లాజానాంహోమకాలేచ యమోమృత్యుశ్చతిష్ఠతి। దంపత్యోర్రక్షణార్థాయ బ్రహ్మన్యేకోబహిర్భవేత్ । సోమాయాజ్యాహుతేఃపూర్వం సబ్రహ్మాగ్నేఃప్రదక్షిణం । లాజానాంహోమకాలేచ బ్రహ్మన్యేకోబహిర్భవేత్॥

ఇతి గ్రంధివిసర్జనహోమలక్షణమ్.

శ్రౌతేశుల్బంతథారజ్జుం శ్రావణ్యాముపవీతకం గ్రంథింవిస్రస్య జుహుయాద్గ్రంధియుక్తంనహావయేత్ .

చౌలలక్షణమ్.

శ్లో॥ వసిష్ఠానాంతుదక్షిణ్యాం భారద్వాజస్యవామతః। అత్రికశ్యపయోశ్చైవ చూడాశుభయుతాభవేత్ । మధ్యేతుగాలవానాంతు ముండస్తుభృగుగోత్రిణః। పంచచూడాహ్యాంగిరసః అన్యేషాంనియమోనహి । కారయేదృషిసంవిద్యా శిఖాఅపియథావిధి । వివాహమౌంజీస్నానేషు పుంసఃసీమంతయోరపి। శతాభిషేకశ్చైతేషు సరబంధోవిధీయతే । ఏవముక్తేషుయోక్త్రేషు దంపత్యోస్సరబంధనం। మౌంజీబంధంవటోరేవ మునిభిఃపరికీర్తితః॥

ఆజ్యపాత్రస్థాపనక్రమః.

శ్లో॥ వివాహేచౌలసీమన్తే స్వాధ్యాయవ్రతకర్మణి। స్నానగోదానసంధానే ఆజ్యసంస్కారమంతరే । వాస్తుహోమేచాగ్రయణే శాన్తిహోమేవృషోత్సృజే । ఉపనయనాదిసర్వత్ర సపరిస్తరణాద్బహిః॥

లాజహోమవిధిః.

శ్లో॥ అంగుళ్యగ్రేనహోతవ్యం నహుత్వాంజలిభేదతః । అంగుళీ వామపార్శ్వేన లాజహోమోవిధీయతే॥ కించ॥ లాజానాంహోమ కాలేతు యమోమృత్యుశ్చతిష్ఠతి । దంపత్యోరక్షణార్థాయ లాజహోమఇతిస్మృతః । సోమాయాజ్యాహుతేఃపూర్వం సబ్రహ్మాగ్నేఃప్రద క్షిణం । లాజానాంహోమకాలేతు బ్రహ్మపృష్ఠేబహిర్భవేత్ । కన్య కాయాంభ్రువోర్మధ్యే రుద్రస్త్రీనామరాక్షసీ । తద్రాక్షసీవధార్థాయ ప్రతీచ్యాందర్భముత్సృజేత్ ।

దశాంగధూపః.

షడ్భాగకుష్ఠాద్ద్విగుణో గుడశ్చలాక్షాత్రయంపంచనఖశ్చభాగం, హరీతకీసర్జరసస్యమాంసం భాగత్రయంచైకతుశైలకస్య ఘునస్యచత్వా రిపునస్యచైకో దశాంగధూపఃకధితోమునీంద్రైః.

అగ్నిచక్రశుద్ధిః.

శ్లో॥ నైకాధిద్వారయుతాకృతాస్తా శేషేగుణేభువివహ్నివాసః। సౌఖ్యాయహోమీశశియుగ్మశేషే ప్రాణార్థనాశోభువిభూతకేచ। శ్లో॥ ధృతిశ్చతిథివారంచ నక్షత్రంచచతుర్గుణం । ఏకీకృత్యత్రిభాగంచ శేషంపావకముచ్యతే। ఏకేచవసతేస్వర్గే ద్వితీయాథస్త్వధఃవచ। తృతీ యేమర్త్యలోకేఽస్మి న్నగ్నిచక్రంయథాక్రమం । ఆకాశేసర్వసంహా రః పాతాలేచధనక్షయః । మర్త్యలోకేమహావ్యాధి రగ్నిచక్రంప్రకీ ర్తితం । సూర్యభాత్త్రిత్రిభేచైవసూర్యవిచ్ఛుక్రపంగవః।చంద్రారేజ్య గుళిభినోనేష్టంభాక్కిహోమాహుతిఃఖలు॥ రవిః,బుధః,శుక్రః,భృగుః, పంగుః, శనైశ్చరః, చంద్రః, ఆరః, కుజః, ఇజ్యః, రాహుః, కేతుః॥

కపర్దికారికాః సమాప్తాః.

శ్రీమదాపస్తంబమహర్షయేనమః.

స్మార్తకపర్దికారికావళిః.

శ్లో॥ విఘ్నేశ్వరంసమస్కృత్య విఘ్నానాంవినివృత్తయే। ఆపస్తంబీయగృహ్యస్య కపర్దీవచ్మి కారికాం॥౧॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిపరిచోదితం కరిష్యతేయదాతదా। స్వకర్మయత్తదాదితో యతానురాగుణంవదేత్॥ శ్లో॥ ప్రాచీఃపూర్వముదక్సంస్థం దక్షిణారంభమాలిఖేత్। అథోదీచీఃపురస్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేత్ ॥ ౩ ॥ అవాక్కరోఽభ్యుక్ష్యనిధాయవహ్ని ముత్సిచ్యతేఽవోక్షణతోయశేషం। ప్రాక్తోయమస్మిన్నిదధాత్యుదగ్వా యథాబహిస్స్యాచ్చపరిస్తరాణామ్॥ ౪ ॥ దర్వ్యాజ్యపాత్రేణసహపరియోజ్యా వైకఙ్కతీప్రోక్షణభాజనీస్రుక్। ప్రణీతిపాత్రేణసహేధ్మదారూ ణ్యుపస్తృతేఽచ్ఛభిషుతేశ్చదర్వ్యా॥ ౫ ॥ దర్వీహుతౌతుసర్వత్ర నాస్తిచోదన్యచోదనా। చోదితేతతఏవస్య ద్యథోద్దిష్టంతథోదితం॥ ౬ ॥ తంత్రమోపథవత్స్యాద ధన్యపిప్రేష్యతేవచనాదితరత్రతు। స్విష్టకృచ్ఛతథాగ్నిముఖంభవే ల్లాజహోమముపాస్యకపర్దినా॥ ౭॥ సర్పపేషుతథైవహవిష్యభుగ్వైశ్వదేవఫలీకరణాహుతౌ। యావదుక్తమవేహిజయాదికం నాస్తి యత్రవచస్స్మరతత్రతు ॥ ౮॥ ఉత్సృజౌసముపాకరణేవ్రతే ష్విష్టనాగ్నిముఖంచజయాదిచ। అష్టకాభవసర్పబలిష్వథో పార్వణేపితృకర్మణిమాసికే॥ ౯ ॥ అగ్నిహోత్రికఏషవిధిర్భవేత్ జౌపదేశమతాదపివేపయోః। అన్యకర్మసుసాగ్నిముఖేష్వయం వేపయోరితినిత్యమపీష్యతే॥ ౧౦ ॥ పరిజ్వాల్యవహ్నింపరితస్సమూహ్య పర్యుక్ష్యహస్తస్థజలేనసమ్యక్। దర్భైఃపరిస్తీర్యయథోక్తమస్య పశ్చాచ్చబర్హిస్తృణుయాత్పురోగ్రం॥ ౧౧॥ సంపూర్యదర్వీం హవిషాప్రధాన తత్స్విష్టకృత్ప్రాశసభక్షణార్థం। నిధాయబర్హిష్యతఏవదర్వీం తూష్ణీంసమంతంసమిధంనిధాయ॥ ౧౨ ॥ నేష్టావిహోపస్తరణాభిఘారౌ ప్రధానహోమాంస్తతఏవహుత్వా। తతోగృహీత్వానిమృజేచ్ఛలేపం బర్హిష్యతస్స్విష్టకృతశ్చహోమః॥౧౩॥ ప్రాచీ

సమావృత్యనిగృహ్యాలేపం నిమార్జనందక్షిణతశ్చ భూమ్యాం। ప్రాశ్యా
తఏవాచమనంపునశ్చ నిష్క్రమ్య శేషస్యభవేచ్చభక్షః॥ ౧౪॥ లేహ్యా
థదర్వ్యాఽఽచమనంతతస్స్యాత్। సధర్మకోఽయంవిధిరాగ్నిహోత్రః॥
శ్లో॥ యదాశిషాంస్మృతివిహితంహివాచనం తదన్తతో భవతివివాహ
కాదిషు। క్రమాయతస్యోపనయనాదికేవచ స్థితైవతద్ద్విజవరభో
జనంభవేత్ ॥ ౧౬ ॥ గార్హ్యేషుకర్మస్వపరాధదృష్టౌ వబ్రాహ్మణో
క్తేషుసునిష్కృతిస్స్యాత్। ఏకాహుతిర్వ్యాహృతిభిర్హుతాసా స్మార్తే
ష్వనాదేశఇహేసుయామః ॥ ౧౭ ॥ యత్కర్మణిబ్రాహ్మణశబ్దచోక్తో
భ్రేషోఽస్తిచేత్తత్రతథోపనీతౌ। తత్కర్మసహాగ్నిభువఆహుతిస్స్యాత్
భవేదనాజ్ఞాతమితిద్వయంవా॥ ౧౮ ॥ ఆచారలక్షణయస్మిన్బ్రాహ్మణా
గ్రహణంస్మృతం। భ్రేషోసగ్నౌయదిత్వస్మిన్న నాజ్ఞాతజపోభవేత్॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం ప్రథమః పటలః.

ద్వితీయః పటలః.

శ్లో॥ పాణిసంయమనంప్రథమంభవేత్ ప్రేషణంసుహృదాభిమం
త్రణం। సంగతాయువరాయసమర్ప్యతే స్వామినాతువధూర్జలపూ
ర్వకం॥ ౧ ॥ స్థాప్యతేచవివాహమహితలే ఽవకోవిధివన్మధుపర్కకః॥
సోఽత్రగోసహితోఽసహితోపివా దీయతేవరవృత్తసమీక్షయా॥ ౨॥
శ్లో॥ ఏవమేవ వరాపచితాయచా భ్రాతృమన్త్రజపోథసమీక్షణం।
అత్రవావరణావరకన్యయోః భర్త్రింతరంయజుషాపరిమృజ్యతే ॥ ౩॥
కన్యకాస్వజనోయదిసాపివా యర్హిరోదితిబంధువియోగతః। తర్హిజీవ
వతీంతుజపేదృచం కన్యకావరణేపరివర్జనం॥ ౪॥ స్నాపనాదిషుయద్బ
హుమన్త్రికం కర్మతత్క్రియతేఽంతతఏవహి। గృహ్యతేఖలుపాణిర
మన్త్రికం గమ్యతేజ్వలనస్తుసమంత్రకం॥ ౫ ॥ వధ్వంజలింహోమవిధా
నదర్వీం ద్వితీయదర్వీంసహచాజ్యధాన్యా। ప్రోక్షార్థపాత్రేణసహప్ర
ణీతా మిథ్నంచశమ్యాస్సహలాజమశ్మా॥ ౬ ॥ నేష్యతేగ్నిముఖంనచ

వేపయోః స్విష్టకృన్నచనాప్యభిఘారణం । స్యాద్వరోజమదగ్నిసమ
ద్భవ స్తస్యపంచగృహీతమపీష్యతే ॥ ౭ ॥ అభిన్నవధ్వాంజలినాతుహో
మో యథాజుహూవన్నముఖేనహోమః । సంమార్జనప్రోక్షణసాద
నాని యథాజుహూవన్నచలేపకార్యం॥ ౮ ॥ అన్వారంభఃపరిధానేషు
హోమేష్వన్యత్రనేష్యతే । యత్రాస్తిచోదనాతత్ర సానాంరంభస్తు
హోమకృత్ ॥ ౯ ॥ పరిధానహోమేయద్వృతాది హూమే ప్రవేశహో
మేచవివాహశేషే । వివాహఏతేషుభవంతిశమ్యాః సత్వగ్నిదైవత్యాచ
రాభవంతి॥ ౧౦ ॥ యోక్త్రస్యమోక్షాత్పరతోయదిస్యాత్ అయా
శ్చపత్న్యోరుపవాసఏవ । సద్యోగ్నినాశేత్వథవిప్రకృష్టే పునర్వివాహం
విధివచ్చకుర్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ యోక్త్రంప్రతిసరంచైవ వరణంచప్రతిగ్ర
హంవాససఃపరిధానంచ కర్మాణ్యేతానివర్జయేత్ ॥ ౧౨॥ ఉత్తంభ
నాదిస్తునివర్తతేర్వాక్ తామందసానేతిమనుష్యయానే । ఉదుత్తరాది
త్రయమేకఆహు ర్విమోకమంత్రానిహనోభవేతామ్॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం ద్వితీయః పటలః.

తృతీయః పటలః.

శ్లో॥ దర్వ్యామనక్త్యగ్రమథేతరస్యాం మధ్యంచమూలంత్రిరిహాపి
వాద్యః। పక్షేద్వితీయే సకృదేవమూలం ద్వితీయదర్వ్యామిత రేచద
ర్వ్యామ్॥ ౧ ॥ అనక్తిదర్వ్యోరపివాగ్రిమధ్యే స్థాల్యాంతుమూలంత్రి
రిహాపివాద్యః । పక్షేతృతీయేసకృదేవమూలం స్థాల్యాముపక్రమ్యాస
మంజనంస్యాత్ ॥ ౨ ॥ అక్ష్ణ్వోపసీయాక్తతృణంనిధాయ దర్వ్యాంప్రతి
ష్ఠాప్యకరద్వయేన । నిరస్తసవ్యఃప్రహరేత్ప్రహృత్య త్రిరత్రిచోదాత్ర
తితృణప్రహారః॥ ౩ ॥ నిర్దేశనంచాగ్న్యభిమంత్రణంచ భూమానిమృ
ష్టిఃపరిధిప్రహారః । సంస్రావహోమాంతమమంత్రకంస్యాత్ పాత్రి
ప్రయుక్తంతృణమత్రబర్హిః ॥ ౪ ॥ ఉపక్రమోత్సర్జనయోస్సశిష్య
ఆచార్యఆప్లుత్యమహాపగాప్సు । సంతర్ప్యవార్యాం జలిభిమునీంస్తా

నేభ్యస్తుహోష్యత్ సదసస్పతించ ॥ ౫ ॥ కేంద్వాగ్నివిశ్వాంశ్చనివృత్య స్వయంభూర్ హుత్వాముఖాం తేసదసస్పతించ । ఆద్యానువాకాంశ్చతురోవరాధాన్య నధీయ తేతత్రతతోజయాది॥ ౬ ॥ ఋషీన్ ముఖాంతే జుహుయాద్ద్వితేషు సూక్తోపహోమాంత్సదసస్పతించ । ఉపస్థితిశ్చాపిచ దేవతానాం జయాదయో బ్రాహ్మణతర్పణంచ ॥ ౭ ॥ సోమసూక్తనివృత్సదసస్పతిం తంత్రివజ్జుహుయాత్సలిలంనమః । శుక్రియే సమిధోగ్నఇతివ్రతీ యుంజతేసవితాజయవారితం ॥ ౮ ॥ మాలనేయతవాక్చిరసః కృతే వేష్టనే స్తమితేగృహమావిశేత్ । స్థీయతేస్థవత్వథవా స్యతే వాగ్వతేనతతోభ్యుదితక్రియా ॥ ౯ ॥ తతఃప్రభాతేతుబహిర్గృహాణాం వహ్నించసూర్యంచతథోదకుంభం । ఆకాశముద్వీక్ష్యగిరించ వత్సం పశ్యేద్ధిరణ్యంచవయస్సుపర్ణాః ॥ ౧౦ ॥ ఉత్సర్జనేతుయంజాదీన్ హాలనాదిచవర్జయేత్ । సమిదాధానమన్త్రాణాం ద్వ్యాసమిత్యూర్వమిష్యతే ॥ ౧౧ ॥ వ్రతేషుచాపరోవిధిర్నసూక్తచిత్తమాదికం ఉపస్థితిర్న దేవతాగణస్యశుక్రియాద్వతే ॥ ౧౨ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం తృతీయఃపటలః.

అథ చతుర్థః పటలః.

శ్లో॥ కృత్వాకుమారేణ సహైవచాగ్నిం అశ్యాథవిప్రానపివాచయీత । భుక్తేకుమారేజలయుగ్మకేన ఉనత్రిశీర్షం ప్రతివాపనంచ ॥ ౧ ॥ యజ్ఞోపవీతకాలస్స్యాద్వాచనేకృతఆశిషాం । పురస్తాత్సమిదాధానాచ్ఛివస్త్వామిమతేనతు ॥ ౨ ॥ పాత్రప్రయోగేతుకుశాంబుకూర్చ వస్త్రాశ్మదండాజినమేఖలాశ్చ । ద్వైవ్యానిపాత్రాణినియుజ్యపశ్చా ద్యుంజీతచామూనిసహోపనేతా ॥ ౩ ॥ మౌంజ్యజినావస్థాపనప్రోక్షణోత్థాపనానితు సమంత్రమేతాన్యాచార్యః పూర్వంకృత్వాథవాచయేత్ ॥ ౪ ॥ అన్తేతు సర్వమంత్రాణాం హస్తగ్రహణమిష్యతే । దేవతాభ్యః పరిదానం రక్షణాయపృథక్పృథక్ ॥ ౫ ॥ యోగాదీన్ వాచయన్నేవ కుమారంహావయేత్తతః । ద్వితీయచతుర్థాబ్రాహ్మయా దాచార్యోజుహుయాద్వటుః ॥

శ్లో॥ కర్ణోష్ఠాదిత్యనందానాం సమంత్రంపఠుదేవతు । ప్రత్యగాశిషమం
త్రాణాం భవేద్వాచన మేవతు॥౭॥ పచ్ఛోర్భభూ స్తద్భువో భగణస్సువర్థి
యఇతీష్యతే । అర్ధర్చశోభూ స్తద్భువో ధియస్సువ స్తదస్యథా॥ ౮ ॥
ఓష్ఠశ్యావాంతపర్యంతం స్పృశ్యతేఽపృథమిత్యథ । ఆచామేన్నహనా
మా స్తికరాభ్యాంయుగపచ్ఛ్రితి॥ ౯ ॥ గురోర్వరం తేదదామీ త్యుక్తే
ఽపాస్యయథోదితం। గృహ్యతే సావిత్రీముక్త్వా వరోరుద్రాయగామితి॥
శ్లో॥ అనుపాకృత వేదస్య కర్తవ్యో బ్రహ్మయజ్ఞకే । వేదస్థానే తుసావి
త్రీ గృహ్యతేఽన్యత్సమం భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ కాండర్షి తర్పణంనిత్య ముపే
తేననివీతినా । వార్యంజలిభిరన్యైశ్చ కార్యంపర్యాప్తమిష్యుచ॥ ౧౨॥
ప్రజాపతింసోమ మథాగ్నివిశ్వాన్ నిపత్రియంచాపిచహవ్యవాహం।
విశ్వాన్స్వయంభుంపునదేవవిశ్వాన్ తతోఽరుణాన్వ్యసదసస్పతించ॥
సప్తసశకృతోవ్వాఽపాస్య చతుర్థేఽహనిగృహ్యతే । యస్యేతిగురుణా
పూర్వం వాసోఽన్యత్పరిధాప్యచ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం చతుర్థః పటలః.

పంచమః పటలః.

శ్లో॥ అజినం మేఖలాదండో భైక్షాచర్యావ్రతానిచ । నివర్తంతే
ద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకర్మణి॥ ౧ ॥ మేఖలామజినందండ ముపవీ
తంకమండలుం । అప్సుప్రాస్యేవినష్టాని గృహీత్వాఽన్యానిమంత్రతః॥
శ్లో॥ సూత్రేవస్త్రేమణియుగ సమిత్స్రిక్సుగంధాప్రవర్తా । శీతోష్ణాం
బుక్షురకట యవచ్ఛత్రదండాంజనాని । మానోపానద్ద్వయకుశశకృ
త్స్నానచూర్ణోదపాత్రం । స్నానస్యైయుంజ్యాత్సకృదిహ నరః కాష్ఠ
మౌదుంబరంచ॥ 3 ॥ స్నాతకాయసకృన్మధుపర్కో గార్హ్యకైస్స్మృతి
చోదితఏవవా।స్నానఆచరి తేదినఅగతే తస్యన కృమథాప్యయమిష్యతే॥
శ్లో॥ ఆచార్యాయత్విజేరాజ్ఞే మధుపర్కాగవాసహ । గృహ్యో
క్తోథర్మఉక్తోవా పూర్ణేసంవత్సరేపునః ॥౫॥ వేదాధ్యాయశ్చాసారశ్చే

త్తస్మైచాపితథాభవేత్ । తస్మిన్కృత్వా వేదాధ్యాయాయ భవేద్గార్హ్యోగ్నావినా॥ ౬ ॥ వేదాధ్యాయాయాతిథయే ధర్మఉక్తోగవాసహా। తథైవవేదాధ్యాయాయ నరాయాపవిత్రాయచ ॥ ౭ ॥ తాభ్యాంకృత్వా వేదాధ్యాయాభ్యాం వినైవాన్యకర్మవా । ప్రపత్తౌచాపిచిత్రాయ భవేద్గార్హ్యోగవాసహా॥ ౮ ॥ అధీతేయష్షడంగంతు వేదంజ్ఞాత్వాతిచార్థతః। వేదాధ్యాయస్సతుప్రోక్తః ప్రకాశశ్చైవ ఉచ్యతే ॥ ౯ ॥ సూత్రేగోమధుపర్కార్హా ఇత్యుక్త్వాస్మిన్నక్షిణాతుగాః । మధ్యేతుమధుపర్కస్య సాతిథ్యాసర్వదైవతు॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం పంచమః పటలః.

షష్ఠః పటలః.

శ్లో॥ స్త్రీణాంశిరోమధ్యగతాతురేఖా యత్రైవసీమంతఇతిప్రవిష్టా। తస్యాశ్చతేనోన్నయనంతతస్స్యాత్ సీమంతఇత్యుచ్యతఏవకర్మ॥

శ్లో॥ యవాన్విరూఢాన్ శలలీంసపుంజాం గ్లప్సంయవానామపిబంధనంచ। ఏతానిసీమంతవిధౌప్రయుంజ్యాత్ పాత్రాణిసాకంఖలుమానుషాణి ॥ ౨ ॥ ఫలద్వయేనసంయుతంవటాంకురంద్రుషత్సుతౌ । సుపాయనాయవస్త్రకంతత్ పేత్సహైవపుంసవే ॥ ౩ ॥ నేష్టాఃపుంసవనేశమ్యాః గృహ్ణీయాత్పరిధీనిహ । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదంతే వాచయేదాశిషస్తథా॥ ౪ ॥ రోరేమవృజ్యేచిషువృద్ధిరాద్యా స్థాత్వేచవాంఅత్యత్రశ్రవశాశ్వయుక్షు। శేషేషునామ్నాఃకపరస్వరోఽన్త్యస్స్యాద్వ్యోరదీర్ఘస్సవిసర్గఇష్టః॥ ౫ ॥ నక్షత్రనామానిదేశ్యశ్చ స్సంబుధ్యాజాతకర్మణి । ఘ్రాణాభిమంత్రణేజాపే త్రిష్వపీతికపర్దినా॥ ౬ ॥ పుణ్యాహవాచనేనామ్నిమధ్యమేస్వస్తివాచనే। చతుర్థ్యేకాత్వ శిశోర్నామ స్వస్తీత్యన్యత్సమంత్రకం॥ ౭ ॥ జలద్వయంకుశాన్ యవాన్ శలాలుదర్భకుంజలాన్ । శక్తృశ్చులల్యాసీన్ తత్ పేత్సహైవచౌలకర్మణి॥ ౮ ॥ పాత్రప్రయోగేఖలుమా

జనీయో గోదానకర్మణ్యపిచౌలవత్సః । నగ్లప్సపుంజీలశలల్యాఇష్టాః అ గ్రాథఃలుప్తాహిభవంతియస్మాత్ ॥ ౯ ॥ జాతకాదితుసంస్కారణంస్త్రియా మాపనాయనికారథఇష్యతే । దేహసంస్కారణాయయథాక్రమం కాలఏవసమస్తమమంత్రకమ్॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం షష్ఠఃపటలః.

శ్లో॥ వాగ్యతస్యగృహాద్గమసంబలే స్నకృభిహారణంత్వితరేణవా। తతఃకాదిపునర్వ్రజనాంతకం నిత్యముత్సరణాదథఇష్యతే। ॥ ౧॥ త్రిభిర్యథోఢంపరిచాయమంత్రైః తథాపరైర్ముఖ్యకులాత్త్రిభిస్తు। త్రిభిర్యథోఢంపునరుత్తమేన ముఖ్యస్యసంజేష్టికపర్దిశిష్యః॥ ౨ ॥ గృహాశ్వాసిసమశ్నన్తో దేవసేనాశ్చయాఅపి । ద్వారపోఽనిషంగీచ సప్తేశానో సుయోజితాః॥౩॥గృహాపీచవిచిన్వంతో ద్వారాపీతత్రియాంమతాః। జయంతస్యతథాఘోషీప్రానాసారిణఏవచ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం సప్తమఃపటలః.

అష్టమఃపటలః.

శ్లో॥ ఆఘారదార్వగ్నిముఖాజ్యభాగా ప్రదక్షిణాను ప్రజనేషుతద్వత్ । అఘారయోస్స్విష్టకృతిప్రసిద్ధం యజ్ఞోపవీతంహికపర్దినస్యాత్ ॥

శ్లో॥ కార్యాస్తథాసప్తభిరన్నహోమాః స్వాహాదిమంత్రైరథసర్పిషాస్యుః। సకృత్సకృత్స్విష్టకృతంచహుత్వా భస్మన్యుదీచ్యామహవిష్యహోమః ॥ ౨ ॥ యాంజనాద్యాశ్చతస్రోయా యాశ్చైషాలూఖలా ఇతి । యజ్ఞోపవీతమాసుస్యాదుక్త్యాదిషుచసప్తసు॥ ౩ ॥ హోమేదర్భ్యం జలేప్రాతరష్టమ్యాముపవీతినా । పక్షేచాస్మిన్నవమ్యాం తుభవేదన్వష్టకాక్రియా॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం అష్టమఃపటలః

నవమః పటలః.

శ్లో॥ చౌలోపనీతస్నానాన్త గర్భసంస్కారకర్మసు। ఉద్వాహాధాన సోమేషు రక్షాబంధఃప్రచోదితః॥ ౧ ॥ ఆధానేచవివాహేచ దంపత్యో రుభయోరపి । తత్పుంసవనసీమంతే స్త్రియాఏవతుకౌతుకం ॥ ౨॥

శ్లో॥ అష్టకాధ్యయనేచైవ గృహశాన్తిప్రవేశనే । నవయాగంచతు ర్థీణంచ నిత్యహోమంతథైవచ॥ ౩॥ సీమంతోన్నయనంపిండం సువనం పార్వణంతథా । ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదన్యానిలౌకికే॥ ౪ ॥ గోమూత్రంగోమయంక్షీరం దధిసర్పిఃకుశోదకం। పంచగవ్యంతునిర్దిష్టం పవిత్రంకాయశోధనం ॥ ౫ ॥ విశోధ్యకాయంవివిధైశ్చకృచ్ఛ్రైః వ్యయపరిదానంకురుతేయథార్హం । తతఃపురస్తాత్సహభార్యయాచ యతాసురాగూకరణంవదేత్సః॥ ౬ ॥ అధీతవేదస్యగృహాద్గృహీత్వా నిధాయవహ్నింవిధినాసమింధే। ఆజ్యంతుసంస్కృత్యసకృద్గృహీత్వా పరిస్తృతేగ్నౌజుహుయాదయాశ్చ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం నవమఃపటలః.

కపర్దికారికాః సమాప్తాః.

శ్రీ హైనమః.

ఉద్దేశ్యదేవతాకారికా.

శ్లో॥ శ్రియఃపతింప్రణమ్యాథ ప్రవక్ష్యే౽న్తేచదేవతాః । ఆపస్తంబీయగృహ్యస్థ మన్త్రోద్దేశ్యా ఇహాస్ఫుటం ॥ ౧ ॥ ఆఘారయోః ప్రజాపతి రపివేంద్రః పరస్యతు । అగ్నీషోమౌ క్రమాత్ప్రోక్తౌ దేవతేఆజ్యభాగయోః॥ ౨ ॥ త్రయోదశజయాఉక్తా అభ్యాతానాదశాష్టచ । జయాభ్యాతానేషుచాన్య పరోక్తాఏవ దేవతాః ॥ ౩ ॥ రాష్ట్రభృద్ధోమమంత్రాశ్చ ద్వావింశతిరుదీరితాః । పూర్వేషు దేవాగంధర్వ పదపూర్వ పదోదితాః॥ ౪ ॥ పరేషుచాప్సరశ్శబ్ద పదపూర్వపదోదితాః। త్రయోదశాన్త్యయోర్బ్రహ్మ భువనస్యపతిర్ద్వయోః॥ ౫ ॥ అథవాద్వంద్వదశకే గంధర్వాప్సరసః క్రమాత్ । దేవాస్త్రయోదశేవాత స్తథా౽న్త్యేకామఉచ్యతే। ౬ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజాపతే నత్వదిత్యస్య దేవతా।

భూరాదీనాంక్రమాదగ్ని ర్వాయుస్సూర్యశ్చ దేవతాః॥ ౭ ॥ యదగ్నిస్విష్టకృత్సర్వ ప్రాయశ్చిత్తేప్రజాపతిః । ఇత్థం దేవాజయాదీనా మష్టపంచాశదీరితాః ॥ ౮ ॥ అనాజ్ఞాతమయాశ్చేతి చతుర్ణామగ్నిరీరితః।

సోమో౽థగంధర్వో౽థా గ్నిస్సోమాయాదిత్రయోమతాః ॥ ౯ ॥ కస్యవేత్యస్యచాత్మస్యా దిందాగ్నీమీఢ్వాంస్తతోద్వయోః । అగ్నిరైత్విత్యృచో౽గ్నిశ్చవరుణో దేవతేఉభే॥ ౧౦॥ అథాగ్నిర్గార్హపత్యస్సాన్వీదమాంమాతఇతిద్వయోః । ద్యావ్యూర్వాయ్వసవితృబృహస్పతయ ఇత్యపి॥ ౧౧ ॥ విశ్వేదేవాశ్చప్రజస్తా మిత్యస్యాగ్నిఃప్రకీర్తితః । ఇమంమేతద్వయోప్రోక్తో వరుణస్త్వన్నసత్వయోః॥ ౧౨। అగ్నీవరుణౌత్వమగ్ని రయాఅగ్నిరియంమనా। అథార్యమత్వమర్యమ్ణే రర్యమాగ్నిరథార్యమా॥ ౧౩॥ యన్మతేమఘవాచోడా మగ్నేఅగ్నిశ్చైవదేవతా। ఆగన్త్రోస్తాయమగ్నేశ్చ అగ్నిగృహపతిస్మృతః॥ ౧౪ ॥ ప్రజాపతిస్తథేందాగ్నీ ప్రజామేమన్త్రఈరితాః। తేనభూతేనాభివర్ధతామిహై

వేతిచ త్రిషు ॥ ౧౫ ॥ ఇంద్రాగ్నీహిధ్రువైధీతి బృహస్పతిరుదీరితః॥
త్వష్టాజాయామితిత్వస్మిన్ త్వష్టా దేవః ప్రకీర్తితః ॥ ౧౬ ॥ అగ్నిరగ్ని
స్స్విష్టకృచ్చ స్థాలీపాకేతు దేవతే । ఔపాసనేప్యేవమేకే ప్రాతస్సా
ర్యంపురాహుతేః ॥ ౧౭ ॥ ఏకత్రింశద్వైశ్వదేవే దేవతామన్త్రచో
దితాః । ప్రాజాపత్యాదిమన్త్రాణాం ప్రజాపత్యాదయస్స్మృతః॥ ౧౮॥
ఉపాకర్మణిచోత్సర్గే తాసామేవసముచ్చయః । జాతవేదాఉద్దీప్యస్వ
మానోహింసీదితిద్వయోః ॥ ౧౯ ॥ అగ్నఇత్యాదిమన్త్రాణాం మన్త్ర
లింగోక్తదేవతాః । ప్రసవశ్చమధుశ్చైత్ర మేఘుస్త్యస్త్రదాదయః॥
శ్లో॥ ప్రాతర్మన్త్రేఽగ్న్యాదయస్స్యు శ్చతుర్ణాంతుతతోభగః । షష్ఠస
ప్తమయోశ్చైషా దేవతాపరికీర్తితా॥ ౨౧॥ ఉపనీతౌసమిధ్యగ్ని యోగ
గేత్వింద్రస్సమీరితః । ఇమమ్మేఽగ్నేఽగ్నివరుణ సోమాదితయఇత్యపి॥
శ్లో॥ విశ్వేదేవాశ్చశతమి న్మన్త్రే దేవాస్తుదేవతాః। అథాగ్నిష్టేఽగ్నిం
ద్రమరుదాదిత్యవసవస్స్మృతాః॥ ౨౩ ॥ మేధామంగిరస్సృష్టి ప్రజా
పత్యగ్నయస్స్మృతః । మేధాయశస్యప్సరాసు దేవతేపరికీర్తితే॥ ౨౪॥
ఇమంమేవరుణాదీనాం దేవతాఃపూర్వమీరితాః । సమిదాధానమం
త్రాణాం సప్తమస్యేంద్రఈరితః॥ ౨౫ ॥ నవమేద్యావాపృథివీ అగ్ని
శ్శేషేషు దేవతా। స్నానేతుసమిదాధాన ఇమంస్తోమేఽగ్నిరీరితః॥ ౨౬ ॥
ఆయుష్యాదీనాంచతుర్ణాం హిరణ్యం దేవతాస్మృతా । సంరాధనీదేవ
తాస్యా త్తథాపంచమషష్ఠయోః ॥ ప్రసాధనీసప్తమేస్యాల్లక్ష్మీః ప్రో
క్తాతథాష్టమే । తూష్ణీంతుసమిదాధానే దేవతస్యాత్ప్రజాపతిః॥ ౨౭॥
అగ్నిఃప్రాశ్నాతుచాగ్నిస్స్యా న్మధుపర్కేఽవపాహుతౌ । ధాతాదీనాం
చతుర్ణాంతు ధాతాసీమంతచౌలయోః॥ ౨౮॥ యస్త్వాహృదాచయ
స్మైత్వం ద్వయోరగ్నిశ్చపుత్రవాన్ । ఇంద్రఃపుత్రీ దేవతాస్యా త్ప్రేసు
పుత్రోక్థఉక్థయోః॥ ౩౦ ॥ జాతకర్మణ్యయంమన్త్రే మరుతష్షష్ఠమం
త్రకే । అగ్నీంద్రాబృహస్పతయః పరేషామగ్నిరుచ్యతే॥ ౩౧ ॥ వాస్తో
రాదిచతుర్ణాంతు దేవోవాస్తోష్పతిస్స్మృతః। ఉపక్రమేసర్పబలేరుత్స
ర్గేచక్రమాత్స్మృతే॥ ౩౨ ॥ శ్రావణీపౌర్ణమాసీచ మార్గశీర్షేచదే

వతే । జగ్ధోమశకఇత్యాది త్రయోగ్నిర్దేవతాభవేత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇంద్ర ఇంద్రఇహీత్యస్య స్యాదగ్నిఃపరయోర్ద్వయోః। తత్సత్యేసర్వరాజస్యా త్సర్వాశ్చైవతతస్త్రిషు॥ ౩౪ ॥ స్యురాగ్రయణఇంద్రాగ్నీ విశ్వేదేవా స్తతఃపరం । కథితేద్యావాపృథివీ స్విష్టకృచ్చతతఃపరం॥ ౩౫ ॥ అష్టా దశేశానయజ్ఞే చతుర్థ్యాస్తాభవాదయః । యన్మేమాతేతిషణ్ణాంతు దేవతాస్యాద్వయోర్ద్వయోః॥ ౩౬ ॥ పితాపితామహశ్చైవ తథైవ ప్రపితామహః । సప్తమేఽజ్ఞాతపితర శ్చతుర్ణాం దేవతాపితా ॥ ౩౭॥ స్వధేతిపితరఃప్రోక్తాః పరేఽగ్నిఃకవ్యవాహనః । ఏకాష్టకాయాంజనేతి తూష్ణీంపంచప్రజాపతిః॥ ౩౮॥ వహేతిమన్త్రేపితరో యాంజనాదిషురప్తసు । ఏకాష్టకాదేవతోక్థ్య మన్త్రేస్యాన్మాంసపిప్పలాః॥ ౩౯॥ అగ్ని ర్వాయుస్తథాదిత్యో భూరాదిత్రితయేక్రమాత్ । జనదద్భిశ్చజనద దథవాఙ్గిరసస్తథా॥ ౪౦॥ రోచనశ్చైవకేతుశ్చ క్రమాన్మంత్రద్వ యేతతః । అవజిహ్వానిజిహ్వాశ్చ స్తఃఫలీకరణాహుతౌ॥ ౪౧ ॥ పణ్యా హోమేతథాదేవా స్సోమాగ్నీంద్రాబృహస్పతిః । ఇత్వేష్యావర్తనా దీనాం చతుర్ణామింద్రఈరితః॥ ౪౨ ॥ ఇమంమఇతిషణ్ణాంచ దేవతాః పూర్వమీరితాః।సమాజమిత్యత్రలక్ష్మీ ర్వ్యాహృతీనాంపురోదితాః॥ శ్లో॥ ఇత్థంగృహ్యోక్తహోమా నాం దేవతాఃపరికీర్తితాః । అనేనప్రీయ తాం దేవః శ్రీపతిఃశ్రితవత్సలః॥ ౪౪ ॥ అత్రానుక్తం దురుక్తం యత్ తత్సర్వంక్షంతుమర్హథ॥

ఉద్దేశ్యదేవతాకారికా సంపూర్ణా

యాజుషస్మార్తమంత్రపాఠము.

ప్రథమభాగ సస్వరము ప్రతి 1 కి రు 2—8—0

పోష్టుఖర్చులే 0-8-0 అణాలు అగును మొత్తము 3-0-0 అగును.

అయ్యా! భగవదనుగ్రహముచే ఈకూర్పు సిద్ధపడినది గ్రంథస్థ విషయములు. నమకము- చమకము- పురుషసూక్తము - శ్రీసూక్తము - భూసూక్తము - అరుణము - సౌరము - త్రిచ - మంత్రప్రశ్నములు - నక్షత్రేష్టి- ఉపనిషత్తులు - పితృమేధము - అధిశ్రవణము- మన్యు - రుద్ర - సర్ప - దేవీ - రాత్రి - హిరణ్యా - సీతా - సరస్వతీ - లక్ష్మీ - కాళీ - ఇత్యాది సూక్తములును - అన్నసూక్తము- న్యాసఖండ - మహాన్యాసము - దశశాంతులు - సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకం - బిల్వాష్టోత్తర శతనామపూజా - ఇన్ద్రాక్షీస్తోత్రము - రుద్రకవచము - నవగ్రహ మంత్రములు - పంచసూక్తములు - మొదలగు స్మార్త విషయములన్నియును చేరినవి. ఇది గృహస్థులకు విద్యార్థులకు- రాజాశ్రితులకు - యాజ్ఞికులకు- స్వస్తివాచకులకు- శివాలయ విష్ణ్వాలయార్చకులకు - ఋగ్వేదులకును - అత్యవసరముగ నుండతగినది. ఇది 10-15 నూరులు గురువువద్ద చెప్పించుకుని పిమ్మట స్వయముగా పఠించగలరు. ఈగ్రంథమువలన ప్రయోజనము కొంచము వ్రాయబడును. రుద్రాభిషేకము - మహాభిషేకము - నవగ్రహజపము- నవగ్రహశాంతులు- వివాహోపనయనాది షోడశకర్మలయొక్క మంత్రములు- నాచికేతాంతవఱ కధిశ్రవణ మంత్రములు- దేశారిష్టగ్రామారిష్ట మారీస్ఫోటకాది నానావిధ రుగ్మత పీడలయందు పఠించతగిన సూక్తములు - స్మార్తగృహమందుండు బాలురకును - పురోహితులకును దైవీకముగా సంభవించు నానావిధ జ్వరాది రోగములకుగాను పఠించదగిన నవగ్రహ మంత్రములును ఇత్యాది బహువిషయములును చేర్పఁబడినవి. గ్రంథముదగ్గిరయుండినంత మాత్రముననే షోడశకర్మాధికారి కావడమున కెంతమాత్రము సందేహములేదు ఆలస్యముచేయక వెంటనే గ్రంథమును తెప్పించుకొనగలరు.